

**UCHWAŁA NR XL/294/2014
RADY GMINY GRUDZIĄDZ**

z dnia 31 marca 2014 r.

**w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Grudziądz
na lata 2013 – 2017.**

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013 r. poz. 594, 645, 1318) oraz art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568, z 2004 r. Nr 96, poz. 959, Nr 238, poz. 2390, z 2006 r. Nr 50, poz. 362, Nr 126, poz. 875, z 2007 r. Nr 192, poz. 1394, z 2009 r. Nr 31, poz. 206, Nr 97, poz. 804, z 2010 r. Nr 75, poz. 474, Nr 130, poz. 871.) po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu z dnia 20 grudnia 2013 r., WUOZ.T.WZN.5120.5.2013.KJ, Rada Gminy uchwała, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2013 - 2017 dla Gminy Grudziądz w brzmieniu jak załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko – Pomorskiego.

Przewodnicząca Rady

Hanna Guzowska

Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr XL/294/2014
Rady Gminy Grudziądz
z dnia 31 marca 2014 r.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Grudziądz na lata 2013-2017

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
DLA GMINY GRUDZIĄDZ
na lata 2013-2017**

GRUDZIĄDZ 2013 R.

W S T Ę P

Przyjęte założenia struktury i formy niniejszego opracowania opierają się na wytycznych określonych przez Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków (ob. Narodowy Instytut Dziedzictwa) – Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik Metodyczny. Podstawą merytoryczną dla warstwy dokumentacyjnej związanej z historią i dziedzictwem kulturowym na terenie gminy Grudziądz stanowiły przede wszystkim XIX-wieczne publikacje oraz przekazy ustne mieszkańców gminy, jak również dokumentacje konserwatorskie, w tym karty ewidencyjne zabytków wpisanych do rejestru, niewpisanych do rejestru oraz karty ewidencyjne cmentarzy znajdujące się w Archiwum Wojewódzkiego Urzędu ochrony Zabytków.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Grudziądz na lata 2013-2017 jest pierwszym dokumentem w tym zakresie powstałym dla terenu gminy i stanowi dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Program Opieki nad Zabytkami jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy, jako jednostki podziału administracyjnego, a nie odnoszą się jedynie do władz gminy, których bezpośredni wpływ na działania instytucji, sprawujących w różnej formie opiekę nad zabytkami, jest ograniczony tylko do nielicznych.

Program stanowi podwalinę współpracy między samorządem gminy, właścicielami zabytków i właściwym Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Współpraca ta rozwijana w kolejnych latach powinna przynieść lokalnej społeczności wiele korzyści, związanych z zachowaniem dziedzictwa kulturowego oraz rozwoju turystyki.

Program określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej przez społeczeństwo poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Istotnym jest, aby poprawa ta dokonywała się przy partycypacji mieszkańców gminy, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych) zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

Rozdział 1.

PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawę prawną opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Grudziądz stanowi Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r., nr 162, poz. 1568, z późn. zm.) określająca między innymi, kto i w jakim celu powinien opracować program.

Art.87. ustawy mówi:

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2003 r. nr 162, poz. 1568, z późn. zm.)	
ART. 87	
ust. 1	Zarząd województwa, powiatu lub gminy sporządza na okres 4 lat, odpowiednio, wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.
ust. 2	Program opieki nad zabytkami (...), ma na celu, w szczególności: <ol style="list-style-type: none"> 1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju; 2. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej; 3. zahamowania procesów degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania; 4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego; 5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspierania inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami; 6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków; 7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.
ust. 3	Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu lub rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
ust. 4	Programy, o których mowa w ust. 3 są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.
ust. 5	Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi wojewódzkiemu, radzie powiatu lub radzie gminy.

Rozdział 2.

UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Ochrona i opieka nad dziedzictwem kulturowym na terenie Rzeczypospolitej Polskiej jest regulowana wieloma aktami prawnymi, które powinny być uwzględniane w opracowywaniu programów opieki nad zabytkami.

2.1 KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ Z DNIA 2 KWIECZNIA 1997 R.

Na obowiązek ochrony zabytków wskazuje Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. W myśl:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.	
art. 5	Rzeczypospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolność i prawa człowieka, i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju
art. 6	Rzeczypospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury , będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju
art. 86	Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność z spowodowane przez siebie jego pogorszenie .

2.2 USTAWA Z DNIA 23 LIPCA 2003 R. O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI (Dz. U. Nr 162, poz. 1568, z późn. zm.)

2.2.1 POJĘCIE ZABYTKU, PRAC I BADAŃ PRZY ZABYTKU, INSTYTUCJI KULTURA

ART. 3		
Użyte w ustawie określenia oznaczają:		
POJĘCIE ZABYTKU		
ust. 1	zabytek	nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
ust. 2	zabytek nieruchomy	nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
ust. 3	zabytek ruchomy	rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1
ust. 4	zabytek archeologiczny	zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka,

		złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem
ust. 12	historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny	przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w składowaniu historycznych podziałów własnościowych
ust. 13	historyczny zespół budowlany	powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zachowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
ust. 14	krajobraz kulturowy	Przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze
ust. 15	otoczenie	Teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisaniu tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych
POJĘCIE PRAC I BADAN PRZY ZABYTKACH		
ust. 6	prace konserwatorskie	działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań
ust. 7	prace restauratorskie	działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań
ust. 8	roboty budowlane	roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku
ust. 9	badania konserwatorskie	działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich
ust. 10	badania architektoniczne	Działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń
ust. 11	badania archeologiczne	Działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego
POJĘCIE INSTYTUCJI KULTURALNEJ		
ust. 5	instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami	instytucja kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami

2.2.2 OCHRONA I OPIEKA NAD ZABYTKAMI

ART. 4	
Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:	
ust. 1	zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie
ust. 2	zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
ust. 3	udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków

ust. 4	przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
ust. 5	uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.
ust. 6	Uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska
A R T. 5	
Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:	
ust. 1	naukowego badania i dokumentowania zabytku;
ust. 2	prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy budynku;
ust. 3	zabezpieczenie i utrzymanie zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
ust. 4	korzystanie z zabytku w sposób zapewniający trwale zachowanie jego wartości;
ust. 5	popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury

A R T. 6	
ust. 1	Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:
	1) ZABYTKI NIERUCHOME, będące w szczególności:
	a) krajobrazami kulturowymi, b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi lub zespołami budowlanymi; c) dziełami architektury i budownictwa, d) dziełami budownictwa obronnego, e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, f) cmentarzami, g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, h) miejscami upamiętnienia wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
	2) ZABYTKI RUCHOME, będące w szczególności:
	a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej; b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które stworzyły te kolekcje; c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami; d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu, oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego; e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. nr 85, poz. 539, z 1998 r., Nr 106, poz. 668, z 2001 r.; Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002 r. nr 113, poz. 984); f) instrumentami muzycznymi; g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi; h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
	3) ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE będące, w szczególności:
	a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa; b) cmentarzyska; c) kurhany; d) relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej;
ust. 2	Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej

2.2.3 FORMY I SPOSOBY OCHRONY ZABYTKÓW

A R T. 7	
Formami ochrony zabytków są:	
ust. 1	wpis do rejestru zabytków
ust. 2	uznanie za pomnik historii
ust. 3	utworzenie parku kulturowego
ust. 4	ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego

2.2.3.1 WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW

A R T. 8	
Rejestr zabytków (...), dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków	
Z A B Y T K I N I E R U C H O M E	
A R T. 9	
ust. 1	Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy
ust. 2	W trybie określonym w ust. 1, do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku
ust. 3	Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołów zabytków nieruchomych
Z A B Y T K I R U C H O M E	
A R T. 10	
ust. 1	Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku
ust. 2	Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej
A R T. 11	
Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego	

2.2.3.2 UZNANIE ZA POMNIK HISTORII

A R T. 15	
ust. 1	Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru zabytków lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice

2.2.3.3 UZNANIE ZA PARK KULTUROWY

A R T. 16	
ust. 1	Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania, wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej

ust. 2	Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1
ust. 3	Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy
ust. 4	W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem
ust. 5	Park kulturowy, przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin) na terenie, których ten park ma być utworzony
ust. 6	Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego
A R T. 17	
ust. 1	Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:
	<ol style="list-style-type: none"> 1) Prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej 2) Zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych 3) Umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1

2.2.3.4 PLANOWANIE PRZESTRZENNE

A R T. 18	
ust. 1	Ochronę i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu (...) strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.
ust. 2	W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności: <ol style="list-style-type: none"> 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu; 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.
A R T. 19	
ust. 1	W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: <ol style="list-style-type: none"> 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków; 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) parków kulturowych.
ust. 1a	W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: <ol style="list-style-type: none"> 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków; 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.
ust. 2	W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego program uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.
ust. 3	W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują, określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze Zabytków.

2.2.4 EWIDENCJA ZABYTEKÓW

A R T. 22	
Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy	
A R T. 23	
ust. 1	Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
ust. 2	Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa
ust. 4	Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.
ust. 5	W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków; 2) Inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) Inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków
A R T. 24	
ust. 1	Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określi, w drodze rozporządzenia, sposób prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem
ust. 2	Rejestr zabytków prowadzi się w formie odrębnych ksiąg dla poszczególnych rodzajów zabytków
ust. 3	W rozporządzeniu należy określić wzory krajowych, wojewódzkich i gminnych kart ewidencyjnych oraz dane jakie powinny być ujęte w poszczególnych księgach rejestru, karcie ewidencyjnej i adresowej zabytku oraz w karcie informacyjnej, a także sposobów gromadzenia dokumentów dotyczących zabytku.
ust. 4	Rozporządzenie powinno wskazywać przesłanki od spełnienia, których jest uzależnione włączenie kart ewidencyjnych i adresowych do ewidencji, a także ich wyłączenie z tych ewidencji.

Zakres informacji o zabytkach nieruchomych, zawartych w karcie ewidencyjnej lub adresowej określa:

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę, niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661).

2.2.5 ORGANY OCHRONY ZABYTEKÓW

A R T. 89
Organami ochrony zabytków są: 1) Minister właściwy do spraw kultury dziedzictwa narodowego w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków 2) Wojewoda w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków

2.2.6 AKTY WYKONAWCZE

Akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami		
PROWADZENIE PRAC I BADAŃ KONSERWATORSKICH		
1.	Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych	Dz. U. Nr 165, poz. 987
WWÓZ I WYWZÓZ ZABYTKÓW DO/Z KRAJU		
2.	Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej	Dz. U. Nr 50, poz. 256
3.	Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę	Dz. U. Nr 89, poz. 510
UDZIELANIE DOTACJI DLA ZABYTKÓW WPISANYCH DO REJESTRU		
4.	Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków	Dz. U. Nr 112, poz. 940, z późn. zm.
5.	Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 marca 2010 r. w sprawie udzielania dotacji na badania archeologiczne	Dz. U. Nr 64, poz. 396
6.	Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami	Dz. U. Nr 124, poz. 1302
OCHRONA ZABYTKÓW		
7.	Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę, niezgodnie z prawem	Dz. U. Nr 113, poz. 661
8.	Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych	Dz. U. Nr 212, poz. 2153
ORGANY OCHRONY ZABYTKÓW		
9.	Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków	Dz. U. Nr 75, poz. 706
ODZNACZENIA I NAGRODY		
10.	Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”	Dz. U. Nr 124, poz. 1304
11.	Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych	Dz. U. Nr 71, poz. 650
OZNAKOWANIE ZABYTKU REJESTROWEGO		
12.	Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków	Dz. U. Nr 30, poz. 259

2.3 ZADANIA SAMORZĄDU GMINNEGO Z ZAKRESU KULTURY I OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO WYNIKAJĄCE Z USTAW

Ustawowym zadaniem samorządów gminnych jest podejmowanie działań w zakresie szeroko pojętej kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określonych przede wszystkim w:

1) USTAWIE Z DNIA 8 MARCA 1990 R. O SAMORZĄDZIE GMINNYM

(Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.);

ART. 7	
	Zaspokojenie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy.
	W szczególności zadania własne obejmują sprawy:
ust. 1	1) ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
	9) kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
	10) kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych
	17) wspierania i upowszechniania idei samorządowej, w tym tworzenia warunków do działania i rozwoju jednostek pomocniczych i wdrażania programów pobudzania aktywności obywatelskiej
	18) promocji gminy

2) USTAWIE Z DNIA 23 LIPCA 2003 R. O OCHRONIE ZABYTEKÓW I OPIECE NAD ZABYTEKAMI (Dz.U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.).

Art. 18,19,20	Uzyskania dla projektowanych lub aktualizowanych studiów lub planów miejscowych opinii lub uzgodnień przez właściwy Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
Art. 22 ust. 4	Prowadzenia Gminnej Ewidencji Zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych Wojewódzką Ewidencją Zabytków oraz innych obiektów wyznaczonych przez wójta
Art. 32 pkt.3, ust.2	Przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, przedmiotu, co, do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem i zawiadomienie o tym fakcie, właściwy urząd ochrony zabytków
Art. 33 ust.1 i 2	Przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co, do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologiczny i zawiadomienie o tym fakcie, właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków
Art. 71 ust. 1 i 2	Sprawowanie opieki nad zabytkami, w Tm finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada Gmina
Art. 8	Prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, w trybie określonym odrębnymi przepisami, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków
Art. 87 Ust. 1, 2, 3, 4	Sporządzenie przez Wójta gminy i przyjmowanie przez Radę Gminy na okres 4 lat Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami
Art. 87 Ust. 5	Co dwa lata sporządzenie przez Wójta Gminy sprawozdania z realizacji programu i przedstawienie go Radzie Gminy oraz przekazanie do wojewódzkiego urzędu ochrony zabytków w celu aktualizacji wojewódzkiego oraz krajowego programu opieki nad zabytkami

2.4 INNE AKTY PRAWNE

Obowiązek ochrony zabytków uwzględniono również w innych aktach prawnych takich, jak:

1.	Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2012, poz. 647 z późn. zm.)
2.	Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2013 r., poz. 1409 z późn. zm.)
3.	Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2013 r. poz. 627, z późn. zm.)
5.	Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. z 2010 r. nr 102, poz. 651 z późn. zm.)
6.	Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzenie działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2001 r. nr 13, poz. 123 z późn. zm.)
7.	Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536 z późn. zm.)

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach, archiwach i w bibliotekach zostały określone w:

8.	Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. z 2012, poz. 987)
9.	Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. 2012 r., poz. 642 z późn. zm.)

Rozdział 3.

UWARUNKOWANIA OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO WYNIKAJĄCE Z KRAJOWYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH I PROGRAMOWYCH

Podstawowymi dokumentami strategicznymi, na szczeblu krajowym, dotyczącymi ochrony dziedzictwa kulturowego są:

3.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016 (projekt);

3.2 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013, Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020;

3.3 Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030;

3.4 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020.

3.1 KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, najważniejszym dokumentem określającym politykę państwa polskiego w sferze ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym , jest Krajowy Program Opieki nad Zabytkami.

W trakcie opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Grudziądz opublikowane były tylko „Tezy do Krajowego Programu Opieki nad Zabytkami”, jednak w trakcie opiniowania programu przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Toruniu, ogłoszono do wiadomości publicznej Projekt Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016 z dnia 20 września 2013 r., poddając go jednocześnie konsultacji społecznej. W związku z powyższym w opracowanym Gminnym Programie wprowadzono zmiany, mające na celu przedstawienie treści projektu zamiast tez.

Zgodnie z art. 84 i 85 ust.1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Krajowy Program stanowi wykonanie upoważnienia ustawowego. Natomiast na podstawie art. 90 ust.2 pkt 1 niniejszej ustawy obowiązek sporządzenia Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami spoczywa na Ministrze Kultury i Dziedzictwa Narodowego, przez Generalnego Konserwatora Zabytków.

Celem Krajowego Programu jest stworzenie warunków niezbędnych do sprawowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Powinny zostać w nim określone cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposoby finansowania planowanych działań oraz harmonogram ich realizacji. Zadaniem głównym polityki państwa w dziedzinie ochrony zabytków jest stworzenie procedur, które dostosowałyby tę sferę do warunków gospodarki rynkowej.

W opublikowanym w dniu 20 września 2013 r. projekcie Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016 określono cele i kierunki działań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dla organów i jednostek administracji publicznej.

CELEM GŁÓWNYM Krajowego Programu jest: wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków.

Dla realizacji celu głównego opracowano trzy cele szczegółowe:

- 1) wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce;
- 2) wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków;
- 3) tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji.

KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI NA LATA 2013-2016 - CELE I KIERUNKI DZIAŁANIA -	
CEL GŁÓWNY:	Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków
Cel szczegółowy 1:	Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce
Kierunki działania:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych 2. Przygotowanie ratyfikacji Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego 3. Wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych zgodnie z obowiązującą doktryną konserwatorską 4. Wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego 5. Opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych 6. Opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków 7. Kontynuacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych, ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.
Cel szczegółowy 2:	Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków
Kierunki działania:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach. 2. Wypracowanie standardów, pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną. 3. Podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków. 4. Merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.
Cel szczegółowy 3:	Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji
Kierunki działania:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Przygotowanie ratyfikacji Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa, Faro 2005. 2. Wspieranie budowania świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych. 3. Promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu. 4. Zwiększanie dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwienie jego odbioru społecznego.

W ramach kierunków działań zaplanowano szczegółowe zadania, mające na celu wypracowanie podjętych założeń na lata 2013-2016 lub w przedłużeniu na okres funkcjonowania, kolejnej, czteroletniej edycji Krajowego Programu na lata 2017-2020. Oprócz określenia celów, kierunków zadania oraz opracowania szczegółowych działań, jak również metod monitorowania, opracowano szczegółowy harmonogram wdrażania Krajowego Programu w ramach poszczególnych celów.

Dnia 25 października 2013 r. zakończono konsultacje społeczne Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016. Projekt Krajowego Programu, jak również raport

z konsultacji z dnia 25 listopada 2013 r. został opublikowany na stronie internetowej Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pod adresem: www.mkidn.gov.pl.

3.2 NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 przyjęta została przez Radę Ministrów 21 września 2004r., natomiast w 2005 roku przyjęto Narodową Strategię Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 stanowiącą dokument uzupełniający i wydłużający okres ważności pierwszego opracowania.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury powstała, jako dokument tworzący ramy dla nowoczesnego gospodarowania dziedzictwem kulturowym Polski, przy jego maksymalnym zachowaniu, jak również wykorzystaniu w podstawowym celu, jakim jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów Polski. W ramach realizacji spójnych działań w poszczególnych regionach Polski, zostały wyodrębnione główne zadania i priorytety w dziedzinie kultury. Ochrona dziedzictwa kulturowego a w szczególności, ochrona i rewaloryzacja zabytków zostały wyodrębnione, jako jeden z pięciu obszarów strategicznych.

Określono kilkanaście podstawowych założeń Narodowej Strategii Rozwoju Kultury, związanych bezpośrednio lub pośrednio z samorządami terytorialnymi:

PODSTAWOWE ZAŁOŻENIA NARODOWEJ STRATEGII ROZWOJU KULTURY	
1.	Wydatki publiczne (zwłaszcza w przeliczeniu na jednego mieszkańca) na kulturę w Polsce powinny znacząco wzrosnąć.
2.	Minister Kultury realizuje zadania własne poprzez narodowe programy kultury, narodowe instytucje kultury, placówki badawczo-rozwojowe, wyspecjalizowane instytucje typu arm's length oraz zlecanie zadań instytucjom samorządowym i pozarządowym.
3.	Budżet Ministra Kultury powinien być adekwatny do nowych działań. Ze względu na ograniczenia budżetu państwa winno poszukiwać się pozabudżetowych środków finansujących kulturę. W tym celu proponuje się uzupełnienie istniejącego modelu finansowania kultury o rozwiązania stosowane w Europie, tworzące fundusze celowe dla realizacji polityk w poszczególnych obszarach kultury (np. Fundusz Sztuki Współczesnej i jego regionalne odpowiedniki we Francji, Regionalny Fundusz Zakupu i Wytupu Muzealiów, Fundusz Zakupów do Bibliotek, itd.). Propozycje źródeł pochodzenia tych środków zostały przedstawione w niniejszej strategii.
4.	Państwo, w tym Minister Kultury, powinno być partnerem dla jednostek samorządu terytorialnego i wspólnie z nimi kształtować kulturę w regionach. Do tego celu, niezbędne jest zinstytucjonalizowanie platformy współpracy pomiędzy państwem a samorządami, a także w większym stopniu wykorzystanie możliwości tworzenia i prowadzenia wspólnych instytucji i wspólnych inwestycji w sferze kultury.
5.	Samorzady terytorialne powinny zyskać większą motywację w kształtowaniu instytucjonalnego zaplecza dla rozwoju kultury, w tym do wypełniania założonych w lokalnych strategiach rozwoju celów w sferze kultury, a rola państwa powinna sprowadzać się do badań naukowych i monitorowania tej sfery oraz do skutecznego zapobiegania sytuacjom kryzysowym. Jednocześnie Minister Kultury powinien posiadać odpowiednie środki na sprawowanie mecenatu nad działalnością instytucji kultury oraz instrumenty o charakterze motywującym, za pomocą których możliwa będzie realizacja polityki kulturalnej państwa w regionach.
6.	Zwiększyć powinna się społeczna partycypacja w sferze odpowiedzialności za kulturę, m.in. poprzez uspołecznienie decyzji podejmowanych w sferze kultury w regionach (lokalne strategie kulturalne, społeczne ciała opiniujące funkcjonowanie instytucji kultury). Wzrosnąć powinna również rola organizacji pozarządowych, poprzez równouprawnienie ich w dostępie do środków publicznych na zadania w sferze kultury.
7.	Praca na rzecz unowocześniania procesu zarządzania sferą kultury i usług kulturalnych jest wspólnym zadaniem Ministra Kultury i jednostek samorządu terytorialnego. W tej sferze powinny zostać podjęte szeroko zakrojone działania na rzecz: doskonalenia kadr zarządzających, wyposażenia instytucji w odpowiedni sprzęt elektroniczny i komputerowy, zintegrowania programów łączących zdigitalizowane zasoby kultury w sieci wirtualne, digitalizacji zbiorów muzealnych i zasobów bibliotek w celu ułatwienia ich dostępności, wspierania innowacyjnych projektów kulturalnych.
8.	Wszystkie zaplanowane działania zaprogramowane w strategii powinny być dostępne dla mniejszości narodowych oraz instytucji prowadzonych przez te społeczności w celu pielęgnowania różnorodności kulturowej i ich tradycji jako dorobku polskiej kultury.
9.	Rosnące znaczenie powiązania kultury z rozwojem gospodarczym i dochodami regionów jest podstawą dla podjęcia działań w kształtowaniu zintegrowanych produktów turystycznych, wykorzystujących (i działających na ich rzecz) elementy dziedzictwa kulturowego, aktywność instytucji kultury oraz skoncentrowane wokół tych instytucji przemysły kultury.
10.	Strategicznymi obszarami w okresie programowania 2004–2013 są: 1. promocja czytelnictwa i wsparcie sektora książek i wydawnictw; 2. ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie ochrona i rewaloryzacja zabytków; 3. rozwój szkolnictwa artystycznego, w tym rozbudowa i modernizacja infrastruktury oraz unowocześnianie programów edukacji artystycznej i dostosowanie ich do rynku pracy; 4. wzmocnienie efektywności działania i roli instytucji artystycznych w kreowaniu sfery kultury, w tym i promocji polskiej twórczości artystycznej; 5. stworzenie systemu wspierania współczesnej twórczości artystycznej, stworzenie instytucji zajmujących się jej dokumentowaniem, gromadzeniem i udostępnianiem.
11.	Zwiększenie samodzielności instytucji kultury, także w znaczeniu ekonomicznym oraz wyposażenie ich w odpowiednie narzędzia finansowe, wpłynie pozytywnie na ich efektywność i konkurencyjność na rynku usług kulturalnych oraz na samodzielność programową.
12.	Rolą Ministra Kultury oraz jednostek samorządu terytorialnego jest motywowanie społeczności do partycypacji w funkcjonowaniu sfery kultury, w tym do dobrowolnego udziału w finansowaniu instytucji i wydarzeń kulturalnych oraz twórców za pomocą stworzonych narzędzi podatkowych. W tym celu Minister Kultury i samorzady powinny rozszerzyć obowiązki odpowiednich komórek swoich urzędów

	w zakresie promocji społecznej odpowiedzialności obywateli za kulturę (wspólne kampanie promocyjne, powstawanie społecznych paneli eksperckich i ciał doradczych związanych z możliwością pozyskania dodatkowych funduszy na kulturę w regionach).
13.	W związku z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej w równym stopniu zadaniem Ministra Kultury, jednostek samorządu terytorialnego i instytucji kultury staje się pozyskanie środków na kulturę z funduszy strukturalnych oraz innych środków Unii Europejskiej. W tym celu Minister Kultury powinien zapewnić odpowiednie środki na wkład własny do projektów realizowanych w sferze kultury.
14.	Założenia do Narodowej Strategii Rozwoju Kultury zostały poddane publicznej dyskusji z udziałem przedstawicieli środowisk twórczych, jednostek samorządu terytorialnego i partnerów społecznych. Strategia została uzupełniona o wnioski z tej dyskusji i zostanie przedstawiona do zatwierdzenia przez Radę Ministrów jako program działań na lata 2004–2013. Strategia zawiera działania instytucjonalne, organizacyjne, prawne, finansowe i kontrolne, wraz ze wskazaniem jednostek odpowiedzialnych za realizację tych zadań oraz potrzeb finansowych Ministra Kultury do realizacji strategii i źródła ewentualnego pochodzenia pozostałych środków. Integralną częścią strategii są narodowe programy kultury, scharakteryzowane poniżej.

3.2.1 NARODOWY PROGRAM KULTURY „OCHRONA ZABYTEKÓW I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO”

Instrumentami wdrażania Narodowej Strategii Rozwoju Kultury są narodowe programy kultury. Jednym z kilku programów poświęconym działaniom podejmowanym w sferze materialnej spuścizny kulturowej Polski jest Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego”. Główną przesłanką do sformułowania Narodowego Programu Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” jest uznanie zasobów dziedzictwa za podstawę rozwoju kultury i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

Celem strategicznym programu jest poprawa stanu i dostępności zabytków poprzez:

- a) tworzenie warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków;
- b) kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele społeczne;
- c) zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;
- d) promocję polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą;
- e) wzmocnienie zasobów ludzkich w sferze ochrony zabytków;
- f) podnoszenie świadomości społecznej dotyczącej dziedzictwa kulturowego;
- g) tworzenie warunków rozwoju i ochrony dziedzictwa kulturowego;
- h) zabezpieczenie zabytków i archiwaliów przed nielegalnym wywozem za granicę.

3.3 KONCEPCJA PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU 2030

Koncepcja Przestrzenna Zagospodarowania Kraju 2030 przyjęta Uchwałą nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r., stanowi najważniejszy dokument strategiczny, dotyczący ładu przestrzennego Polski. Celem strategicznym dokumentu jest efektywne wykorzystanie przestrzeni i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie czasu.

Do osiągnięć podstawowego celu ustanowiono sześć celów operacyjnych, z których czwarty i szósty najbardziej związane są z ochroną dziedzictwa kulturowego kraju.

- Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski

Kierunki działania:

4.1. Integracja działań w zakresie funkcjonowania spójnej sieci ekologicznej kraju, jako podstawa ochrony najcenniejszych zasobów przyrodniczych i krajobrazowych

4.3. Wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami europejskiej konwencji krajobrazowej

– Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego

W ramach realizacji niniejszych celów skoncentrowano się na objęciu ochroną prawną najcenniejszych pod względem przyrodniczym i kulturowym krajobrazów naturalnych i historycznych, w tym układów urbanistycznych i ruralistycznych oraz stanowisk archeologicznych.

3.4 STRATEGIA ROZWOJU KAPITAŁU SPOŁECZNEGO 2020

Strategię Rozwoju Kapitału Społecznego 2020 przyjęto Uchwałą Nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 roku. Wskazano między innymi w niej, na fakt, że „dziedzictwo kulturowe stanowi (...) nie tylko przedmiot ochrony, ale jest również zasobem, który winien zostać wykorzystywany dla obecnego i przyszłego rozwoju. Obejmuje ono nie tylko materialne dobra kultury, ale także wartości artystyczne i poznawcze utrwalające naszą pamięć narodową oraz tworzące tożsamość.”

Wśród przyjętych celów na uwagę zasługują przede wszystkim:

a) cel szczegółowy 1: Kształtowanie postaw sprzyjających kooperacji, kreatywności oraz komunikacji

Kierunki działania:

1.2.3. Rozwój kompetencji kulturowych w uczeniu się innym niż formalne oraz upowszechnienie różnych form uczestnictwa w kulturze;

1.2.4. Rozwijanie kompetencji społecznych liderów i animatorów.

b) cel szczegółowy 4: Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego

Kierunki działania:

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu;

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

W ramach wypełnienia postanowień strategii w okresie jej wdrażania przewidywana jest realizacja dwóch, kolejno następujących po sobie, Krajowych Programów, których zespolone efekty mają stanowić wypełnienie zapisów strategii w zakresie wyznaczonym przez przytoczone powyżej cele.

Rozdział 4.

UWARUNKOWANIA OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO WYNIKAJĄCE Z WOJEWÓDZKICH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH, PLANISTYCZNYCH I PROGRAMOWYCH

W trakcie opracowywania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Grudziądz na lata 2013-2017 obowiązującymi dokumentami na poziomie województwa, podejmującymi tematykę ochrony i opieki oraz promocji dziedzictwa kulturowego są:

4.1 Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego;

4.2 Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2020;

4.3 Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego 2007-2013;

4.4 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego;

4.5 Strategia Rozwoju Turystyki Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

4.1 PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2013-2016

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego, stanowi najważniejszy dokument określający cele i kierunki działania w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego na obszarze województwa.

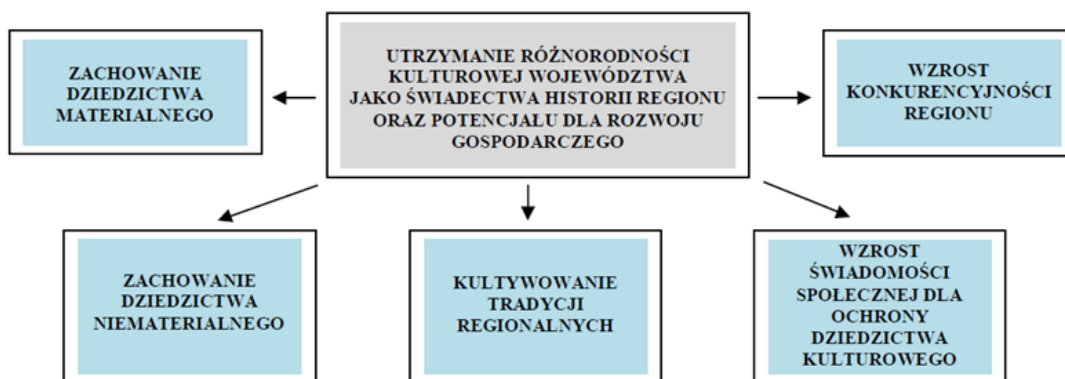
W trakcie prowadzenia prac przy Gminnej Ewidencji Zabytków oraz Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Grudziądz na przełomie 2012/2013 roku wygaszał wojewódzki program opieki nad zabytkami opracowany na lata 2009-2012. Nowy Program Opieki nad Zabytkami dla Województwa Kujawsko-

Pomorskiego na lata 2013-2016 został przyjęty uchwałą Nr XXXIV/601/13 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 20 maja 2013 r.

W drugiej edycji Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego omówiono, obok zasobu dziedzictwa kulturowego województwa i jego zmian w trakcie funkcjonowania wcześniejszego programu, przede wszystkim zakres działań praktycznych oraz usprawnień zarządzaniem materialnym i niematerialnym dziedzictwem kulturowym województwa. Innowacyjnym kierunkiem działań programu jest skierowanie szczególnej uwagi na dziedzictwo niematerialne województwa, w zakresie zachowywania wielowiekowych tradycji, zwyczajów i obyczajów, których istnienie świadczy o odrębności kulturowej i tożsamości regionalnej społeczeństwa.

Przyjęte w programie założenia w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym województwa kujawsko-pomorskiego mają na celu przede wszystkim „utrzymanie różnorodności kulturowej województwa jako świadectwa historii regionu oraz potencjału dla rozwoju gospodarczego, jak również: 1. Zachowanie dziedzictwa materialnego, 2. Zachowanie dziedzictwa niematerialnego, 3. Kulturowanie tradycji regionalnych, 5. Wzrost świadomości społeczeństwa dla ochrony dziedzictwa kulturowego, wzrost konkurencyjności regionu”.

CELE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2013-2016

W ramach każdego z pięciu podrzędnych celów przyjęto kierunki działania, w ramach których określono wykonywanie oraz wspieranie wytyczonych zadań.

**PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI
DLA WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2013-2016
- CELE, KIERUNKI DZIAŁANIA, DZIAŁANIA -**

CEL I - ZACHOWANIE DZIEDZICTWA MATERIALNEGO	
KIERUNKI DZIAŁAŃ	DZIAŁANIA
Ochrona ustawowa	<ul style="list-style-type: none"> • wspieranie starań samorządów lokalnych o nadanie tytułu pomnika historii wybranym zabytkom • wspieranie prac zmierzających do powoływania parków kulturowych • wspieranie działań zmierzających do zwiększenia liczby zabytków wpisanych do rejestru zabytków • wspieranie prac przy wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków
Prace konserwatorskie i restauratorskie	<ul style="list-style-type: none"> • współfinansowanie prac konserwatorsko-restauratorskich, rewitalizacyjnych i ratunkowych przy rejestrowych zabytkach nieruchomości i ruchomych • wsparcie nowych i już rozpoczętych inicjatyw zmierzających do ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego • wspomaganie działań rewolucyjnych i rewitalizacyjnych zdegradowanych cennych obiektów i obszarów o znaczeniu historycznym • Wspomaganie działań konserwatorsko-restauracyjnych przy zabytkowych układach urbanistycznych i ruralistycznych
Edukacja	<ul style="list-style-type: none"> • wspomaganie organizacji szkoleń, wykładów i konkursów związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego • nagradzanie działań przyczyniających się do zachowania bądź przywracania historycznych wartości zasobów dziedzictwa kulturowego województwa
Ład przestrzenny	<p>Wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do:</p> <ul style="list-style-type: none"> • identyfikacji zachowanych najcenniejszych krajobrazów kulturowych województwa, • zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc
Dokumentacja i popularyzacja	<ul style="list-style-type: none"> • współfinansowanie prac badawczych i dokumentacyjnych obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków, jako integralnej części procesów prac konserwatorskich lub konserwatorsko-restauratorskich, czy budowlanych.
CEL II - ZACHOWANIE DZIEDZICTWA NIEMATERIALNEGO	
KIERUNKI DZIAŁAŃ	DZIAŁANIA
Ochrona	<ul style="list-style-type: none"> • wspieranie działań do ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego
Edukacja	<p>Wspieranie działań w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • edukacji o znaczeniu, wartości i ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego województwa; • digitalizacji najcenniejszych zasobów folkloru słownego i ich udostępniania • organizowania konkursów związanych z kulturą niematerialną regionu
Zachowanie	<ul style="list-style-type: none"> • aktywizacja środowisk lokalnych poprzez przywracanie dawnych praktyk tanecznych i muzycznych • wspieranie i upowszechnianie „ginących zawodów”
Dokumentacja i badania	<ul style="list-style-type: none"> • wspieranie badań i tworzenie dokumentacji dotyczących zjawisk z zakresu dziedzictwa niematerialnego
CEL III – KULTYWOWANIE TRADYCJI REGIONALNYCH	
KIERUNKI DZIAŁAŃ	DZIAŁANIA
Rekonstrukcja, konserwacja i zabezpieczenie	<ul style="list-style-type: none"> • wspomaganie działań z zakresu rekonstrukcji, konserwacji i zabezpieczania zabytkowych strojów i rekwizytów, służących do kultywowania zwyczajów ludowych na terenie województwa
Dokumentacja	<ul style="list-style-type: none"> • wspieranie przedsięwzięć zmierzających do dokumentowania zjawisk i zwyczajów ludowych, ze względu na ich wyjątkowa wartość (...) oraz unikatowość w skali ogólnopolskiej
Edukacja i popularyzacja	<ul style="list-style-type: none"> • wspomaganie organizacji konkursów dotyczących tradycji oraz zajęć edukacyjnych prowadzonych w gwarze lokalnej • wspieranie przedsięwzięć mających na celu tworzenie skansenów

	<ul style="list-style-type: none"> wspomaganie digitalizacji najcenniejszych zasobów folkloru słownego i jego udostępniania aktywizacja środowisk lokalnych poprzez organizowanie warsztatów i zajęć z nauki rękodzielnictwa, budowania instrumentów czy nauki gry na instrumentach tradycyjnych
Pielęgnacja tradycji	<ul style="list-style-type: none"> propagowanie idei organizowania konkursów architektonicznych na obiekty nowe, wprowadzane w tkance historyczną lub projekty adaptacji zabytków wspieranie i promocja twórczości ludowej wspieranie działań zmierzających do realizacji projektów ukierunkowanych na promocję tradycji lokalnych
CEL IV – WZROST ŚWIADOMOŚCI SPOŁECZNEJ DLA OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
KIERUNKI DZIAŁAŃ	DZIAŁANIA
Popularyzacja wiedzy o znaczeniu i konieczności ochrony	<ul style="list-style-type: none"> wspieranie organizowania konkursów dla dzieci i młodzieży z zakresu ochrony dóbr kultury wspieranie działań popularyzatorskich, edukacyjnych i naukowych związanych z opieką i ochroną dziedzictwa kulturowego wspieranie działań podnoszących świadomość społeczną w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym wspieranie działań służących propagowaniu dziedzictwa kulturowego regionu poprzez środki przekazu elektronicznego i massmedia
Edukacja	<ul style="list-style-type: none"> kontynuacja działań związanych z konkursami wiedzy o regionie i zabytkach regionu generowanie współpracy różnych podmiotów do tworzenia interdyscyplinarnego zaplecza działań edukacyjnych
CEL V – WZROST KONKURENCYJNOŚCI REGIONU	
KIERUNKI DZIAŁAŃ	DZIAŁANIA
Ochrona	<ul style="list-style-type: none"> generowanie współpracy różnych podmiotów dla tworzenia kompleksowych opracowań ochrony i wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego, możliwych do adaptacji w działaniach turystycznych i popularyzatorskich
Promocja	<ul style="list-style-type: none"> prowadzenie działań w zakresie imprez i wydarzeń promujących dziedzictwo kulturowe regionu udział w targach turystycznych krajowych i zagranicznych wspomaganie przedsięwzięć promujące najcenniejsze zabytki, szlaki kulturowe czy markowe produkty turystyczne współpraca przy tworzeniu publikacji promujących dziedzictwo kulturowe województwa wspieranie mechanizmów umożliwiających działania związane z promocją lokalnego dziedzictwa kulturowego poprzez wydarzenia i imprezy kulturalne, formy widowiskowe i rekonstrukcyjne popularyzacja pomnika historii oraz parków kulturowych
Edukacja	<ul style="list-style-type: none"> wsparcie organizacji prelekcji, spotkań, publikacji związanych z ukazaniem możliwości rozwoju małego biznesu, wraz z wojem infrastruktury, w powiązaniu z obszarami o walorach kulturowych upowszechnianie informacji na temat dostępnych stypendiów, grantów i innych form wsparcia działań poza konserwatorskich, związanych z opieką, ochroną, edukacją i popularyzacją dziedzictwa kulturowego regionu
Zagospodarowanie	<ul style="list-style-type: none"> wspieranie rozwoju turystyki bazującej na kulturowym dziedzictwie regionu Wspomaganie tworzenia tras turystycznych i produktów turystycznych w oparciu o zasoby dziedzictwa wspomaganie działań w zakresie kompleksowego zagospodarowania szlaków kulturowych wspieranie i kształtowanie rozwoju turystyki kulturowej o charakterze religijnym, sentymentalnym czy tematycznym wykorzystanie tożsamości kulturowej regionu jako czynnika marketingowego

Wymienione powyżej działania w ramach poszczególnych kierunków działań zostały przytoczone hasłowo. W celu szczegółowego zapoznania się z zakresem działań należy odnieść się do Programu Opieki nad Zabytkami dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2013-2016 opublikowanego na stronie internetowej: www.kujawsko-pomorskie.pl.

4.2 STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2007-2020

Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2007-2020 przyjęta została w dniu 12 grudnia 2005 roku uchwałą Nr XLI/586/05 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Problematyka ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego oraz opieki nad zabytkami w województwie kujawsko-pomorskim została ujęta w niniejszym dokumencie, jako jedno z podstawowych kierunków działań w zakresie promocji dziedzictwa kulturowego, w ramach jednego z dwóch głównych priorytetów:

1. Unowocześnienie struktury funkcjonalno-przestrzennej regionu.

W dokumencie podkreślono, że „dziedzictwo kulturowe, najczęściej postrzegane jako świadectwo przeszłości, bywa znaczącym czynnikiem rozwoju w przyszłości”, natomiast „...różnicowane dziedzictwo kulturowe występujące w województwie kujawsko-pomorskim, ze względu na unikalność niektórych jego zasobów, staje się znakiem rozpoznawczym regionu, jest czynnikiem przyciągającym turystów, a więc także jest czynnikiem rozwoju gospodarczego.”

W celu spełnienia powyższych założeń zabytki nieruchome, ruchome jak również dziedzictwo niematerialne powinny mieć odpowiednią, w pełni ukazującą ich walory, prezentację.

Przyjęte w strategii kierunki działań w zakresie Promocji Dziedzictwa Kulturowego obejmują:

2.5.1	Zachowanie dziedzictwa kulturowego
	„Zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu w jak najlepszym stanie i z zamiarem jego wielokierunkowego użytkowania, wymaga zróżnicowanych ze względu na bogactwo form działań konserwatorskich (remontowych, rekonstrukcyjnych, innych). Jednym z takich działań, umożliwiającym właściwą ochronę i jednocześnie udostępnienie licznych obiektów dziedzictwa kulturowego jest ich multimedialna prezentacja przy wykorzystaniu technik informatycznych (digitalizacji). Za ich pośrednictwem, liczne unikalne eksponaty zbiorów muzealnych i bibliotecznych, mogą być bezpośrednio dostępne w celach informacyjno-edukacyjnych, promocyjnych i innych.”
2.5.2	Adaptacja dziedzictwa kulturowego do współczesnych potrzeb społecznych
	„Dziedzictwo kulturowe, w szczególności zaś obiekty zabytkowej architektury przeznaczone w przeszłości do określonego użytkowania, mogą, winny być adaptowane do spełniania nowych funkcji. Mogą one służyć dla ekspozycji obiektów, być wykorzystywane, jako pomieszczenia prezentacji twórczości artystycznej, dla aktywności rekreacyjnej, w tym nawiązującej to tradycji historycznej itp. Tego rodzaju adaptacje przybliżą te obiekty ludziom współczesnym, ożywią je i fragmenty osiedli, w których się znajdują, mogą stać się źródłem dochodów, które będzie można przeznaczać na przykład na ich należyte utrzymanie.”

4.3 REGIONALNY PROGRAM OPERACYJNY WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO 2007-2013

Program przyjęty został Uchwałą nr 70/892/07 Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 23 października 2007 r. Dokument ten stanowi podstawowy instrument realizacji celów przyjętej Strategii rozwoju województwa na lata 2007-2020. Podstawowym celem strategicznym programu jest poprawa konkurencyjności województwa oraz spójności społeczno-gospodarczej i przestrzennej jego obszaru.

W ramach realizacji polityki ochrony i wykorzystania zasobów kulturowych, określono działania w ramach osi priorytetowych:

1) rozwój infrastruktury społecznej:

- przez ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego, wspieranie inwestycji ukierunkowanych na poprawę stanu technicznego obiektów lub zespołów zabytkowych, ich przystosowanie do świadczenia nowych funkcji np. kulturalnych. Natomiast dla wzmocnienia pozycji kulturalnej regionu, planowane są działania wspierające inwestycje rozwoju infrastruktury kultury o znaczeniu regionalnym, będących znakiem rozpoznawczym dla województwa;
- wsparcie rozwoju turystyki;

– przez wzrost znaczenia turystyki, jako czynnika rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez lepsze wykorzystanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, jak również wspieranie działań zwiększających efektywność wykorzystania niniejszych zasobów.

2) wspieranie przemian w miastach i obszarach wymagających ochrony:

– przez ożywienie społeczne i gospodarcze oraz odnowie infrastrukturalną oraz architektoniczno-urbanistyczną zdegradowanych terenów, w ramach wspierania działań rewitalizacji obszarów z cennymi zabytkami architektury, ukierunkowanymi na poprawę społeczno-gospodarczą, przy jednoczesnym zachowaniu bądź przywróceniu wartości kulturowych i historycznych tych terenów.

4.4 PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego będący najważniejszym dokumentem planistycznym województwa został przyjęty uchwałą Nr XI/135/03 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego w dniu 26 czerwca 2003 r.

Celem głównym zagospodarowania przestrzennego województwa jest „zbudowanie struktur funkcjonalno – przestrzennych podnoszących konkurencyjność regionu i jakość życia mieszkańców”. Natomiast głównym kierunkiem działań planistycznych odnoszących się do środowiska przyrodniczego i kulturowego jest ich ochrona i zachowanie, w jak najlepszym stanie, dla przyszłych pokoleń.

W ramach kierunków zagospodarowania przestrzennego województwa określono w układzie sfer:

Kierunki rozwoju sieci osadniczej,	
	mające przede wszystkim na celu: <ul style="list-style-type: none">• wzmocnienie potencjału głównych ośrodków miejskich,• podniesienie jakości życia mieszkańców,• wykorzystanie walorów turystycznych• ochronę dziedzictwa kulturowego jednostek osadniczych, poprzez:<ul style="list-style-type: none">○ rewaloryzację zabytkowych układów urbanistycznych o dużym znaczeniu kulturowym i historycznym,○ ochronę zasobów kulturowych miast poprzez eliminację ruchu samochodowego z ich zabytkowych centrów,○ konserwację oraz szerokie turystyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego ruin zamków.
Kierunki ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego i kulturowego,	
	mające na celu ich ochronę i zachowanie, w jak najlepszym stanie dla przyszłych pokoleń poprzez: <ul style="list-style-type: none">• kontynuowanie działań w zakresie ochrony walorów krajobrazu kulturowego poprzez:<ul style="list-style-type: none">○ ochronę obszarów o wysokich wartościach środowiska przyrodniczego i kulturowego○ ochronę zasobów kulturowych związanych z osadnictwem holenderskim w dolinie Wisły○ ochronę zasobów średniowiecznej urbanistyki oraz architektury obronnej Ziemi Chełmińskiej

	<ul style="list-style-type: none"> ○ ochronę zasobów kulturowych związanych z początkiem Państwa Polskiego w Inowrocławiu, Kościelcu Kujawskim, Kruszewicy, Mogilnie, Strzelnie i Kałdusie. • dla podniesienia konkurencyjności i atrakcyjności regionu podjęcie działań prowadzących do zachowania i pełnego wykorzystania turystycznych walorów poprzez: <ul style="list-style-type: none"> ○ pełne wykorzystanie walorów rejonów turystycznych ○ zagospodarowanie turystyczne istniejących i projektowanych zbiorników wodnych oraz naturalnych wód powierzchniowych dla prowadzenia sportów wodnych ○ poprawę zagospodarowania istniejących szlaków turystycznych w niezbędne urządzenia z zakresu ogólnodostępnej infrastruktury turystycznej ○ rozwój agroturystyki w istniejących i nowych gospodarstwach rolnych na terenie województwa na bazie walorów przyrodniczo-krajobrazowych i kulturowych ○ przywrócenie ład przestrzenny i wyposażenie w pełny zakres sieci i urządzeń infrastruktury technicznej służącej ochronie środowiska na terenach przeinwestowanych ○ poprawę czystości wód powierzchniowych <p>Podjęte działania mają wpływać „korzystnie na poprawę jakości życia mieszkańców, a poprzez zwiększenie ogólnej atrakcyjności turystycznej województwa, przyspieszyć rozwój aktywności związanych z obsługą ruchu turystycznego.”</p>
--	--

W celu zachowania dziedzictwa kulturowego województwa określono wymóg przestrzegania następujących zasad:

- 1) zachowania dziedzictwa kulturowego w stanie umożliwiającym jego przetrwanie dla przyszłych pokoleń;
- 2) harmonijnego kształtowania krajobrazu kulturowego;
- 3) dbałość o integralność zabytkowych struktur urbanistycznych i ruralistycznych.

Szczególne znaczenie dla programowania ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego Gminy Grudziądz mają działania zaplanowane w zakresie:

1)	powiększenia istniejących parków krajobrazowych – Dolina Dolnej Wisły
2)	wyznaczenie nowych obszarów chronionego krajobrazu
3)	ochroną i większe wykorzystanie zasobów wód mineralnych na potrzeby lecznictwa uzdrowiskowego w rejonie Maruszy
4)	ochrony obszarów o wysokich wartościach środowiska przyrodniczego i kulturowego: dolina Wisły
5)	ochrona zasobów kulturowych z osadnictwem holenderskim w dolinie Wisły

Aktualnie realizowane są prace nad nowym planem zagospodarowania przestrzennego województwa, zgodnie z Uchwałą Nr VII/91/07 przyjętą przez Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego w dniu 23 kwietnia 2007 r.

4.3.1 ZMIANY PLANU ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO – OPRACOWANIE EKOFIZJOGRAFICZNE

Opracowanie powstało na podstawie art. 72 ust. 6 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dziennik Ustaw Nr 62, poz. 627 z późniejszymi zmianami) oraz zgodnie z powyżej wspomnianą Uchwałą Nr VII/91/07 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 23 kwietnia 2007 r. Opracowaniem objęto cały teren województwa, a jego podstawowym celem było scharakteryzowanie poszczególnych elementów środowiska przyrodniczego i kulturowego, w celu określenia wniosków zmian.

W ramach omówienia walorów kulturowych regionu wyróżniono pięć obszarów o specyficznych cechach kulturowych:

1)	obszar historyczny Ziemi Chełmińskiej charakteryzujący się nasyceniem gotycką architekturą sakralną i warowną;
2)	obszar związany z dziedzictwem Piastów i zabytkami sakralnej architektury romańskiej oraz osadnictwa prehistorycznego;
3)	obszar Pałuk i Kujaw;
4)	obszar dawnego osadnictwa holenderskiego (mennonickiego) XVI i XVII w. w Dolinie Wisły
5)	pozostałe obszary wyróżniane jak obszary specyficznych kompozycji krajobrazu fizjograficznego i cennych walorów kulturowych, odznaczających się wyjątkową wartością obiektów zabytkowych np. Dolina Drwęcy.

Niniejsze opracowanie, przede wszystkim, szczegółowo omawia zasób zabytków archeologicznych, jednocześnie określa ich sposób ochrony i opieki nad nimi poprzez:

- zakaz prowadzenia jakichkolwiek prac inwestycyjnych bez zgody Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków na terenach stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków;
- zakaz jakiegokolwiek ingerencji w substancję grodzisk;
- ochrona stanowisk nieposiadających ekspozycji terenowej, polegająca na ich dostępności do celów inwestycyjnych pod warunkiem przeprowadzenia niezbędnego zakresu prac archeologicznych zapewniających odpowiednie warunki ochrony konserwatorskiej. Zakres badań archeologicznych na stanowiskach dopuszczonych do inwestycji określa Wojewódzki Konserwator Zabytków, w zależności od charakteru planowanych inwestycji;
- w rejonie stanowisk archeologicznych wszelkie prace ziemne można wykonywać po uzgodnieniu i za pozwoleniem wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W ramach przedstawionych wniosków do projektu zmiany wojewódzkiego planu zagospodarowania przestrzennego, określono następujące wytyczne w ramach ochrony dziedzictwa kulturowego:

1)	należy chronić wszystkie obiekty zabytkowe, w szczególności obiekty wpisane do rejestru zabytków.
2)	zakaz zabudowy obowiązuje na terenie stanowisk archeologicznych eksponowanych w terenie i w ich otoczeniu,
3)	na terenie stanowisk archeologicznych nieeksponowanych w terenie zainwestowanie jest możliwe po przeprowadzeniu szczegółowych badań archeologicznych,
4)	z uwagi na wysokie walory przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe obszaru metropolitalnego zabudowa powinna cechować się wysokimi walorami architektonicznymi i estetycznymi, nie wprowadzając dysharmonii w krajobrazie

4.5 STRATEGIA ROZWOJU TURYSTYKI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO

Opracowanie zostało przyjęte przez Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego uchwałą nr XXV/3003/04 w dniu 31 sierpnia 2004 r.

Podstawowym celem Strategii jest podniesienie konkurencyjności i atrakcyjności turystycznej województwa, między innymi przez podjęcie działań dotyczących:

- dbałości o zasoby środowiska kulturowego i przyrodniczego, odzwierciedloną w renowacji zabytków o szczególnym znaczeniu dla turystyki;
- rozwoju produktu turystycznego województwa, poprzez wzmocnienie funkcji kulturalnej miast oraz wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla zwiększenia ruchu krajoznawczego.

Rozdział 5.

UWARUNKOWANIA OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO WYNIKAJĄCE Z POWIATOWYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH, PLANISTYCZNYCH I PROGRAMOWYCH

Powiat grudziądzki nie posiada opracowanego Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami. Niestety również dotychczas uchwalone dokumenty strategiczne oraz planistyczne marginalnie podejmują lub w ogóle nie zawierają zagadnień związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego regionu.

5.1 STRATEGIA ROZWOJU POWIATU GRUDZIĄDZKIEGO

Strategia Rozwoju Powiatu Grudziądzkiego została przyjęta Uchwałą Nr V/11/2003 Rady Powiatu Grudziądzkiego z dnia 13 marca 2003 r. Określa ona cele oraz zadania w zakresie rozwoju powiatu. Cel strategiczny dla powiatu określono jako „SILNY EKONOMICZNIE POWIAT”, do którego realizacji mają dążyć wszystkie zaangażowane podmioty.

Jako słaby punkt dotychczasowego rozwoju powiatu wskazano na słabe wykorzystanie walorów turystycznych, w związku z tym, jako jedno z podstawowych celów pośrednich określono cel pt. „ATRAKCYJNY TURYSTYCZNIE POWIAT”. Niestety wśród zadań do osiągnięcia tego celu nie wskazano żadnych działań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

Strategia rozwoju powiatu grudziądzkiego praktycznie pomija pod każdym względem ochronę dóbr dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego.

5.2 WIELOLETNI PLAN INWESTYCYJNY NA LATA 2008-2012

Wieloletni plan inwestycyjny przyjęto uchwałą nr IX/32/2003 Rady Powiatu Grudziądzkiego z dnia 29 października 2003 roku, a czas jego realizacji wyznaczono na lata 2008-2013.

Żadne inwestycje związane z ochroną dziedzictwa kulturowego znajdującego się na terenie Gminy Grudziądz nie zostały objęte planem.

Rozdział 6.

UWARUNKOWANIA OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO WYNIKAJĄCE Z GMINNYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH, PLANISTYCZNYCH I PROGRAMOWYCH

Podstawowymi dokumentami strategicznymi, planistycznymi i programowymi na szczeblu gminnym, są:

- 6.1 Strategia Rozwoju Gminy Grudziądz na lata 2004-2013;**
- 6.2 Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Grudziądz na lata 2008 – 2013;**
- 6.3 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego;**
- 6.4 Plany odnowy miejscowości Gminy Grudziądz;**
- 6.5 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego.**

6.1 STRATEGIA ROZWOJU GMINY GRUDZIĄDZ NA LATA 2004-2013

Strategię Rozwoju Gminy Grudziądz na lata 2004-2013 przyjęto uchwałą nr XVI/91/2008 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 22 lutego 2008 r., zmiany zawarto w uchwale nr XIX/119/2008 z dnia 12 sierpnia 2008 r. oraz uchwale nr XLIII/265/2010 z dnia 28 października 2010 r. Cel strategiczny dla gminy Grudziądz został określony, jako: „DYNAMICZNY I WIELOKIERUNKOWY ROZWÓJ GMINY”.

Do realizacji powyższego celu zdefiniowano następujące cele cząstkowe:

- gmina przyjazna inwestorom;
- atrakcyjna turystycznie gmina;
- zróżnicowane rolnictwo;
- aktywne i wykształcone społeczeństwo;
- skuteczna promocja gminy;
- partnerskie związki z samorządami.

Przyjęte cele pośrednio mają również wpływ na ochronę, opiekę i promocję dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. W ramach diagnozy określono w skrócie walory kulturowe gminy.

6.2 PLAN ROZWOJU LOKALNEGO GMINY GRUDZIĄDZ NA LATA 2008-2013

Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Grudziądz przyjęto uchwałą nr XIX/120/2008 Rady Gminy Grudziądz z dnia 12 sierpnia 2008 roku. W ramach planu szeroko omówiono historię wszystkich miejscowości, jak również wymieniono zabytki wpisane do ewidencji zabytków nieruchomych, jak również do rejestru zabytków, przyjmując stan ewidencji z 2007 roku. Przedstawiono również postulat wpisania do rejestru zabytków kilkudziesięciu obiektów znajdujących się na terenie gminy.

Głównym celem planu było wskazanie konkretnych zadań i inwestycji do zrealizowania. Jako inwestycje o priorytetowym znaczeniu dla rozwoju gminy, związane pośrednio z ochroną, opieką i promocją dziedzictwa kulturowego należy uznać:

- ciągłą rozbudowę infrastruktury turystycznej (wytyczanie i budowa nowych ścieżek rowerowych, budowa terenów i obiektów rekreacyjno-sportowych, wspieranie i pomoc przy zwiększaniu bazy noclegowej, rozwój agroturystyki).

6.3 STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY GRUDZIĄDZ

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Grudziądz przyjęto uchwałą nr XXX/211/2013 Rady Gminy Grudziądz z dnia 18 lipca 2013 roku.

W ramach uwarunkowań studium, wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków, oraz dóbr kultury współczesnej przedstawiono zabytki wpisane do rejestru zabytków, rys historyczny poszczególnych miejscowości oraz ewidencję obiektów zabytków według stanu z 5 grudnia 2010 roku. Przedstawiono również postulaty o wpis do rejestru zabytków kilkunastu obiektów architektury i budownictwa, cmentarzy, fortów z obwodu fortyfikacji Twierdzy Grudziądz oraz zespołu dworsko-parkowego w Maruszy.

W celu ochrony wartości zabytkowych i kulturowych zabytków w studium wyznaczono obszary i obiekty objęte ochroną konserwatorską, jak również zasady ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym ograniczenia w zagospodarowaniu. W ramach kierunków ochrony wskazano działania dążące do:

Lp.	KIERUNKI OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO
1.	<ul style="list-style-type: none">• zachowania zidentyfikowanych wartościowych zasobów dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego
2.	<ul style="list-style-type: none">• wyeksponowanie obszarów i obiektów o istotnych wartościach zabytkowych i kulturowych, w tym Cytadeli Grudziądz wraz z zespołem fortyfikacji i systemem obronnym
3.	<ul style="list-style-type: none">• zahamowania procesów degradacji zabytków i przeciwdziałanie negatywnym zmianom funkcjonalno-przestrzennym

Ustalone zostały:

I GENERALNE ZASADY OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Lp.	GENERALNE ZASADY OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO
1.	<ul style="list-style-type: none"> zachowanie i konserwacja obiektów zabytkowych, w szczególności zespołu fortyfikacyjnego Grudziądz
2.	<ul style="list-style-type: none"> zachowanie (a także odtworzenie) zabytkowego układu i kompozycji przestrzennej zespołów wiejskich (układów ruralistycznych), o dużym znaczeniu kulturowym i historycznym
3.	<ul style="list-style-type: none"> rewaloryzacja, rewitalizacja historycznych układów przestrzennych, założeń dworsko-parkowych i folwarcznych według szczegółowych wytycznych konserwatorskich
4.	<ul style="list-style-type: none"> podporządkowanie wymogom przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dopuszczalnych przekształceń zabytkowej zabudowy i zagospodarowania terenu
5.	<ul style="list-style-type: none"> ograniczenie lokalizowania obiektów dysharmonizujących z historycznym sąsiedztwem i przesłaniających obiekty zabytkowe, w tym ograniczenie lokalizowania naziemnych obiektów infrastruktury technicznej
6.	<ul style="list-style-type: none"> uwzględnienie wymogów ochrony archeologicznej
7.	<ul style="list-style-type: none"> konserwacja zabytkowych obiektów sakralnych oraz zespołów dworsko-parkowych
8.	<ul style="list-style-type: none"> objęcie ochroną prawną w formie parku kulturowego obiektów będących elementami fortyfikacji miasta, tj. Cytadela, Fort Mała Księża Góra, Fort Wielka Księża Góra
9.	<ul style="list-style-type: none"> objęcie ochroną konserwatorską obiektów związanych z osadnictwem holenderskim (mennonickim) w Dolinie Wisły np. cmentarzy mennonickich, chałupy mennonickie w Sosnowce

II PODSTAWOWE ZASADY OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NIEWPISANEGO DO REJESTRU ZABYTEKÓW

Lp.	PODSTAWOWE ZASADY OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NIE WPISANEGO DO REJESTRU ZABYTEKÓW
1.	<ul style="list-style-type: none"> zabytki ewidencyjne należy uwzględnić w miejscowym planie lub decyzji o warunkach zabudowy zagospodarowania terenu
2.	<ul style="list-style-type: none"> utrzymać w dobrym stanie technicznym, bez naruszania wartości zabytkowych
3.	<ul style="list-style-type: none"> należy określić w planowaniu przestrzennym (miejscowym planie, decyzji o warunkach zabudowy) warunki i zakres ochrony w zależności od potrzeb: funkcje obiektów, przeznaczenie terenu, linie zabudowy, gabaryty, formy, detale architektoniczne oraz zagospodarowanie bezpośredniego otoczenia z uwzględnieniem linii zabudowy i w miarę konieczności innych wskaźników jak powierzchni biologicznie czynnej, szerokości elewacji frontowej
OCHRONA ZABYTEKOWEJ ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA	
4.	<ul style="list-style-type: none"> zachowanie i konserwacja formy architektonicznej i stylistycznej (gabaryty, detal architektoniczny)
5.	<ul style="list-style-type: none"> ograniczenie zmian funkcji obiektów, zaleca się pozostawienie historycznej funkcji obiektów, budynków
6.	<ul style="list-style-type: none"> ochrona perspektywy widokowej i gabarytów dla indywidualnych obiektów położonych poza strefami ochrony konserwatorskiej
OCHRONA ZESPOŁÓW DWORSKO-PARKOWYCH I FOLWARCZNYCH ORAZ PARKÓW PODWORSKICH I ZESPOŁÓW MŁYŃSKICH	
7.	<ul style="list-style-type: none"> ujęcie i ochrona w miejscowych planach lub decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu
8.	<ul style="list-style-type: none"> zachowanie i rewaloryzacja rozplanowania założeń, historycznych osi kompozycyjnych, powiązań widokowych i układów roślinnych
9.	<ul style="list-style-type: none"> uzupełnienie kompozycji lub inna ingerencja przestrzenna – w oparciu o wyniki analiz konserwatorskich, zgodnie z zachowaniem swoistych cech zespołu
10.	<ul style="list-style-type: none"> zachowanie starodrzewu oraz odtwarzanie założeń parkowych
11.	<ul style="list-style-type: none"> tereny historycznych parków powinny być przeznaczone na zieleni parkową
12.	<ul style="list-style-type: none"> zachowanie i konserwacja formy architektonicznej, stylistycznej i kolorystycznej obiektów – budynków znajdujących się na terenie założeń
13.	<ul style="list-style-type: none"> uszczegółowienie w planach miejscowych warunków i zasad ochrony w tym: gabarytów, formy, detalu oraz zagospodarowania bezpośredniego otoczenia obiektów architektonicznych, z uwzględnieniem linii zabudowy i w miarę konieczności innych wskaźników jak powierzchni biologicznie czynnej, szerokości elewacji frontowych
14.	<ul style="list-style-type: none"> zachowanie zabytkowego układu parków oraz zachowanych kompozycji zieleni, uczytelnienie wnętrz parkowych i powiązań widokowych pomiędzy nimi

15.	<ul style="list-style-type: none"> zachowaniu dominacji i harmonijnego nawiązania istniejących form kulturowych na zasadzie sąsiedztwa i w paśmie ich styku, zabezpieczenie właściwej ekspozycji (widokowej)
16.	<ul style="list-style-type: none"> oraz innych nakazów i zakazów mających wpływ na wygląd i zachowanie zabytku
OCHRONA UKŁADÓW RURALISTYCZNYCH	
17.	<ul style="list-style-type: none"> ochrona ekspozycji i ograniczenie w zabudowie punktów i osi widokowych
18.	<ul style="list-style-type: none"> podporządkowanie i zharmonizowanie nowej zabudowy z istniejącymi obiektami o wartościach kulturowych i zabytkowych w zakresie linii zabudowy, zasadniczych proporcji wysokościowych i kubaturowych
OCHRONA ZABYTKOWYCH CMENTARZY	
19.	<ul style="list-style-type: none"> zachowanie i konserwacja zabytków architektury oraz sztuki sakralnej i sepulkralnej
20.	<ul style="list-style-type: none"> zachowanie i rewaloryzacja historycznej kompozycji założeń i układów zieleni
21.	<ul style="list-style-type: none"> ochrona układu przestrzennego, zachowanych nagrobków i drzew
22.	<ul style="list-style-type: none"> zakaz zabudowy, utrzymanie, jako teren zieleni urządzonej
23.	<ul style="list-style-type: none"> nakaz zachowania cmentarzy zamkniętych, jako miejsc pamięci
OCHRONA FORTÓW, ZESPOŁO FORTÓW, SIECI OBIEKTÓW TWIERDZY GRUDZIĄDZ	
24.	<ul style="list-style-type: none"> wskazanie lokalizacji w dokumentach planowania przestrzennego
25.	<ul style="list-style-type: none"> prowadzenie wszelkich działań inwestycyjnych pod nadzorem wojewódzkiego konserwatora zabytków na zasadach przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

26.	<ul style="list-style-type: none"> zachowanie w przestrzeni wyodrębnionej formy fortów z własną formą krajobrazową wraz z niezbędnym sąsiedztwem
27.	<ul style="list-style-type: none"> zmiany formy, gabarytów, detali budynków, elementów zagospodarowania, elementów militarnych itp. – są istotnie ograniczone
28.	<ul style="list-style-type: none"> wprowadzenie nowych elementów budynków, budowli i zmian zagospodarowania terenu – po przeprowadzonej analizie urbanistycznej
29.	<ul style="list-style-type: none"> utrzymanie funkcji przeważającej w formie zieleni, z przystosowaniem obiektów do współczesnych funkcji z preferencją usług turystycznych
30.	<ul style="list-style-type: none"> dopuszcza się ograniczone wprowadzenie funkcji mieszkalnych
31.	<ul style="list-style-type: none"> należy ograniczyć nową zabudowę na „przedpolu” Fortów oraz w ich otoczeniu
32.	<ul style="list-style-type: none"> zachowanie zasadniczych elementów historycznego rozplanowania tj. utrzymanie budynków i budowli Fortów, powiązań sieci dróg fortecznych, osi widokowych i kompozycyjnych
33.	<ul style="list-style-type: none"> uszczegółowienie w planach miejscowych warunków i zasad ochrony w tym: gabarytów, formy, detalu oraz zagospodarowania bezpośredniego otoczenia obiektów architektonicznych, technicznych, budowlanych, powierzchni biologicznie czynnych oraz strefy ochrony konserwatorskiej
OCHRONA STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH	
34.	<ul style="list-style-type: none"> wskazanie lokalizacji w dokumentach planowania przestrzennego
35.	<ul style="list-style-type: none"> prowadzenie wszelkich działań inwestycyjnych po przeprowadzeniu badań wykopaliskowych bądź przy udziale archeologa, z możliwością zmiany nadzoru archeologicznego na badania archeologiczne w przypadku odkrycia zachowanych obiektów archeologicznych i architektonicznych na zasadach przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
36.	<ul style="list-style-type: none"> zachowanie w przestrzeni wyodrębnionej formy stanowisk archeologicznych naziemnych z własną formą krajobrazową

W ramach studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania Gminy Grudziądz wyznaczono również strefy ochrony konserwatorskiej, wskazane graficznie na mapie, obejmujące:

Lp.	STREFY KONSERWATORSKIE
1.	<ul style="list-style-type: none"> wsie z zachowanym czytelnym układem przestrzennym: Dusocin, Kobyłanka, Linarczyk, Leśniewo, Lisie Kąty, Mokre, Nowa Wieś, parski, Szynych, Świerkocin, Turznice, Węgrowo, Wielki Welcz, Wielkie Lniska, Małe Lniska oraz Zakurzewo
2.	<ul style="list-style-type: none"> zespoły młyńskie obejmujące młyn, zabudowę mieszkalną, folwarczną z podwórzem gospodarczym oraz dawne sady i ogrody użytkowe, jak również „parki” we wsiach Ruda, Daszkowo i Turznice
3.	<ul style="list-style-type: none"> założenia przestrzenne zespołów podworskich, obejmujące poza częścią rezydencjonalną (dwór, pałac, park, staw itp.) także zabudowę folwarczną z podwórzem gospodarczym, kolonię mieszkalną pracowników folwarcznych oraz dawne sady i ogrody użytkowe – we wsiach Dusocin, Małe Lniska, Marusza, Skarszewy, Sosnówka, Turznice, Węgrowo, Wielkie Lniska
4.	<ul style="list-style-type: none"> cmentarze wraz z otoczeniem
5.	<ul style="list-style-type: none"> Fort Nowa Wieś, Fort Świerkocin, Fort parski, Fort Wielka Księża Góra, Fort Mała Księża Góra z otoczeniem
6.	<ul style="list-style-type: none"> Kolonie i skupiska zabudowy z licznym nagromadzeniem obiektów zabytkowych we wsi: Gogolin, Mały rudnik, Piaski, Hanowo, Daszkowo, pieńki Królewskie, Rozgarty, ruda, Skarszewy, Sosnówka, Wąldowo Szlacheckie
7.	<ul style="list-style-type: none"> Stanowiska archeologiczne

W poszczególnych strefach konserwatorskich ustalono ochronę wartości kulturowych poprzez uwzględnienie w zagospodarowaniu przestrzennym następujących zasad:

- uwzględnienie i ustalenie szczegółowych zasad ochrony w miejscowym planie lub w decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu poprzez określenie zakazów, nakazów i dopuszczeń w zagospodarowaniu terenu;
- szczegółowe granice terenów strefy ochrony konserwatorskiej zostaną wyznaczone w dokumentach planistycznych, na podstawie wytycznych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- zachowanie zasadniczych elementów historycznego rozplanowania tj. utrzymanie gabarytów, formy budynków i budowli, istniejącej linii zabudowy, sieci dróg, alei, szpalerów, zadrzewień, osi widokowych i kompozycyjnych;
- dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie dostosowania zasadniczych proporcji wysokościowych obiektów, linii zabudowy, przy jednoczesnym założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej.

Opracowany Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Grudziądz na lata 2013-2017 stanowi odzwierciedlenie oraz uzupełnienie wyznaczonych w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania kierunków i zasad ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym gminy. Odmiennie niż uchwalone studium, program oparty został na opracowanej pod koniec 2012 r. Gminnej Ewidencji Zabytków Nieruchomych, przyjętej przez Kujawsko-Pomorskiego Konserwatora Zabytków pismem z dnia 29 maja 2013 r. Nr WUOZ.T.WRD.5133.2.2013.TK. W związku z tym w przypadku przygotowywania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego czy wydawania decyzji o zagospodarowaniu przestrzennym terenu należy korzystać z opracowanej Gminnej Ewidencji Zabytków Nieruchomych.

6.4 PLANY ODNOWY MIEJSCOWOŚCI GMINY GRUDZIĄDZ

Gmina Grudziądz przyjęła dla większości miejscowości z terenu gminy „Plany odnowy miejscowości”, które w większym lub mniejszym stopniu omawiają dziedzictwo kulturowe danej miejscowości oraz poszczególne zabytki nieruchome i archeologiczne, jak również wytyczają cele i zadania związane z ich opieką oraz ochroną.

Opracowanie oraz wdrożenie planów odnowy miejscowości związane z określonymi korzyściami, które bezpośrednio lub pośrednio mają wpływ na zachowanie dziedzictwa kulturowego na różnych jego płaszczyznach, a polegającymi na:

- 1) odbudowie i wzmocnieniu tożsamości kulturowej oraz aktywizacji mieszkańców poprzez programy edukacyjno-kulturalne, kierowane do różnych grup mieszkańców;
- 2) wzroście atrakcyjności życia społeczno-kulturalnego na wsi;
- 3) wdrażaniu pozytywnych zmian akceptowanych przez mieszkańców;

4) aktywacji społeczności lokalnej – wzroście tożsamości z miejscem zamieszkania i stopnia integracji mieszkańców wokół działania na rzecz środowiska – miejscowości.

PLANY ODNOWY MIEJSCOWOŚCI W GMINIE GRUDZIĄDZ – WYKAZ PRZYJĘTE CELE I ZADANIA W RAMACH OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO				
Lp.	Dokument	Cel	Zadania	Uchwała
1.	Plan odnowy miejscowości BIAŁY BÓR na lata 2012-2019	Zachowanie dziedzictwa kulturowego	Konserwacja cmentarza ewangelickiego <ul style="list-style-type: none"> • <i>Harmonogram</i>: 2015 r. • <i>Koszt</i>: 20 000 zł • <i>Źródło finansowania</i>: Gmina Grudziądz 	Załącznik do Uchwały nr XXVI/135/2012 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 27 listopada 2012 r.
		Tworzenie kół zainteresowań i zachęcanie mieszkańców do uczestnictwa w nich	Organizacja Koła Gospodyń Wiejskich oraz wystawy produktu regionalnego	
2.	Plan odnowy miejscowości DUSOCIN na lata 2013-2020	Zachowanie dziedzictwa kulturowego	Odnowa i konserwacja nieczynnych cmentarzy na terenie sołectwa Dusocin <ul style="list-style-type: none"> • <i>Harmonogram</i>: 2015 r. • <i>Koszt</i>: 30000 zł • <i>Źródło finansowania</i>: Gmina Grudziądz, Samorząd mieszkańców Sołectwa Dusocin 	Załącznik do Uchwały nr XXXI/190/2013 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 20 maja 2013 r.

3.	Plan odnowy miejscowości GOGOLIN na lata 2013-2020	Zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturowych mieszkańców wsi	Remont świetlicy wiejskiej wraz z wyposażeniem, znajdującej się w dawnym budynku szkolnym znajdującym się w ewidencji zabytków <ul style="list-style-type: none"> • <i>Harmonogram</i>: 2015 - 2016r. • <i>Koszt</i>: 300 000 zł • <i>Źródło finansowania</i>: Gmina Grudziądz, Unia Europejska 	Załącznik do Uchwały nr XXIX/165/2013 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 27 lutego 2013 r.
4.	Plan odnowy miejscowości GRABOWIEC na lata 2013-2020	BRAK	BRAK* *(mieszkańcy wyrażają chęć odrestaurowania cmentarza ewangelickiego znajdującego się w centrum miejscowości, jednak ze względów na brak środków prace nie zostały ujęte w uchwalonym planie odnowy)	Załącznik do Uchwały nr XXIX/166/2013 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 27 lutego 2013 r.
5.	Plan odnowy miejscowości MAŁY RUDNIK na lata 2012-2019	Promocja dziedzictwa kulturowego	Odnowa i konserwacja nieczynnych cmentarzy na terenie sołectwa <ul style="list-style-type: none"> • <i>Harmonogram</i>: 2014 r. • <i>Koszt</i>: 50 000 zł • <i>Źródło finansowania</i>: Gmina Grudziądz, Samorząd mieszkańców Sołectwa Mały Rudnik 	Załącznik do Uchwały nr XXVII/154/2012 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 18 grudnia 2012 r.
6.	Plan odnowy miejscowości MARUSZA na lata 2012-2019	Rozwój sprawności fizycznej dzieci i młodzieży, zagospodarowanie wolnego czasu, promocja sportu	Zagospodarowanie terenu „Maruszanki” i przyległego parku poprzez budowę placów, skwerów, oświetlenia i wyposażenia	Załącznik do Uchwały nr XXVI/136/2012 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 27 lutego 2012 r.
7.	Plan odnowy miejscowości MOKRE			Załącznik do Uchwały nr VIII/49/2007 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 27 czerwca 2007 r.
8.	Plan odnowy miejscowości NOWA WIEŚ	Promocja dziedzictwa kulturowego	Odnowa cmentarzy wiejskich i obiektów kultury. Ochrona dziedzictwa kulturowego miejscowości poprzez aktywizację społeczną młodzieży wiejskiej w istniejących na terenie miejscowości organizacjach takich jak: KGW.	Załącznik do Uchwały nr XXXVII/212/2006 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 6 czerwca 2006 r.

9.	Plan odnowy miejscowości PARSKI na lata 2010-2016	Zagospodarowanie wolnego czasu różnych grup mieszkańców Parski	Remont oraz wyposażenie świetlicy wiejskiej w Parskach znajdującej się w dawnym budynku szkolnym ujętym w ewidencji zabytków <ul style="list-style-type: none"> • <i>Harmonogram</i>: 2010 - 2016r. • <i>Koszt</i>: 250 000 zł • <i>Źródło finansowania</i>: Środki Sołectwa, Sponsorzy 	Załącznik do Uchwały nr XLIII/266/2010 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 28 października 2010 r.
10	Plan odnowy miejscowości PIASKI	Promocja dziedzictwa kulturowego	1. Odnowa nieczynnych cmentarzy na terenie sołectwa. 2. Prace konserwatorskie w kościele katolickim. Ochrona dziedzictwa kulturowego miejscowości poprzez aktywizację społeczną młodzieży wiejskiej w istniejących na terenie miejscowości organizacjach takich jak: KGW.	Załącznik do Uchwały nr XXXVI/211/2006 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 6 czerwca 2006 r.
11	Plan odnowy miejscowości PIEŃKI KRÓLEWSKIE na lata 2010-2016	Zachowanie dziedzictwa kulturowego	Ochrona i konserwacja cmentarza wojennego żołnierzy radzieckich <ul style="list-style-type: none"> • <i>Harmonogram</i>: 2015 r. • <i>Koszt</i>: 20 000 zł • <i>Źródło finansowania</i>: Gmina Grudziądz, Samorząd mieszkańców sołectwa Pieńki Królewskie 	Załącznik do Uchwały nr XXX/173/2013 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 20 marca 2013 r.
12	Plan odnowy miejscowości ROZGARTY na lata 2012-2019	BRAK	BRAK	Załącznik do Uchwały nr XXIII/114/2012 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 4 września 2012 r.

9.	Plan odnowy miejscowości PARSKI na lata 2010-2016	Zagospodarowanie wolnego czasu różnych grup mieszkańców Parski	Remont oraz wyposażenie świetlicy wiejskiej w Parskach znajdującej się w dawnym budynku szkolnym ujętym w ewidencji zabytków <ul style="list-style-type: none"> • <i>Harmonogram</i>: 2010 - 2016r. • <i>Koszt</i>: 250 000 zł • <i>Źródło finansowania</i>: Środki Sołectwa, Sponsorzy 	Załącznik do Uchwały nr XLIII/266/2010 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 28 października 2010 r.
10	Plan odnowy miejscowości PIASKI	Promocja dziedzictwa kulturowego	1. Odnowa nieczynnych cmentarzy na terenie sołectwa. 2. Prace konserwatorskie w kościele katolickim. Ochrona dziedzictwa kulturowego miejscowości poprzez aktywizację społeczną młodzieży wiejskiej w istniejących na terenie miejscowości organizacjach takich jak: KGW.	Załącznik do Uchwały nr XXXVI/211/2006 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 6 czerwca 2006 r.
11	Plan odnowy miejscowości PIEŃKI KRÓLEWSKIE na lata 2010-2016	Zachowanie dziedzictwa kulturowego	Ochrona i konserwacja cmentarza wojennego żołnierzy radzieckich <ul style="list-style-type: none"> • <i>Harmonogram</i>: 2015 r. • <i>Koszt</i>: 20 000 zł • <i>Źródło finansowania</i>: Gmina Grudziądz, Samorząd mieszkańców sołectwa Pieńki Królewskie 	Załącznik do Uchwały nr XXX/173/2013 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 20 marca 2013 r.
12	Plan odnowy miejscowości ROZGARTY na lata 2012-2019	BRAK	BRAK	Załącznik do Uchwały nr XXIII/114/2012 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 4 września 2012 r.

16	Plan odnowy miejscowości ŚWIERKOCIN na lata 2010-2016	Tworzenie kół zainteresowań i zachęcanie mieszkańców do uczestnictwa w nich	Organizacja Koła Gospodyń Wiejskich oraz wystawy produktu regionalnego <ul style="list-style-type: none"> • <i>Harmonogram:</i> 2010 - 2016r. • <i>Koszt:</i> 15 000 zł • <i>Źródło finansowania:</i> Budżet Gminy, Środki Sołectwa, Sponsorzy 	Załącznik do Uchwały nr XXXV/220/2010 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 12 lutego 2010 r.
		Promocja dziedzictwa kulturowego	Konserwacja cmentarza wojskowego <ul style="list-style-type: none"> • <i>Harmonogram:</i> 2010 - 2016r. • <i>Koszt:</i> 5 000 zł • <i>Źródło finansowania:</i> Budżet Gminy, Środki własne, Środki Marszałka Województwa, Środki osób prywatnych 	
17	Plan odnowy miejscowości TURZNICE na lata 2010-2016	BRAK	BRAK	Załącznik do Uchwały nr XLIII/267/2010 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 28 października 2010 r.
18	Plan odnowy miejscowości WAŁDOWO SZLACHECKIE na lata 2012-2019	BRAK	BRAK	Załącznik do Uchwały nr XXVII/155/2012 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 18 grudnia 2012 r.
19	Plan odnowy miejscowości WIELKIE LNISKA na lata 2012-2019	Promocja dziedzictwa kulturowego, zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturowych	Zagospodarowanie terenu wokół pałacu w Małych Lniskach poprzez budowę parkingów, skwerów i oświetlenia <ul style="list-style-type: none"> • <i>Harmonogram:</i> 2018 r. • <i>Koszt:</i> 450 000 zł • <i>Źródło finansowania:</i> Budżet Gminy, Fundusze Unijne 	Załącznik do Uchwały nr XXV/123/2012 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 30 października 2012 r.
20	Plan odnowy miejscowości WĘGROWO	Promocja dziedzictwa kulturowego	1. Ochrona zabytków i pomników przyrody – Aleja Dębowa jako atrakcja turystyczna i miejsce pogłębiania wiedzy przyrodniczo – ekologicznej 2. Ochrona dziedzictwa kulturowego miejscowości poprzez aktywizację społeczną młodzieży wiejskiej w istniejących na terenie miejscowości organizacjach takich jak: KGW.	Załącznik do Uchwały nr XXXVII/214/2006 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 6 czerwca 2006 r.
21	Plan odnowy miejscowości WIELKI WEŁCZ na lata 2010-2016	Poprawa walorów estetycznych budowli i bezpieczeństwa wiernych	Remont dachu na Kościele p.w. Św. Jana Chrzciciela w Wielkim Wełczu <ul style="list-style-type: none"> • <i>Harmonogram:</i> 2013 r. • <i>Koszt:</i> 100 000 zł • <i>Źródło finansowania:</i> Budżet Gminy, Środki pomocowe 	Załącznik do Uchwały nr XLIII/268/2010 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 28 października 2010 r.

Jednym z podstawowych priorytetów przyjętych w większości opracowanych planów, który ma na celu poprawę komfortu życia mieszkańców jest zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego, poprzez zwiększenie dostępności mieszkańców wsi do instytucji kultury, budowę i remonty świetlic wiejskich, udostępniania obiektów kulturowych, promocję zespołu Fortyfikacji Twierdzy Grudziądz, promocja pomników przyrody i parku krajobrazowego, uporządkowanie cmentarzy, promocja zabytkowych kościołów.

6.1 MIEJSCOWE PLANY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Władze gminy systematycznie i w ramach potrzeb uchwalają kolejne miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. W trakcie opracowywania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na terenie gminy obowiązuje 66 miejscowych planów zagospodarowania, które w większym lub mniejszym stopniu określają warunki ochrony i opieki nad zabytkami.

Rozdział 7.

CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY GRUDZIĄDZ

7.1 ZARYS HISTORII GMINY

Gmina Grudziądz jest gminą wiejską, położoną w północno-wschodniej części województwa kujawsko-pomorskiego, w powiecie grudziądzkim, składającą się z 22 wsi sołeckich i 10 miejscowości bez statusu sołectwa. Gmina sąsiaduje z gminą Chełmno, Dragacz, Grudziądz Miasto, Gruta, Nowe, Płużnica, Radzyń

Chełmiński, Rogóźno oraz Sadlinki i Stolno. Przez teren gminy przebiegają główne drogi krajowe A1, S1 oraz 16 i 55, jak również droga wojewódzka nr 534.

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie Gminy Grudziądz pochodzą z epoki kamiennej, o czym świadczą odnalezione w Małym Rudniku, Turznicach oraz Skarszewach zabytki kamienne z okresu mezolitu. Państwo Polan u schyłku panowania Mieszka I przejęło kontrolę nad ziemiami położonymi pomiędzy Wisłą, Osą i Drwęcą. Tu spotkały się odmienne kultury i religie Słowian i Prusów, co było przyczyną wielu zatargów i grabieżnych wypraw wojennych. Prusowie na początku XI w. opanowali na wiele lat piastowskie tereny na południe od Osy, a na wzgórzu obronnym wybudowali twierdzę zwaną Gródkiem. Gródek powrócił do państwa polskiego w 1065 r. Tereny te stanowiły część ziemi chełmińskiej, którą wraz z innymi, Konrad Mazowiecki przekazał Zakonowi Szpitala Najświętszej Marii Panny w 1228 roku. Dopiero w 1466 roku drugi pokój toruński przywrócił ziemię chełmińską do Polski. W połowie XVI w. dolinę Wisły zasiedlili osadnicy holenderscy i fryzyjscy - mennonicy. W okolicach Grudziądza osiedlili się w miejscowościach: Wielki Welcz – 1564 r., Mały Welcz – 1573 r., Rozgarty – 1590 r., Sosnowce – 1595 r., Parskach -1618 r. oraz w Brankówce w 1628 r. Ze spisów ludności z 80-tych lat XIX wieku wynika, że mennonicy zamieszkiwali również wsie: gać, Mały rudnik, Skarszewy, Sztywnag, Szynych, Węgrowo oraz Zakurzewo. Mennonicy wnieśli na tereny przywiślane wyższy poziom gospodarki rolnej, usprawnili system odwodnień terenów podmokłych, budowanie kanałów przyczyniając się do lepszego zagospodarowania doliny Wisły. W trakcie długotrwałych wojen szwedzkich w latach 1560-1655 teren obecnej gminy Grudziądz poniósł największe szkody i spustoszenia. Doszło wówczas do wielkiego wyludnienia terenu. W czerwcu 1629 r. na terenie wsi Szynych miała miejsce wielka koncentracja wojsk polskich pod wodzą hetmana wielkiego koronnego Stanisława Koniecpolskiego przed wyruszeniem na spotkanie z armią szwedzką pod Trzcianem. Dopiero w 1667 r. za panowania Jana Sobieskiego nastąpiło uporządkowanie tych terenów. Po pierwszym rozbiore Polski teren gminy znalazł się pod panowaniem Prus, stając się częścią składową Prus Zachodnich. W tym czasie nastąpiła ożywiona kolonizacja. Po 1776 r. powstał rozległy system fortyfikacyjny, co łączyło się z militarnymi planami Fryderyka II. W latach 1806-1807 w czasie wojny francusko-pruskiej tereny gminy stały się linią frontową podczas zdobywania twierdzy Grudziądz. W 1807 r. nastąpiło zawieszenie broni oraz podpisanie traktatu pokojowego w Tylży, w wyniku, którego powstało Księstwo Warszawskie. Południowa część obecnej gminy została wcielona do nowo powstałego Księstwa, natomiast północna część wraz z miastem Grudziądzem pozostała w Prusach w obrębie obwodu kwidzyńskiego. Stan ten trwał do 1813 r.

Po wojnie niemiecko-francuskiej, w latach 1870-1871, nastąpiła akcja wynarodowienia Polaków. Tereny gminy zostały w dużej mierze zasiedlone przez rdzenną ludność niemiecką. Na mocy traktatu wersalskiego z dnia 28 czerwca 1919 r. ziemia chełmińska wraz z miastem Grudziądzem i powiatem grudziądzkim wróciła do Polski. W końcu 30-tych lat XX wieku zaostrzyły się stosunki ludności polskiej i niemieckiej. 3 września 1939 roku Niemcy zajęli znaczną część powiatu grudziądzkiego na wschód od Osy oraz zmusili obronne Książęce Góry do wycofania się na południowy- zachód. 4 września Grudziądz znalazł się pod okupacją hitlerowską. Książęce Góry, Grupa, Marusza i okoliczne miejscowości stały się miejscem licznych zbrodni. Lata okupacji i miejsca masowych egzekucji upamiętniają liczne pomniki i tablice męczeństwa. Działania armii radzieckiej w rejonie miasta Grudziądz rozpoczęły się pod koniec stycznia 1945 r. a zakończyły się 6 marca 195 r. wyzwoleniem miasta Grudziądza z okupacji niemieckiej.

(źródło: www.grudziadz.ug.gov.pl)

7.2 UKŁADY RURALISTYCZNE

Osady na terenie gminy Grudziądz posiadają metrykę średniowieczną lub XVI – i XVII - wieczną. Charakterystyczną cechą osadnictwa na tym terenie jest jego różnorodność obok dawnych majątków ziemskich z zachowanymi do dzisiaj dworami i podwórzami folwarcznymi, odnajdujemy wsie powstałe poprzez osiedlenie się Mennonitów. Niestety ślady osadnictwa mennonickiego zanikają z terenu w zatrważającym tempie, również tereny dawnych majątków ziemskich tracą swój pierwotny układ przestrzenny, składający się z dworu i podwórza folwarcznego oraz istniejącej w pobliżu wsi ze szkołą, karczmą i innymi zabudowaniami. Do najlepiej zachowanych pod względem ruralistycznym wsi należą miejscowości: Parski, Wielki Welcz, Zakurzewo, Dusocin, Marusza, Piaski oraz Szynych.

7.2 ZABYTKI NIERUCHOME

Na terenie Gminy Grudziądz znajduje się wiele cennych zabytków nieruchomych, wśród których należy wymienić przede wszystkim zabytki: sakralne, budownictwa obronnego, architektury rezydencjonalnej, wiejskiego budownictwa murowanego i drewnianego, techniki oraz zabytkowe założenia zieleni projektowanej oraz cmentarze, obecnie często nieczytne i zapomniane.

7.3.1 ZABYTKI SAKRALNE

Do najcenniejszej grupy należą zabytki sakralne średniowieczne, barokowe oraz z wzniesione na początku XX wieku. Niestety dotychczas tylko dwie świątynie zostały objęte prawną ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.

GMINA GRUDZIĄDZ – WYKAZ ZABYTKÓW SAKRALNYCH				
LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT (funkcja pierwotna)	DATOWANIE	FORMA OCHRONY
1.	MOKRE	Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP	XIV w., 1641 r.	Rejestr zabytków nr A/298 Decyzja z dnia 13 lipca 1936 r.
2.	PIEŃKI KRÓLEWSKIE	Kościół ewangelicki	1908-1911 r.	GEZ
3.	SZYNYCH	Kościół parafialny p.w. Św. Mikołaja	1742 r.	Rejestr zabytków nr A/297 Decyzja z dnia 30 listopada 1929 r.
4.	WIELKI WELCZ	Kościół filialny p.w. Św. Jana Chrzciciela	XIII/XIV w., 1737 r.	GEZ

7.3.2 ZABYTKI BUDOWNICTWA OBRONNEGO

Niemniej cenny zespół zabytków, stanowią przykłady dawnego budownictwa obronnego i założeń, pochodzące z kolejnych etapów rozbudowy umocnień Twierdzy Grudziądz. Niestety wiele z tych zachowanych zabytków jest nieodwracalnie niszczone:

GMINA GRUDZIĄDZ – ZABYTKI BUDOWNICTWA OBRONNEGO				
LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT (funkcja pierwotna)	DATOWANIE	FORMA OCHRONY
1.	NOWA WIEŚ	Zespół „Fortu Nowa Wieś” – Fort Dwernickiego	1900-1902 r.	GEZ
2.	NOWA WIEŚ	Zienna reduta cytadeli	1812-1813 r.	GEZ
3.	PARSKI	Zespół „Fortu Parski” - Fort Czarneckiego	1900-1902 r.	GEZ
4.	PARSKI	Bateria Północna	1914 r.	GEZ
5.	ŚWIERKOCIN	Zespół „Fortu Świerkocin” – Fort Prądyńskiego	1900-1902 r.	GEZ
6.	WIELKIE LNIKA	Zespół umocnień fortu rozproszonego Wielka Księża Góra	1890 - 1914 r.	Rejestr zabytków nr A/7 Decyzja z dnia 4 grudnia 1998 r.
7.	WIELKIE LNIKA	Zespół umocnień fortu rozproszonego Mała Księża Góra	1890 – 1914 r.	GEZ
8.	DUSOCIN, GAĆ, GRABOWIEC, GÓRY LOSIOWE, LEŚNIEWO, LISIE KĄTY, WĘGROWO, WIELKIE LNIKA, WIELKI WELCZ	Schrony piechoty z rozbudowy mobilizacyjnej Twierdzy Grudziądz	1914 r.	GEZ
9.	PARSKI, NOWA WIEŚ, ŚWIERKOCIN	Schrony z zespołu fortyfikacji polskich „Linii Osy”	1939 r.	GEZ
10.	GAĆ, GRABOWIEC, GÓRY LOSIOWE, MOKRE, SKARSZEWO, WĘGROWO, WIELKIE LNIKA, WIELKI WELCZ	Schrony z zespołu fortyfikacji niemieckich (m. in. Północna linia obrony na Losiowych Górach, wzgórzach koło Leśniewa, linia Pokrzywno-Marusza-Skarszewy)	1944-1945 r.	GEZ

7.3.3 ZABYTKI ARCHITEKTURY REZYDENCJONALNEJ

Kolejną grupą zabytków nieruchomości o znacznych wartościach zabytkowych stanowią założenia dworsko-parkowe oraz założenia folwarczne pochodzące z II połowy XIX w. lub z pocz. XX w., z zachowanymi w przeważającej części dworami lub pałacami, budynkami gospodarczymi o różnym stanie zachowania oraz

założeńmi zieleni projektowanej. Na szczególną uwagę zasługują zespoły znajdujące się w Maruszy, Małych Lniskach i Wielkich Lniskach oraz dworki z majątków ziemskich mieszczące się w Mokrem i Nowej Wsi.

Niestety w najlepszym stanie zachowania znajduje się tylko dwór w Maruszy. Natomiast pozostałe dwory w mniejszym lub większym stopniu ulegają dalszej destrukcji, poprzez brak bieżących prac konserwatorskich lub niewłaściwe użytkowanie zabytku i niedostateczną ochronę. Niestety w przeważającej części rezydencji zachowały się nieliczne ślady pierwotnego wyposażenia i wystroju. Większość wewnątrz poszczególnych dworów uległa zniszczeniu, po II wojnie światowej, po przejęciu ich przez Skarb Państwa Polskiego i przekształceniu dawnych zespołów folwarcznych w Państwowe Gospodarstwa Rolnicze. Na obecny zły stan dworów wpływa niewłaściwe użytkowanie ich, poprzez pełnienie przez nie funkcji mieszkań komunalnych oraz brak wymaganych środków na prowadzenie prawidłowych prac konserwatorskich.

GMINA GRUDZIĄDZ – ARCHITEKTURA REZYDENCJONALNA					
LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR	OBIEKT	DATOWANIE	FORMA OCHRONY
1.	MAŁE LNISKA	5	Dwór w zespole podworskim	3 ćw. XIX w.	GEZ
2.	MARUSZA	9	Dwór (willa) w zespole podworskim	1860 R.	GEZ
9.	WIELKIE LNISKA	1	Dwór w zespole podworskim	II poł. XIX w.	GEZ

7.3.4 ZABYTKOWE UKŁADY PRZESTRZENNE

Na uwagę zasługują zabytkowe układy przestrzenne, wśród których na terenie gminy Grudziądz, wyróżnić można: dawne zespoły dworsko-parkowe oraz zespoły młyńskie. Do najlepiej zachowanych układów przestrzennych ujętych w ewidencji zabytków należy teren zespołu podworskiego w Wielkich Lniskach oraz zespołu młyńskiego w Rudzie.

Do tej pory nie ujęto ani w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków ani w Gminnej Ewidencji Zabytków żadnych układów ruralistycznych. W Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania dla Gminy Grudziądz, strefową ochrona konserwatorską objęto centra wszystkich wsi. Prawie wszystkie osady wiejskie na terenie gminy posiadają metrykę średniowieczną lub przynajmniej XVII-sto wieczną. Większość z nich zachowała do naszych czasów czytelny pierwotny układ ruralistyczny.

GMINA GRUDZIĄDZ – ZABYTKOWE UKŁADY PRZESTRZENNE					
LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR	OBIEKT (funkcja pierwotna)	DATOWANIE	FORMA OCHRONY
1.	MARUSZA		Teren założenia dworsko-parkowego	II poł. XIX w.	GEZ
2.	RUDA	8	Teren założenia młyńskiego	poł. XIX w.	GEZ
3.	WĘGROWO		Teren założenia dworsko-parkowego	XVIII w. -1914 r.	GEZ
4.	WIELKIE LNISKA	1	Teren założenie dworsko-parkowego	II poł. XIX w.	GEZ

7.3.5 ZABYTKI BUDOWNICTWA MUROWANEGO I DREWNIANEGO

Na terenie Gminy Grudziądz znajduje się kilkadziesiąt zabytków budownictwa murowanego i drewnianego pełniące funkcje mieszkalne, inwentarskie i gospodarcze. Zachowana zabudowa odzwierciedla kolejne dzieje regionu, związane z jego osadnikami. Do najważniejszych z nich należą drewniane chałupy mennonickie znajdujące się w Sosnowce i Sztynwagu, tzw. zagrody liniowe murowane i murowano - drewniane zachowane w Szynychu, Rozgartach, Małym Rudniku. Na uwagę zasługują również zabudowania pozostałe po kolonistach z dawnych Prus np. w Linarczyku, czy tzw. poniatówki w Węgrowie będące świadkami przesiedlania mieszkańców z południowego-wschodu Polski. Do cennych przykładów budownictwa murowanego należą budynki mieszkalne dawnych bogatych gospodarzy (tzw. Bauerhof), zachowane w Sosnowce, Szynychu, Skarszewach, Mokrem oraz Nowej Wsi i Dusocinie, często wznoszone w formie małych dworków. Również budynki szkolne zachowane w Białym Borze, Gogolinie, Sosnowce, Piaskach, Kobylance oraz Wielkim Welczu i Zakrzewie, stanowią wartościowe przykłady budownictwa murowanego z przełomu XIX i XX wieku.

Cenny zabytek stanowi również dom młynarza z zespołu młyńskiego w Rudzie, karczmy w Szynychu i Piaskach. Do ciekawych zabytków budownictwa mieszkalnego należą, pochodzące z początku XX w. pastorówki ewangelickie, znajdujące się w pobliżu zachowanych kościołów ewangelickich w Piaskach i Mokrem, charakteryzujące się bogatym detalem architektonicznym elewacji lub rozczłonkowaniem bryły budynku.

Wykaz obiektów – patrz Gminna Ewidencja Zabytków Nieruchomych – załącznik nr 1.

7.3.6 ZABYTKI TECHNIKI

Kolejną grupę zabytków stanowią, pochodzące z końca XIX-go wieku lub z pocz. XX w., znajdujące się w Daszkowie, Turznicach oraz Rudzie młyny wodne, w Lisich Kątach, Małym Rudniku dróżnicówki (strażnice kolejowe), oraz dworzec kolejowy i kolejowy budynek mieszkalny w Wałdowie Szlacheckim. Wszystkie wspomniane zabytki stanowią charakterystyczne przykłady tego typu zabudowań, powstające w danych czasach. Ciekawym zabytkiem techniki, niespotykanym w zespołach podworskich z terenu ziemi chełmińskiej, jest wieża zielarska znajdująca się w Maruszy.

GMINA GRUDZIĄDZ – ZABYTKI TECHNIKI				
LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT (funkcja pierwotna)	DATOWANIE	FORMA OCHRONY
1.	DASZKOWO	Młyn wodny	4 ćw. XIX w.	GEZ
2.	LISIE KĄTY	Dróżnicówka + budynek gospodarczy	Pocz. XX w.	GEZ
3.	MAŁY RUDNIK	Dróżnicówka + budynek gospodarczy	Pocz. XX w.	GEZ
4.	MAŁY RUDNIK	Dróżnicówka	Pocz. XX w.	GEZ
5.	MARUSZA	Wieża zielarska	II poł. XIX w.	GEZ
6.	RUDA	Młyn wodny w zespole młyńskim	4 ćw. XIX w.	GEZ
7.	TURZNICE	Młyn wodny	4 ćw. XIX w.	GEZ

7.3.7 ZABYTKI ZIELENI PROJEKTOWANEJ

Obok zabytków architektury i budownictwa, jak również układów przestrzennych na terenie gminy znajduje się kilka zabytkowych założeń zieleni projektowanej, pochodzących z dawnych zespołów dworsko-parkowych lub dużych majątków ziemskich. Najczęściej są to założenia parkowe pochodzące z II poł. XIX w., które w mniejszym lub większym stopniu zachowały pierwotny drzewostan. Niestety żadne z nich nie zachowało do dzisiejszych czasów zaprojektowanego układu alei i ścieżek.

GMINA GRUDZIĄDZ – ZABYTKOWE ZAŁOŻENIA ZIELENI PROJEKTOWANEJ					
LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR	OBIEKT (funkcja pierwotna)	DATOWANIE	FORMA OCHRONY
1.	MARUSZA		Park w zespole podworskim	II poł. XIX w.	GEZ
2.	MOKRE	1	Założenie parkowe przy plebanii	II poł. XIX w.	GEZ
3.	MOKRE	43	Założenie zieleni komponowanej	II poł. XIX w.	GEZ
4.	NOWA WIEŚ	1	Założenie zieleni komponowanej	3 ćw. XIX w.	GEZ
5.	RUDA	8	Założenie parkowe w zespole młyńskim	II poł. XIX w.	GEZ
6.	WĘGROWO		Park z zespołu podworskiego	II poł. XIX w.	Rejestr zabytków nr A/300 Decyzja z dnia 25 listopada 1986 r.
7.	WIELKIE LNISKA	1	Park w zespole podworskim	II poł. XIX w.	Rejestr zabytków nr A/299 Decyzja z dnia 24 listopada 1986 r.

7.3.8 ZABYTKOWE CMEN TARZE

Ostatnią grupę zabytków nieruchomości stanowią cmentarze czynne i nieczynne. Na terenie gminy Grudziądz odnaleźć można kilka typów cmentarzy. Najstarszymi nekropoliami są cmentarze katolickie pochodzące z XIV w. usytuowane wokół średniowiecznych świątyń w Mokrem i Wielkim Węlczu. Następnie z końca XVII w. oraz z XVIII w. pochodzą cmentarze mennonickie znajdujące się w Sosnowce i Wielkim Węlczu. W XIX w. powstały wszystkie cmentarze ewangelickie, jak również cmentarze pocholeryczne. Z końca XIX w. i pocz. XX

w. pochodzą cmentarze parafialne w Mokrem i Nowej Wsi. Większość nieczynnych cmentarzy mennonickich i ewangelickich zachowała do naszych czasów czytelny kształt działki, z zachowaną częściowo pierwotną zielenią, w postaci wiekowych dębów i buków oraz charakterystycznego barwinka rozciągającego się po całym terenie cmentarzy. Niestety nieliczne z nich posiadają ślady pierwotnych układów przestrzennych. Najwięcej nagrobków zachowało się na cmentarzu w Białym Borze, Sosnowce, Wielkim Welczu, Rudzie, Gaci, Małym Rudniku, Szynychu, jak również w Węgrowie. Część z cmentarzy została prawie całkowicie zdewastowana, pozostały na nich pojedyncze nagrobki.

GMINA GRUDZIĄDZ – ZABYTKOWE CMEN TARZE				
LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT (funkcja pierwotna)	DATOWANIE	FORMA OCHRONY
1.	BIAŁY BÓR	Cmentarz ewangelicki	pol. XIX w.	GEZ
2.	DUSOCIN	Cmentarz ewangelicki	I pol. XIX w.	GEZ
3.	GAC	Cmentarz ewangelicki	II pol. XIX w.	GEZ
4.	GOGOLIN	Cmentarz ewangelicki	pol. XIX w.	GEZ
5.	GRABOWIEC	Cmentarz ewangelicki	pol. XIX w.	GEZ
6.	HANOWO	Cmentarz ewangelicki	pol. XIX w.	GEZ
7.	KOBYLANKA	Cmentarz ewangelicki	pol. XIX w.	GEZ
8.	LEŚNIEWO	Cmentarz ewangelicki	k. XIX w.	GEZ
9.	LEŚNIEWO	Cmentarz ewangelicki	k. XIX w.	GEZ
10.	LINARCZYK	Cmentarz ewangelicki	pol. XIX w.	GEZ
11.	LISIE KĄTY	Cmentarz ewangelicki	pol. XIX w.	GEZ
12.	MAŁY RUDNIK	Cmentarz ewangelicki	pol. XIX w.	GEZ
13.	MOKRE	Cmentarz przykościelny	XIV w.	GEZ
14.	MOKRE	Cmentarz parafialny rzym. - kat.	II pol. XIX w.	GEZ
15.	MOKRE	Cmentarz ewangelicki	3 ćw. XIX w.	GEZ
16.	NOWA WIEŚ	Cmentarz ewangelicki	pol. XIX w.	GEZ
17.	NOWA WIEŚ	Cmentarz parafialny rzym. – kat.	1935 r.	GEZ
18.	PARSKI	Cmentarz pocholeryczny	pol. XIX w.	GEZ
19.	PARSKI	Cmentarz ewangelicki	pol. XIX w.	GEZ
20.	PIASKI	Cmentarz ewangelicki	pol. XIX w.	GEZ
21.	RUDA	Cmentarz ewangelicki	pol. XIX w.	GEZ
22.	SKARSZEWY	Cmentarz ewangelicki	II pol. XIX w.	GEZ
23.	SOSNOWKA	Cmentarz mennonicki	k. XVII w.	GEZ
24.	STARY FOLWARK	Cmentarz ewangelicki	pol. XIX w.	GEZ
25.	SZTYNWAG	Cmentarz ewangelicki	II pol. XIX w.	GEZ
26.	SZYNICH	Cmentarz przykościelny	XVIII w.	GEZ
27.	SZYNICH	Cmentarz ewangelicki z częścią mennonicką	pol. XIX w.	GEZ
28.	ŚWIERKOCIN	Cmentarz ewangelicki	II pol. XIX w.	GEZ
29.	TURZNICE	Cmentarz parafialny rzym. – kat.	1909 r.	GEZ
30.	WAŁDOWO SZLACHECKIE	Cmentarz ewangelicki	pol. XIX w.	GEZ
31.	WĘGROWO	Cmentarz ewangelicki	pol. XIX w.	GEZ
32.	WIELKI WELCZ	Cmentarz przykościelny	XIV w.	GEZ
33.	WIELKI WELCZ	Cmentarz mennonicki	k. XVIII w.	GEZ
34.	ZAKURZEWO	Cmentarz ewangelicki	II pol. XIX w.	GEZ
35.	ZAKURZEWO	Cmentarz pocholeryczny	pocz. XIX w.	GEZ

7.4 ZABYTKI RUCHOME

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków i znajdujące się w rejestrze zabytków oraz w wojewódzkiej ewidencji zabytków na terenie Gminy Grudziądz stanowią przede wszystkim wyposażenie kościołów. Ze względu na ich bezpieczeństwo w opracowaniu nie zostają przytoczone żadne dane z tego zakresu.

7.5 ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Na terenie gminy Grudziądz znajdują się 734 stanowiska archeologiczne, będące śladami materialnej działalności ludzkiej w przeszłości, które podlegają ochronie konserwatorskiej. Stanowiska archeologiczne nie są eksponowane w terenie, posiadają dużą wartość poznawczą, lecz w niektórych przypadkach są już zniszczone (np.: zabudowane). Stanowiska wyznaczone zostały na podstawie Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) i znajdują się w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków Nieruchomych Archeologicznych. Stanowiska archeologiczne zlokalizowane są na obszarze całej gminy, przeciętnie zajmują powierzchnie około 500m² - 2000m², dosyć znaczna ilość ich znajduje się w Piaskach i Białym Borze, największe zlokalizowane stanowisko znajduje się w Zakurzewie w rejonie ujścia Osy do Wisły, o powierzchni łącznie około 30ha. Pod względem pełnionych funkcji obiektów zakwalifikowano je najczęściej, jako punkty osadnicze i osady, w mniejszym stopniu występują obozowiska, ślady osadnicze; pojedynczy obiekt to cmentarzysko. Występują stanowiska pojedyncze jak i złożone (składające się z kilku warstw historycznych). Odkryte znaleziska historyczne

datowane są na okresy: pradziej, epoka kamienia, mezolit, neolit, epoka brązu, okres rzymski, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, czasy nowożytne.

7.6 ZABYTKI OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY

Podstawowe formy ochrony zabytków według Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2003 r. nr 162, poz. 1568, art. 7 z późn. zm.) stanowią:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Na terenie Gminy Grudziądz tylko kilkanaście zabytków objętych jest dotychczas prawnymi formami ochrony, w postaci wpisu do rejestru zabytków, czy poprzez ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Żaden zabytek nie jest chroniony prawnie poprzez uznanie za pomnik historii, czy utworzenie parku kulturowego.

7.6.1 REJESTR ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH

Zgodnie z Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2003 r. nr 162, poz. 1568, art. 8 z późn. zm) rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, w tym przypadku Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Toruniu.

- Zabytek nieruchomy może zostać wpisany do rejestru z urzędu lub na wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje (Dz. U. z 2003 r. nr 162, poz. 1568, art. 9, ust. 1 z późn. zm.). Do rejestru może być wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpisu dokonuje właściwy Wojewódzki Konserwator Zabytków wydając decyzję administracyjną.

Na terenie Gminy Grudziądz do rejestru zabytków nieruchomych do tej pory wpisano 6 zabytków, w tym: 2 zabytki architektury sakralnej, 1 zabytek budownictwa wiejskiego w formie zagrody wiejskiej; 3 zabytki zieleni oraz 1 zabytek budownictwa obronnego. Do rejestru zabytków wpisano z terenu Gminy Grudziądz:

REJESTR ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH			
MIJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR REJESTRU	DATA DECYZJI
DUSOCIN	ZAGRODA WIEJSKA	Rejestr zabytków A/136	Decyzja z dnia 3 lipca 1993 r.
	<p>Zagroda wiejska będąca w latach 1844-1853 własnością rodziców słynnego chirurga dr Ludwika Rydygiera.</p> <p>Do rejestru zabytków pisano:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) budynek mieszkalny, murowany, tynkowany, wzniesiony w 2 ćwierci XIX w. 2) obora murowana z 3 ćwierci XIX w. 3) podwórze gospodarcze z otaczającą je zielenią 		
MOKRE	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY p.w. Wniebowzięcia NMP	Rejestr zabytków A/298	Decyzja z dnia 13 lipca 1936 r.
	<p>Kościół wzniesiony na pocz. XIV w. W końcu XVI w. nieużytkowany. W połowie XV w. oddany Luteranom. W 1620 r. zajęty przez proboszcza grudziądzkiego Jana Kobylińskiego dla katolików. W sierpniu 1628 r. kościół częściowo spalony przez wojska szwedzkie. Odbudowę kościoła rozpoczęto w 1641. W czasie wizytacji biskupa Strzesza, w latach 1667/1672, wieża kościoła była jeszcze w ruinie a w szczycie frontowym widoczne były elementy konstrukcyjne. Natomiast od 1660 r. prowadzono odnowienie wnętrza. Z okresu odbudowy i odnowienia kościoła pochodzą częściowe przekształcenia pierwotnego szczytu schodkowego, kruchta, najwyższa kondygnacja wieży i gzyms koronujący ściany obwodowe kościoła. Kościół odnawiany również w XIX w.</p>		

SZYNYCH	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚW. MIKOŁAJA	Rejestr zabytków A/297	Decyzja z dnia 30 listopada 1929 r.
	Kościół wzniesiony w 1742 r. na miejscu wcześniejszej drewnianej świątyni zniszczonej podczas wojen szwedzkich. Fundowany i konsekrowany przez biskupa Andrzeja Załuskiego oraz radę miejską miasta Chełmno. W 1764 r. kolebkę drewnianą kościoła polichromowano. Autorem dzieła był Krzysztof Chamski z Chełmży a fundatorami mieszkańcy z Chełmna. Najprawdopodobniej przez tego samego autora wykonane są dekoracje malarskie chóru muzycznego. Prawie całe wyposażenie kościoła ufundował po 1742 r. Jan Cielickowski – dziekan grudziądzki oraz proboszcz w Szynychu i Zapławicach.		
WĘGROWO	PARK PODWORSKI	Rejestr zabytków A/300	Decyzja z dnia 25 listopada 1986 r.
	Park dworski stanowiący część dawnych dóbr, z których zachowały się nieliczne ślady w postaci piwnic dawnego dworu, drzewostanu alei prowadzącej do założenia oraz zabudowań folwarcznych w postaci czworaków. Park o powierzchni 3,5ha, o układzie krajobrazowym, założony w poł. XIX w.		
WIELKIE LNISKA	PARK PODWORSKI	Rejestr zabytków A/7	Decyzja z dnia 4 grudnia 1998 r.
	Park dworski stanowiący część dawnych dóbr, w dużym stopniu zachowanych do naszych czasów. Park o powierzchni 1,26 ha z początku XIX w.		
WIELKIE LNISKA	FORT GRUPOWY WIELKA KSIĘŻA GÓRA	Rejestr zabytków A/106	Decyzja z dnia 20 października 1994 r
 	Budowę fortu rozpoczęto w 1891 roku, na terenach należących przed wykupieniem do Katolickiego Zarządu Kościelnego Grudziądz. W 1892 r. wzniesiono pierwszy ze schronów załogi fortu, który mieścił pomieszczenia dla 90 żołnierzy. Wierconą studnię i kuchnię. Kontynuowano budowę ziemnych stanowisk dla piechoty i artylerii. W 1898 r. wzniesiono w konstrukcji betonowej projektowany wcześniej drugi duży schron dla załogi, dla 165 żołnierzy, zawierający również kuchnię, pomieszczenia łączności i latrynę. Pod wałami formy wzniesiono 3 wartownie: dwie dla 34 żołnierzy i jedna dla 17 żołnierzy. Na lewym skrzydle fortu usytuowano 4 betonowe stanowiska dla przewożonych wieżyczek dział kalibru 53 mm. Około 1905 roku u stóp Małej Księżej Góry wybudowano ziemną Baterię Kolejową, znajdującą się obecnie w granicach miasta Grudziądz. W 1914 roku, w ramach mobilizacji twierdzy, zbudowano mały schron – wartownię przy wjeździe oraz przebudowano wejście do izb załogi schronów. Fort wyposażono w 21 stanowisk obserwacyjnych. W styczniu 1920 roku fort przejęty został przez polskie władze wojskowe. W 1926 roku wykonano szczegółową inwentaryzację fortu. W okresie okupacji niemieckiej fort pełnił funkcje składnicy amunicji.		

7.7 EWIDENCJA ZABYTKÓW

Ewidencja zabytków zgodnie z Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2003 r. nr 162, poz. 1568, art. 21 z późn. zm) powinna stanowić podstawę do sporządzenia programu opieki nad zabytkami czy to przez województwo, powiat czy gminę.

Gminną Ewidencję Zabytków na terenie gminy prowadzi wójt, burmistrz lub prezydent w formie zbioru kart adresowych zabytków.

Ewidencja zabytków według ustawy powinna zawierać:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków;
- 2) zabytki nieruchome niewpisane do rejestru zabytków a ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez Wójta Gminy w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

7.7.1 EWIDENCJA ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH

Opracowanie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Grudziądz zostało poprzedzone sporządzeniem Gminnej Ewidencji Zabytków. Ewidencję wykonano na podstawie:

- 1) wykazu nieruchomości zabytków rejestrowych dla Gminy Grudziądz;
- 2) wykazu wojewódzkiej ewidencji zabytków dla Gminy Grudziądz (zabytki architektury i budownictwa, cmentarze, zieleń projektowana, założenia przestrzenne);
- 3) wykazu zabytków nieruchomości postulowanych o wpis do ewidencji zabytków;
- 4) wykazu zabytków ujętych w Uchwale nr XIV/117/2000 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 24 lutego 2000 r.;
- 5) lustracji terenowej, mającej na celu sprawdzenie stanu zachowania zabytków ujętych w ewidencji, jak również uzupełnieniu jej o obiekty nieobjęte dotychczas żadną ochroną a posiadające wartości zabytkowe.

Gminna Ewidencja Zabytków Nieruchomych dla Gminy Grudziądz została przyjęta i zaopiniowana przez Kujawsko-Pomorskiego Konserwatora Zabytków pismem z dnia 29 maja 2013 r. Nr WUOZ.T.WRD.5133.2.2013.TK. Przyjęte zmiany w ewidencji zabytków zostały jednocześnie wprowadzone do wojewódzkiej ewidencji zabytków Zarządzeniem nr 11 K-P WKZ z dnia 29 maja 2013 r. w sprawie włączenia i wyłączenia z wojewódzkiej ewidencji zabytków kart ewidencyjnych zabytków nieruchomości niewpisanych do rejestru zabytków z terenu Gminy Grudziądz. Z dniem 3 kwietnia 2013 r. zawartość wojewódzkiej ewidencji zabytków nieruchomości została uzupełniona o informacje i zasób obiektów przyjętych w Gminnej Ewidencji Zabytków. Tym samym obydwie ewidencje posiadają jednobrzmiące wykazy zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków Nieruchomych dla Gminy Grudziądz zawiera 192 zabytki, w tym 6 wpisanych do rejestru zabytków.

Wśród zabytków objętych GEZ znajdują się:

ZASÓB ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH W GMINIE GRUDZIĄDZ				
Lp.	TYP ZABYTKU	WEZ	REJESTR ZABYTKÓW	GEZ
1.	Zabytki architektury i budownictwa	147	2	149
2.	Zabytkowe cmentarze	35	0	35
3.	Zabytki założeń zieleni projektowanej	5	2	7
4.	Zabytkowe układy przestrzenne	9	2	11
	RAZEM:	186	6	192

Pełny wykaz Gminnej Ewidencji Zabytków dla Gminy Grudziądz stanowi Załącznik nr 1 do Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami. Załącznik nr 4 stanowi natomiast graficzne przedstawienie Gminnej Ewidencji Zabytków.

W trakcie lustracji terenowej oraz opiniowania Gminnej Ewidencji Zabytków dla Gminy Grudziądz przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Toruniu zweryfikowano wykaz wojewódzkiej ewidencji zabytków, jak również wykaz obiektów objętych ochroną konserwatorską przedstawiony w Uchwale nr /117/200 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 24 lutego 2000 r., który został powtórzony w „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Grudziądz”, stanowiącego załącznik nr 1 do Uchwały Rady Gminy Grudziądz nr XXXII/211/2013 z dnia 18 lipca 2013 r.

W konsekwencji z wojewódzkiej ewidencji zabytków wykreślono:

- 1) obiekty nie posiadające wartości zabytkowych;
- 2) zabytki, które utraciły wartości zabytkowe;
- 3) zabytki, które uległy na przestrzeni lat rozbiórce, a nadal znajdowały się w ewidencji;
- 4) cmentarze miejsca pamięci narodowej.

WYKAZ OBIEKTÓW WYKREŚLONYCH Z WOJEWÓDZKIEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW						
LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR	OBIEKT (funkcja pierwotna)	NR DZIAŁKI	DATOWANI E	PRZYCZYNA SKREŚLENIA Z WEZ
1.	Brankówka	16	Dom w zagrodzie	38/3	1936 r.	Utrata wartości zabytkowych
2.	Dusocin		Teren zespołu podworskiego	136/21	3 ćw. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
3.	Małe Lniska		Owczarnia w zespole podworskim		ok. 1930 r.	Nie istnieje
4.	Małe Lniska		Teren parku podworskiego	77/9	3 ćw. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
5.	Małe Lniska		Teren założenia dworsko-parkowego	77/9, 77/10	3 ćw. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
6.	Mały Rudnik	68	Chałupa w zagrodzie	117	II poł. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
7.	Marusza		Młyn	7/42		Utrata wartości zabytkowych
8.	Marusza		Owczarnia	7/42		Utrata wartości zabytkowych
9.	Marusza		Magazyn zbożowy	7/42	1890 r.	Utrata wartości zabytkowych
10.	Mokre	1	Spichlerz przy plebanii	122/4	3 ćw. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
11.	Mokre		Obora w majątku ziemskim	173/10	3 ćw. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
12.	Mokre		Teren założenia majątku ziemskiego		2 poł. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
13.	Pieńki Królewskie		Park dworski		2 poł. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
14.	Pieńki Królewskie		Cmentarz żołnierzy Armii Czerwonej	85	1946 r.	
15.	Ruda	8	Budynek gospodarczy przy młynie			Utrata wartości zabytkowych
16.	Ruda		Cmentarz -miejsce pamięci narodowej	175/1	1946 r.	
17.	Skarszewy	23	Szkoła	125	k. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
18.	Skarszewy		Teren założenia podworskiego		k. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
19.	Sosnówka		Chałupa w zagrodzie			Nie istnieje
20.	Sosnówka		Teren założenia podworskiego		1 ćw. XX w.	Utrata wartości zabytkowych
20.	Sosnówka	15	Budynek mieszkalny w zagrodzie	115/1	k. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
21.	Szynych	22	Chałupa w zagrodzie	56	I poł. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
22.	Szynych	54	Mleczarnia	142	k. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
23.	Świerkocin		Cmentarz żołnierzy Armii Czerwonej	170	1946 r.	
24.	Turznice	19	Szkoła	218	XIX/XX w.	Utrata wartości zabytkowych
25.	Turznice		Teren parku podworskiego	99/4, 99/8	XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
26.	Wąldowo Szlacheckie	38	Karczma (szkoła)	68/8	XIX/XX w.	Utrata wartości zabytkowych
27.	Wąldowo Szlacheckie		Cmentarz - miejsce pamięci narodowej	483	1946 r.	
28.	Węgrowo	52	Czworak z zespołu podworskiego	9/6	k. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
29.	Węgrowo	58	Czworak z zespołu podworskiego	9/4	k. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
30.	Węgrowo		Budynek gospodarczy przy czworakach nr 52 i 58	9/5	k. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
31.	Wielkie Lniska	10, 11, 13, 14	Dwojaki w zespole podworskim	52,16, 52/17, 52/18, 52/19 itd.	Po 1920 r.	Utrata wartości zabytkowych
32.	Wielkie Lniska		Cmentarz miejsce pamięci narodowej	3009	1946 r.	
33.	Wielki Welcz	13	Budynek mieszkalny, sala spotkań	196/1	XIX/XX w.	Nie istnieje
34.	Wielki Welcz	31	Chałupa	390/9	k. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
35.	Wielki Welcz	35	Chałupa	347/3	3 ćw. XIX w.	Nie istnieje

Natomiast z wykazu obiektów objętych ochroną konserwatorską przedstawionego w Uchwale nr /117/200 Rady Gminy w Grudziądzu z dnia 24 lutego 2000 r., jak również w „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Grudziądz”, stanowiącego załącznik nr 1 do Uchwały Rady Gminy Grudziądz nr XXXII/211/2013 z dnia 18 lipca 2013 r. należy wykreślić:

WYKAZ OBIEKTÓW DO WYKREŚLENIA ZE STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY GRUDZIĄDZ						
LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR	OBIEKT (funkcja pierwotna)	NR DZIAŁKI	DATOWANIE	PRZYCZYNA SKREŚLENIA Z WEZ
1.	Brankówka	1	Chata		II poł. XIX w.	Nie istnieje
2.	Brankówka	3	Dom mieszkalno-inwentarski		1 ćw. XX w.	Utrata wartości zabytkowych
3.	Brankówka	6	Dom mieszkalno-inwentarski		k. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
4.	Brankówka	8	Dom mieszkalno-inwentarski		Ok. 1900 r.	Utrata wartości zabytkowych
5.	Brankówka	10	Dom mieszkalno-inwentarski		2 poł. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
6.	Brankówka	11	Dom mieszkalno-inwentarski		2 poł. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
7.	Brankówka	12	Dom mieszkalno-inwentarski		1935/36	Utrata wartości zabytkowych
8.	Brankówka	14	Chata		1 ćw. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
9.	Brankówka	16	Dom		1936	Utrata wartości zabytkowych
10.	Brankówka	16	Budynek inwentarski		Ok. 1900	Utrata wartości zabytkowych
11.	Brankówka	16	Budynek inwentarski		1906	Utrata wartości zabytkowych
12.	Brankówka	17	Budynek inwentarski	39/2	1 ćw. XX w.	Utrata wartości zabytkowych
13.	Biały Bór		Dawna szkoła podstawowa		Pocz. XX w.	Utrata wartości zabytkowych
14.	Biały Bór		Leśniczówka Biały Bór		Pocz. XX w.	Utrata wartości zabytkowych
15.	Biały Bór		Leśniczówka Rudnik		Pocz. XX w.	Utrata wartości zabytkowych
16.	Biały Bór		Leśniczówka Zielony Grunt		Pocz. XX w.	Utrata wartości zabytkowych
17.	Dusocin	20	Dom		1908 r.	Utrata wartości zabytkowych
18.	Dusocin	28	Chata		2 poł. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
19.	Dusocin		Założenie przestrzenne zespołu podworskiego		Po 1875 r.	Utrata wartości zabytkowych
20.	Lisie Kąty		Dawna szkoła		Ok. 1900 r.	Nie istnieje
20.	Małe Lniska		Założenie przestrzenne zespołu podworskiego		1920-1930	Utrata wartości zabytkowych
21.	Mały Rudnik		Dawna szkoła podstawowa		Pocz. XX w.	Nie istnieje
22.	Mały Rudnik	6	Dom z budynkiem gospodarczym	40/2	Pocz. XX w.	Utrata wartości zabytkowych
23.	Mały Rudnik	15	Chata		2 poł. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
24.	Mały Rudnik	16	Chata		2 poł. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
25.	Mały Rudnik	18	Chata		1759 r.	Utrata wartości zabytkowych
26.	Mały Rudnik	23	Chata		k. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
27.	Mały Rudnik	36	Chata		XVIII/XIX	Utrata wartości zabytkowych
28.	Mały Rudnik	68	Chata	117/7	1 poł. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
29.	Mały Rudnik	86	Chata		XIX/XX	Nie istnieje
30.	Mały Rudnik	99	Chata		XIX/XX	Nie istnieje
31.	Marusza		Magazyn zbożowy w zespole podworskim		1890 r.	Utrata wartości zabytkowych

32.	Marusza		Spichrz w zespole podworskim		1890 r.	Nie istnieje
33.	Marusza		Obora w zespole podworskim		1863 r.	Utrata wartości zabytkowych
34.	Marusza		Owczarnia w zespole podworskim		1870 r.	Utrata wartości zabytkowych
35.	Marusza		Młyn wodny	7/42	Pocz. XX w.	Nie istnieje
36.	Marusza		Mleczarnia		k. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
37.	Mokre		Budynek gospodarczy	122/4	1 ćw. XX w.	Utrata wartości zabytkowych
38.	Mokre		Budynek gospodarczy	173/10	1 ćw. XX w.	Nie istnieje
39.	Mokre		Budynek gospodarczy		3 ćw. XIX w.	Nie istnieje
40.	Mokre	43	Budynek gospodarczy w zespole dworskim		k. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
41.	Mokre		Budynek gospodarczy przy leśniczówce „Białochowo”		k. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
42.	Mokre		Poczta		k. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
43.	Mokre		Dawna karczma		XIX/XX w.	Nie istnieje
44.	Mokre		Założenie przestrzenne zespołu podworskiego		k. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
45.	Piaski	12	Chata			Utrata wartości zabytkowych
46.	Piaski		Poczta			Utrata wartości zabytkowych
47.	Rozgarty		Dawna szkoła	59/1	k. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
48.	Ruda	8	Budynek gospodarczy przy młynie		Pocz. XX w.	Utrata wartości zabytkowych
49.	Ruda	51	Dom		Ok. 1900 r.	Utrata wartości zabytkowych
50.	Skarszewy	23	Dawna szkoła	125	Pocz. XX w.	Utrata wartości zabytkowych
51.	Skarszewy	22	Dom (dawna karczma)	138	3 ćw. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych

52.	Skarszewy		Dawna karczma		k. XIX w.	Błąd w wykazie
53.	Skarszewy		Założenie przestrzenne zespołu podworskiego		k. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
54.	Sosnówka	1	Budynek gospodarczy	167/1	Pocz. XX w.	Nie istnieje
55.	Sosnówka		Dwór	40/15	1 ćw. XX w.	Utrata wartości zabytkowych
56.	Sosnówka		Chałupa z budynkiem gospodarczym	56	3 ćw. XIX w.	Błąd adresowy - Szynych
57.	Sosnówka	6	Dom mieszkalno-inwentarski		Ok. 1900 r.	Utrata wartości zabytkowych
58.	Sosnówka	8	Budynek inwentarski		Ok. 1900 r.	Utrata wartości zabytkowych
59.	Sosnówka	11	Dom		2 poł. XIX w.	Nie istnieje
60.	Sosnówka	14	Dom mieszkalno-inwentarski		Ok. 1900 r.	Utrata wartości zabytkowych
61.	Sosnówka	15	Dom		Ok. 1900 r.	Utrata wartości zabytkowych
62.	Sosnówka	21	Dom mieszkalno-inwentarski		1 ćw. XX w.	Utrata wartości zabytkowych
63.	Sosnówka	29	Dom		30 l. XX w.	Utrata wartości zabytkowych
64.	Sosnówka	30	Dom		Ok. 1900 r.	Utrata wartości zabytkowych
65.	Sosnówka	31	Budynek inwentarski przy domu		2 poł. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
66.	Sosnówka	33	Dom mieszkalno-inwentarski		Ok. 1900 r.	Utrata wartości zabytkowych
67.	Sosnówka		Założenie przestrzenne zespołu podworskiego		1 ćw. XX w.	W Sosnówce nie znajdowało się założenie dworskie
68.	Stary Folwark		Dawna szkoła		Pocz. XX w.	Utrata wartości zabytkowych
69.	Sztynwag		Dawna szkoła		Pocz. XX w.	Utrata wartości zabytkowych
70.	Sztynwag	1	Dom		Ok. 1900	Utrata wartości zabytkowych
71.	Szynych	1	Chata		1797 r.	Nie istnieje
72.	Szynych	6	Chata		XVIII, XIX w.	Nie istnieje
73.	Szynych	13	Chata		I poł. XIX w.	Nie istnieje
74.	Szynych	24	Chata		XVIII/XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
75.	Szynych	56	Mleczarnia	146/1	k. XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
76.	Szynych	22	Chałupa z budynkiem gospodarczym	56	XVIII/XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
77.	Turznice		Dawna szkoła		Pocz. XX w.	Utrata wartości zabytkowych
78.	Turznice		Dawna karczma		Pocz. XX w.	Nie istnieje
79.	Turznice		Założenie przestrzenne zespołu podworskiego			Utrata wartości zabytkowych
80.	Waldowo Szlacheckie	109	Dawny dom młynarza		Pocz. XX w.	Utrata wartości zabytkowych
81.	Węgrowo		Budynek gospodarczy w zespole podworskim		k. XIX w.	Nie istnieje
82.	Węgrowo		Owczarnia w zespole podworskim		1878 r.	Nie istnieje
83.	Węgrowo		Stodoła w zespole podworskim		1880 r.	Nie istnieje
84.	Węgrowo		Stodoła w zespole podworskim		1880 r.	Nie istnieje
85.	Węgrowo		Dom w zespole podworskim		1913 r.	Utrata wartości zabytkowych

86.	Węgrowo		Dom w zespole podworskim		1914 r.	Utrata wartości zabytkowych
87.	Węgrowo		Dom w zespole podworskim		1914 r.	Utrata wartości zabytkowych
88.	Węgrowo		Owczarnia w zespole podworskim		1878 r.	Nie istnieje
89.	Węgrowo		Chata		XVIII/XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
90.	Węgrowo		Czworak	9/4	1 ćw. XX w.	Utrata wartości zabytkowych
91.	Węgrowo		Czworak	9/5	1 ćw. XX w.	Utrata wartości zabytkowych
92.	Wielki Welcz	31	Chata	390/9	k. XIX w.	Nie istnieje
93.	Wielki Welcz	55	Stodoła		1757 r.	Nie istnieje
94.	Wielki Welcz	84	Chata		XVIII/XIX w.	Nie istnieje
95.	Wielki Welcz		Chata		XVIII/XIX w.	Nie istnieje
96.	Wielki Welcz		Zespół umocnień fortu rozproszonego Mała Księża Góra		1914/15 r.	Błąd adresowy
97.	Wielkie Lniska		Czworaki w zespole podworskim		Pocz. XX w.	Utrata wartości zabytkowych
98.	Zakurzewo		Budynki gospodarcze przy szkole		Pocz. XX w.	Utrata wartości zabytkowych
99.	Zakurzewo	25	Chata		XIX w.	Utrata wartości zabytkowych
100.	Zakurzewo	29	Chata		XIX w.	Utrata wartości zabytkowych

7.7.2 EWIDENCJA NIERUCHOMYCH ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH

Wojewódzka Ewidencja Zabytków Nieruchomych Archeologicznych dla Gminy Grudziądz powstała w ramach ogólnopolskiego programu badawczo-ewidencyjnego pt. Archeologiczne Zdjęcia Polski (AZP), opracowanego w Ośrodku Dokumentacji Zabytków, a wdrożonego do realizacji w 1978 roku i nadal prowadzonego. Celem programu jest rozpoznanie metodą badań powierzchniowych i poprzez kwerendę źródłową stanowisk archeologicznych na terenie całego kraju oraz budowa archiwum informacji o stanowiskach archeologicznych. Podstawową wartością programu AZP jest identyfikacja przestrzenna stanowisk archeologicznych i dzięki temu wspieranie w formułowaniu zasad ochrony dziedzictwa archeologicznego w dokumentach planistycznych.

Ze względu na dużą ilość nieruchomości zabytków archeologicznych znajdujących się na terenie gminy, a wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków, opracowanie gminnej ewidencji zabytków nieruchomości archeologicznych dla Gminy Grudziądz przewiduje się, jako II etap prac przy opracowaniu Gminnej Ewidencji Zabytków dla Gminy Grudziądz.

Na dzień dzisiejszy ewidencję zabytków archeologicznych dla gminy stanowi wojewódzka ewidencja zabytków archeologicznych nieruchomości określona w wykazie z dnia 3 grudnia 2010 r., przekazany gminie przez WUOZ w Toruniu. W wojewódzkiej ewidencji znajduje się 734 zabytki archeologiczne nieruchomości.

Lp.	TYP ZABYTKU	WEZ	REJESTR ZABYTKÓW	GEZ
1.	Zabytki archeologiczne	734	0	734

Rozdział 8.

WYTYCZNE POTENCJALNYCH DZIAŁAŃ W ZAKRESIE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY

Przeprowadzona lustracja terenowa w trakcie opracowywania Gminnej Ewidencji Zabytków dla Gminy Grudziądz, wykazała, że obszar gminy charakteryzuje się różnorodnym zasobem zabytków sakralnych i świeckich pochodzących z różnych okresów. Wśród nich wyróżnić należy takie, które można by, ze względu na duże wartości zabytkowe, objąć szerszą ochroną prawną, a niestety do dzisiaj znajdują się tylko w ewidencji zabytków.

Podwyższenie rangi, jak również zwiększenie ochrony zabytków można uzyskać przez nadanie zabytkowi tytułu „pomnika historii”, powołania „parku kulturowego” czy wpisania do rejestru zabytków.

Poniższe propozycje stanowią wynik oceny konserwatorskiej, jednak w żadnej sposób nie obligują prawnie właścicieli terenów czy obiektów zabytkowych do zastosowania się do niniejszych postulatów.

8.1 DZIAŁANIA W OBSZARZE USTAWOWYM W RAMACH OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Działania w obszarze ustawowym w ramach ochrony i opieki nad zabytkami powinny polegać na prowadzeniu przez samorząd gminy polityki mającej na celu ochronę i promowanie najcenniejszego dziedzictwa kulturowego między innymi przez podwyższenie jego rangi poprzez:

1. Nadanie zabytkom tytułu „**pomnika historii**”. Tytuł nadawany jest przez prezydenta państwa polskiego. Dzięki uznaniu zabytku za pomnik historii, utrwała się jego ochronę prawną, jak również podwyższa rangę na tle pozostałych.

Postuluje się aby samorząd gminy Grudziądz czynnie wspierał działania prowadzące do nadania tytułu pomnika historii: Krajobrazowi pomennonickiemu Doliny Wisły. Nadanie tytułu utrwali rangę, jak również umożliwi łatwiejsze pozyskiwanie ewentualnych środków finansowych.

2. Powoływanie „**parków kultury**”. Proponuje się, podjęcia czynnych działań w kierunku powołania parku kultury na terenie:

- 1) cmentarza mennonickiego w Sosnowce wraz z otoczeniem;
- 2) cmentarza mennonickiego w Wielkim Wełczu;
- 3) cmentarza ewangelickiego z kaplicą grobową w Mokrem;
- 4) kolonii „Poniatówek” w Węgrowie;
- 5) Fortu Grupowego Wielka Księża Góra;
- 6) Fortu Grupowego Mała Księża Góra;
- 7) Fortu Nowa Wieś;
- 8) Fortu Parski;
- 9) Fortu Świerkocin;

- 10) Linii schronów piechoty z rozbudowy mobilizacyjnej Twierdzy Grudziądz 1914 r.;
- 11) Zespołu schronów fortyfikacji polskich „Linii Osy” z 1939 r.;
- 12) Linii schronów z zespołu fortyfikacji niemieckich z 1944-1945 r.

3. „**W pis do rejestru zabytków**” obiektów najcenniejszych dla dziedzictwa kulturowego gminy oraz charakterystycznych dla krajobrazu. Na terenie gminy postuluje się objąć prawną ochroną zabytki:

- 1) Młyn wodny w Daszkowie;
- 2) Willa w zespole podworskim w Maruszy;
- 3) Wieża zielarska w zespole podworskim w Maruszy;
- 4) Kościół ewangelicki oraz pastorówka w Mokrem;
- 5) Fort Nowa Wieś;
- 6) Cmentarz mennonicki w Parskach;
- 7) Fort Parski;
- 8) Kościół ewangelicki w Pieńkach Królewskich;
- 9) Zespół młyński w Rudzie: dom młynarza, młyn, teren parku;
- 10) Cmentarz mennonicki w Sosnówce;
- 11) Chałupa mennonicka w Sztynwagu;
- 12) Młyn wodny w Turznicach;
- 13) Fort Świerkocin;
- 14) Fort Grupowy Mała Księża Góra w Wielkich Lniskach;
- 15) Kościół filialny p.w. Św. Jana Chrzciciela w Wielkim Welczu;
- 16) Cmentarz mennonicki w Wielkim Welczu;
- 17) Wybrane nagrobki na cmentarzach w Sosnówce, Wielkim Welczu, Szynychu.

8.2 OCHRONA DZIEDZICTWA ARCHEOLOGICZNEGO

Obok zabytków nieruchomych na szczególną uwagę zasługują liczne zabytki nieruchome archeologiczne, które niestety często nie są reprezentatywnym dziedzictwem kultury, co powoduje, że wiedza społeczeństwa o nich jest znikoma.

W ramach ochrony zabytków archeologicznych znajdujących się na terenie gminy należałoby, na pierwszym miejscu, wprowadzić szereg działań edukacyjnych, informacyjnych i popularyzatorskich, mających na celu zwiększenie świadomości miejscowego społeczeństwa o wartościach zabytkowych dziedzictwa archeologicznego, jak również występujących dla niego zagrożeniach. W ramach ochrony substancji zabytkowej, należy pamiętać o jej ochronie prawnej poprzez właściwe zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, zgodnych z Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2003 r. nr 162, poz. 1568, z późn. zm.).

8.3 WYTYCZNE DO OPRACOWAŃ PLANISTYCZNYCH

Wytyczne konserwatorskie opracowano na podstawie lustracji terenowej, wykonanej w trakcie opracowywania Gminnej Ewidencji Zabytków Nieruchomych, jak również zaznajomieniu się z określonymi zasadami i warunkami ochrony dziedzictwa kulturowego w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania Gminy Grudziądz.

W ramach opracowywania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz wydawania decyzji o warunkach zabudowy terenu postuluje się o ujęcie poniższych zasad ochrony dóbr kultury:

PODSTAWOWE ZASADY OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
1.	<ul style="list-style-type: none"> wszystkie zabytki rejestrowe oraz ewidencyjne należy umieszczać w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wszelkie zmiany w Gminnej Ewidencji Zabytków Nieruchomych, polegające na wykreśleniu lub dodaniu obiektu powinny być zaopiniowane przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
2.	<ul style="list-style-type: none"> zabytki należy utrzymać w dobrym stanie technicznym, nie dopuszczając do zniszczenia substancji zabytkowej
3.	<ul style="list-style-type: none"> „należy określić w planowaniu przestrzennym (miejscowym planie, decyzji o warunkach zabudowy) warunki i zakres ochrony w zależności od potrzeb: funkcje obiektów, przeznaczenie terenu, linie zabudowy, gabaryty, formy, detale architektoniczne oraz zagospodarowanie bezpośredniego otoczenia z uwzględnieniem linii zabudowy i w miarę konieczności innych wskaźników jak powierzchni biologicznie czynnej, szerokości elewacji frontowej”

4.	<ul style="list-style-type: none"> wszystkie prace ingerujące w substancje zabytkowa powinny być zaopiniowane przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (zabytki ewidencyjne) lub powinny uzyskać na prace pozytywną decyzję (zabytek rejestrowy)
4.	<ul style="list-style-type: none"> prace przy zabytkach rejestrowych powinny być wykonywane pod nadzorem konserwatorskim
OCHRONA ZABYTKOWEJ ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA	
5.	<ul style="list-style-type: none"> prowadzenie prac konserwatorskich i restauratorskich mających na celu zachowanie substancji zabytkowej lub przywrócenie pełnych wartości zabytkowych
6.	<ul style="list-style-type: none"> ograniczenie zmian funkcji obiektów, zaleca się pozostawienie historycznej funkcji obiektów, budynków ewentualna nowa funkcja zabytku powinna być dopasowana do niego dopasowana
7.	<ul style="list-style-type: none"> ochrona perspektywy widokowej i gabarytów dla indywidualnych obiektów położonych poza strefami ochrony konserwatorskiej

OCHRONA ZESPOŁÓW DWORSKO-PARKOWYCH I FOLWARCZNYCH PODWORSKICH I ZESPOŁÓW MŁYŃSKICH	
8.	<ul style="list-style-type: none"> • ujęcie i ochrona w miejscowych planach lub decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu
9.	<ul style="list-style-type: none"> • zachowanie i rewaloryzacja rozplanowania założeń, historycznych osi kompozycyjnych, powiązań widokowych i układów roślinnych
10.	<ul style="list-style-type: none"> • uzupełnienie kompozycji lub inna ingerencja przestrzenna – w oparciu o wyniki analiz konserwatorskich, zgodnie z zachowaniem swoistych cech zespołu
11.	<ul style="list-style-type: none"> • zachowanie i konserwacja formy architektonicznej, stylistycznej i kolorystycznej obiektów – budynków znajdujących się na terenie założeń
12.	<ul style="list-style-type: none"> • uszczegółowienie w planach miejscowych warunków i zasad ochrony w tym: gabarytów, formy, detalu oraz zagospodarowania bezpośredniego otoczenia obiektów architektonicznych, z uwzględnieniem linii zabudowy i w miarę konieczności innych wskaźników jak powierzchni biologicznie czynnej, szerokości elewacji frontowych
13.	<ul style="list-style-type: none"> • zachowaniu dominacji i harmonijnego nawiązania istniejących form kulturowych na zasadzie sąsiedztwa i w paśmie ich styku, zabezpieczenie właściwej ekspozycji (widokowej)
OCHRONA PARKÓW I ZAŁOŻEŃ ZIELENI KOMPONOWANEJ	
14.	<ul style="list-style-type: none"> • zachowanie starodrzewu oraz odtwarzanie założeń parkowych; prace prowadzone na terenie parku lub założenia zieleni powinny być poprzedzone opinią właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – dotyczy przede wszystkim prac związanych z wycinką drzew, nowym nasadzeniem, zmianą układu alei i ścieżek
15.	<ul style="list-style-type: none"> • tereny historycznych parków lub założeń zieleni komponowanej należy pozostawiać bez zmiany funkcji
16.	<ul style="list-style-type: none"> • wyznaczenie dokładnych granic parków i założeń zieleni powinno odbyć przy udziale inspektora zabytków zieleni z właściwego Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków
OCHRONA UKŁADÓW RURALISTYCZNYCH	
17.	<ul style="list-style-type: none"> • ochrona ekspozycji i ograniczenie w zabudowie punktów i osi widokowych
18.	<ul style="list-style-type: none"> • podporządkowanie i zharmonizowanie nowej zabudowy z istniejącymi obiektami o wartościach kulturowych i zabytkowych w zakresie linii zabudowy, zasadniczych proporcji wysokościowych i kubaturowych
OCHRONA ZABYTKOWYCH CMENTARZY	
19.	<ul style="list-style-type: none"> • zachowanie i konserwacja zabytków architektury sepulkralnej, prace powinny być zaopiniowane przez właściwy Wojewódzki Urząd ochrony Zabytków

20.	<ul style="list-style-type: none"> zachowanie i rewaloryzacja historycznej kompozycji założeń i układów zieleni, projekt prowadzonych prac powinien być zaopiniowany przez właściwy Wojewódzki Urząd ochrony Zabytków
21.	<ul style="list-style-type: none"> ochrona układu przestrzennego, zachowanych nagrobków i drzew
22.	<ul style="list-style-type: none"> zakaz zabudowy; utrzymanie, jako teren zieleni urządzonej; teren cmentarza nie powinien podlegać sprzedaży, jako przyszła własność prywatna
OCHRONA FORTÓW, ZESPOŁO FORTÓW, SIECI OBIEKTÓW TWIERDZY GRUDZIĄDZ	
23.	<ul style="list-style-type: none"> wskazanie lokalizacji w dokumentach planowania przestrzennego
24.	<ul style="list-style-type: none"> prowadzenie wszelkich działań inwestycyjnych pod nadzorem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na zasadach przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
25.	<ul style="list-style-type: none"> zachowanie w przestrzeni wyodrębnionej formy fortów z własną formą krajobrazową wraz z niezbędnym sąsiedztwem
26.	<ul style="list-style-type: none"> zmiany formy, gabarytów, detali budynków, elementów zagospodarowania, elementów militarnych itp. – są istotnie ograniczone
27.	<ul style="list-style-type: none"> wprowadzenie nowych elementów budynków, budowli i zmian zagospodarowania terenu – po przeprowadzonej analizie urbanistycznej, jak również uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
28.	<ul style="list-style-type: none"> utrzymanie funkcji przeważającej w formie zieleni, z przystosowaniem obiektów do współczesnych funkcji z preferencją usług turystycznych
29.	<ul style="list-style-type: none"> dopuszcza się ograniczone wprowadzenie funkcji mieszkalnych
30.	<ul style="list-style-type: none"> należy ograniczyć nową zabudowę na „przedpolu” Fortów oraz w ich otoczeniu
31.	<ul style="list-style-type: none"> zachowanie zasadniczych elementów historycznego rozplanowania tj. utrzymanie budynków i budowli Fortów, powiązań sieci dróg fortecnych, osi widokowych i kompozycyjnych
32.	<ul style="list-style-type: none"> uszczegółowienie w planach miejscowych warunków i zasad ochrony w tym: gabarytów, formy, detalu oraz zagospodarowania bezpośredniego otoczenia obiektów architektonicznych, technicznych, budowlanych, powierzchni biologicznie czynnych oraz strefy ochrony konserwatorskiej
OCHRONA STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH	
33.	<ul style="list-style-type: none"> wskazanie lokalizacji w dokumentach planowania przestrzennego
34.	<ul style="list-style-type: none"> prowadzenie wszelkich działań inwestycyjnych po przeprowadzeniu badań wykopaliskowych bądź przy udziale archeologa, z możliwością zmiany nadzoru archeologicznego na badania archeologiczne w przypadku odkrycia zachowanych obiektów archeologicznych i architektonicznych na zasadach przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
35.	<ul style="list-style-type: none"> zachowanie w przestrzeni wyodrębnionej formy stanowisk archeologicznych naziemnych z własną formą krajobrazową*

Rozdział 9.

CELE, KIERUNKI I DZIAŁANIA PROGRAMU

Nadrzędnym celem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Grudziądz jest utrzymanie różnorodności kulturowej terenu gminy, oraz wzrost świadomości społecznej o wartościach zabytkowych, jak również gospodarczych zachowanego dziedzictwa.

CEL 1. ZACHOWANIE DZIEDZICTWA MATERIALNEGO	
1 Kierunek działań: Ochrona ustawowa	
Działania:	<ul style="list-style-type: none"> • wspieranie działań zmierzających do zwiększenia liczby obiektów wpisanych do rejestru zabytków należących do właścicieli prywatnych • podjęcie działań prowadzących do zwiększenia liczby zabytków wpisanych do rejestru zabytków będących własnością gminy • bieżąca aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, poprzez okresowe przeglądy obiektów wpisanych do ewidencji, wykonywane np. przez poszczególnych sołtysów
	<ol style="list-style-type: none"> 1) podjęcie współpracy przy powoływaniu parków kulturowych na obszarze gminy: 2) Grudziądz „Cytadela” – obszar XVIII – wiecznej twierdzy; 3) Wielka Księża Góra z historycznym otoczeniem 4) Mała Księża Góra z historycznym otoczeniem 5) Sosnówka – jako przykład kultury i krajobrazu związanego z działalnością menonitów.
	<p>Jako priorytetowe zadanie należy uznać, opracowanie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gminnej Ewidencji Zabytków Nieruchomych Archeologicznych dla Gminy Grudziądz, jako II etap prac przy Gminnej Ewidencji Zabytków
2 Kierunek działań: Prace konserwatorskie i restauratorskie	
Działania:	<ul style="list-style-type: none"> • współfinansowanie prac konserwatorsko-restauratorskich i ratunkowych przy obiektach nieruchomych, wpisanych do rejestru zabytków będących własnością osób prywatnych • kontynuacja rozpoczętych lub prowadzenie nowych prac remontowych, konserwatorskich i adaptacyjnych obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków lub Gminnej Ewidencji Zabytków*, będących własnością Gminy Grudziądz np. <ol style="list-style-type: none"> 1) kontynuacja prac porządkowych na cmentarzu mennonickim w Sosnówce; 2) remont budynku mieszkalnego nr 43 we wsi Mokre, 3) remont dachu w dawnej szkole w Sosnówce nr 16; 4) remont dachu w budynku mieszkalnym nr 36 w Szynychu • wspieranie finansowe i administracyjne stowarzyszeń społecznych dbających o ochronę dziedzictwa kulturowego gminy • wspomaganie działań rewaloryzacyjnych i rewitalizacyjnych zdegradowanych cennych obiektów i obszarów o znaczeniu historycznym • prowadzenie prac porządkowych na nieczynnych cmentarzach mennonickich i ewangelickich znajdujących się na terenie Gminy Grudziądz
3 Kierunek działań: Edukacja	
Działania:	<ul style="list-style-type: none"> • wspomaganie lub organizacja szkoleń i wykładów związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego • wspomaganie organizacji konkursów o charakterze edukacyjnym • nagradzanie działań przyczyniających się do zachowania bądź przywracania historycznych wartości obiektom zabytkowym lub miejscom historycznym

<ul style="list-style-type: none"> wspomaganie organizacji zajęć szkolnych zwiększających świadomość o zabytkowych walorach gminy upowszechnianie informacji na temat dostępnych form wsparcia, z wiązanych z ochroną i opieką nad zabytkami wpisanymi do rejestru zabytków
4 Kierunek działań: Zagospodarowanie przestrzenne
Działania:
<ul style="list-style-type: none"> systematyczne opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla poszczególnych miejscowości, zwłaszcza posiadających dużą liczbę obiektów zabytkowych, jak również posiadających czytelny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, z uwzględnieniem Gminnej Ewidencji Zabytków i wytycznych zawartych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami. egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określoną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. wspieranie działań planistycznych prowadzących do właściwej ekspozycji przestrzennej obiektów zabytkowych, jak również dostosowanie nowej zabudowy do wartości zabytkowych miejscowości
5 Kierunek działań: Dokumentacja i popularyzacja
Działania:
<ul style="list-style-type: none"> zlecenie oraz współfinansowanie prac badawczych i dokumentacyjnych obiektów wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków*, poprzedzających proces projektowy oraz wykonawczy prac konserwatorsko-restauratorskich lub budowlanych. <p>Jako podstawowe dokumentacje należy wymienić:</p> <ul style="list-style-type: none"> badania architektoniczne; badania na występowanie polichromii; dokumentacje rysunkowo-pomiarowe oraz fotograficzne; projekty architektoniczno-, budowlano-konserwatorskie; programy prac konserwatorskich; badania archeologiczne

CEL 2. ZACHOWANIE DZIEDZICTWA NIEMATERIALNEGO

1 Kierunek działań: Ochrona
Działania:
<ul style="list-style-type: none"> wspieranie i organizacja działań zmierzających do ochrony niematerialnego dziedzictwa kultury gminy wspieranie środowisk lokalnych w przywracaniu dawnych tradycji, kultury i obyczajów wspieranie i upowszechnianie ginących zawodów
2 Kierunek działań: Edukacja
Działania:
<ul style="list-style-type: none"> wspieranie działań edukacyjnych w zakresie znaczenia, wartości i ochrony niematerialnego dziedzictwa kultury gminy i regionu, wspieranie i organizacja konkursów związanych z kulturą niematerialną regionu wspieranie spotkań organizowanych z przodkami Mennonitów zamieszkujących niegdyś na terenie gminy Grudziądz
3 Kierunek działań: Dokumentacja i badania
Działania:
<ul style="list-style-type: none"> wspieranie badań i tworzenia opracowań dotyczących zjawisk z zakresu różnorodności dziedzictwa niematerialnego gminy, w szczególności tradycyjnych zwyczajów ludowych, regionalnej muzyki i tańca oraz folkloru słownego
CEL 3. WZROST ŚWIADOMOŚCI SPOŁECZNEJ DLA OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO
1 Kierunek działań: Popularyzacja wiedzy o znaczeniu i konieczności ochrony zabytków
Działania:
<ul style="list-style-type: none"> wspieranie działań popularyzatorskich, edukacyjnych i naukowych związanych z

<p>opieką i ochroną dziedzictwa kulturowego, takie jak: opracowania syntetyczne i monograficzne dotyczące dziedzictwa kulturowego gminy, przewodniki, informatory, materiały informacyjne i promocyjne związane z obiektami zabytkowymi.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ prowadzenie i wspieranie działań podnoszących świadomość społeczną w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami: organizacja szkoleń, spotkań ➤ wspieranie działań propagujących dziedzictwo kulturowe gminy poprzez: rozwój stron internetowych upowszechniających zabytki materialne i niematerialne gminy i regionu ➤ publikacja wykazu gminnej ewidencji zabytków na stronie internetowej Gminy Grudziądz
2 Kierunek działań: Edukacja
<p>Działania:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Organizacja i wspieranie organizacji konkursów o zabytkoznawstwie gminy i regionu ➤ Wspieranie zajęć lekcyjnych i pozalekcyjnych zwiększających świadomość kulturową dzieci i młodzieży ➤ opracowanie tras rowerowych po zabytkach Gminy Grudziądz np. cmentarze mennonickie i ewangelickie, śladami menonitów, budownictwo drewniane, architektura sakralna, architektura rezydencjonalna ➤ podjęcie współpracy z właścicielami prywatnymi zabytków w celu udostępnienia obiektów.

CEL 4. KULTYWOWANIE TRADYCJI REGIONALNYCH
1 Kierunek działań: Ochrona
<p>Działania:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ wspieranie działań mających na celu ochronę i przywrócenie dawnych tradycji regionalnych
2 Kierunek działań: Edukacja i popularyzacja
<p>Działania:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ organizacja lub wspieranie organizacji konkursów dotyczących tradycji w celu jej popularyzacji ➤ wspieranie zajęć edukacyjnych w szkołach gminnych popularyzujących kult tradycji regionalnych ➤ wspieranie środowisk lokalnych w organizowaniu warsztatów nauki rękodzieła i innych, związanych z tradycją lokalną ➤ wspieranie warsztatów praktycznych z twórcami i rzemieślnikami
3 Kierunek działań: Pielęgnacja tradycji
<p>Działania:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ wspieranie i promocja twórczości ludowej ➤ propagowanie tradycyjnego budownictwa lokalnego
4 Kierunek działań: Dokumentacja
<p>Działania:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ wspieranie przedsięwzięć zmierzających do dokumentowania tradycji lokalnych tj. zjawiska i zwyczaje ludowe, budownictwo ludowe, formy lokalnej małej architektury i inne
CEL 5. WZROST KONKURENCYJNOŚCI TERENU GMINY
1 Kierunek działań: Ochrona
<p>Działania:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Organizacja współpracy różnych podmiotów dla tworzenia opracowań ochrony i wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju działalności i ruchu turystycznego ➤ Prowadzenie i wspieranie działań podnoszących świadomość społeczną w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami: organizacja szkoleń, spotkań ➤ Wspieranie działań propagujących dziedzictwo kulturowe gminy poprzez: rozwój stron internetowych upowszechniających zabytki materialne i niematerialne gminy i regionu

2 Kierunek działań: Promocja	
Działania:	
	➤ Organizacja lub wspieranie organizacji imprez promujących dziedzictwo kulturowe gminy
	➤ Podjęcie przedsięwzięć promujących najcenniejsze obiekty o wartościach zabytkowych
	➤ wspieranie działań promujących lokalne dziedzictwo kulturowe poprzez: wydarzenia i imprezy kulturowe, opracowywanie publikacji naukowych i popularyzatorskich
3 Kierunek działań: Edukacja	
Działania:	
	➤ Wspieranie organizacji spotkań i publikacji związanych z rozwojem gospodarczym w powiązaniu z obszarami o walorach kulturowych
	➤ Upowszechnianie informacji na temat dostępnych form wsparcia, z wiązanych z ochroną i opieką dziedzictwa kulturowego
4 Kierunek działań: Zagospodarowanie	
Działania:	
	➤ Wspieranie rozwoju turystyki, bazującym na dziedzictwie kulturowym gminy
	➤ Wykorzystanie zasobów kulturowych regionu, jako czynnika promocyjnego

Rozdział 10.

INSTRUMENTARIUM ORAZ MONITORING REALIZACJI I OCENY GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Proces osiągnięcia założeń i celów zawartych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami powinien być monitorowany przez powołany przez Wójta Zespół Koordynujący Ochronę Dziedzictwa Kulturowego Gminy. Monitoring to proces systematycznego zbierania ilościowych i jakościowych informacji na temat wdrażanych projektów. Celem monitorowania programu jest zapewnienie zgodności jego realizacji z wcześniej zatwierdzonymi założeniami i celami.

Podstawowymi czynnościami Zespołu powinno być:

- 1) przeprowadzanie przynajmniej, co dwa lata, lustracji terenowych zabytków znajdujących w gminnej ewidencji zabytków, mający na celu określenie ich stanu zachowania;
- 2) aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków poprzez uzyskane informacje w trakcie lustracji terenowej oraz innych;
- 3) opracowanie wykazu zabytków zagrożonych wymagających działań interwencyjnych;
- 4) prowadzenie działalności wykonawczej w zakresie realizacji przyjętych w programie celów;
- 5) analiza stopnia realizacji przyjętego programu opieki nad zabytkami;
- 6) opracowanie po upływie dwóch lat funkcjonowania programu sprawozdania, stanowiącego podstawę do stworzenia przez Wójta raportu, przedkładanego Radzie Gminy.

W miarę rozwoju systemu monitorowania przewiduje się weryfikację sposobu oceny.

Rozdział 11.

FINANSOWANIE OCHRONY, OPIEKI I PROMOCJI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Podstawowym dokumentem regulującym system finansowania opieki nad zabytkami na terenie Rzeczypospolitej Polskiej jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U.nr 162, poz. 1568 tekst ujednolicony), która w rozdziale 7 szczegółowo określa zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach.

Zgodnie z powyższą ustawą, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. W związku z często wysokimi kosztami konserwatorskich prac badawczych, projektowych i ostatecznie wykonawczych, ustawa umożliwia finansowanie prac przy zabytkach wpisanych do rejestru przez inne podmioty niż właściciel lub posiadacz zabytku, poprzez przyznawanie dotacji celowych pochodzących z różnych źródeł np.

- 1) Funduszy Unii Europejskiej związanych z programami uwzględniającymi dziedzictwo kulturowe;

- 2) Budżetu Państwa;
- 3) Funduszu Kościelnego;
- 4) Budżetu Kujawsko-Pomorskiego Konserwatora Zabytków;
- 5) Budżetu Samorządu Wojewódzkiego;
- 6) Budżetów Organów Powiatowych lub Gminnych.

W związku z powyższym ważne jest propagowanie przez organ gminy informacji wśród właścicieli zabytków o różnych możliwościach dofinansowywania szeroko pojętych prac konserwatorskich prowadzonych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.

Na samym wstępie każdy właściciel czy posiadacz zabytku ubiegający się o pozyskanie środków na prace przy zabytkach powinien pamiętać o sformułowaniu rzeczywistych celów zamierzonych działań przy zabytku, aby wybrać odpowiedni program dofinansowania i przygotować wymagane dokumenty. Jednocześnie ubiegający się o dotacje beneficjent powinien pamiętać, że łączna wartość uzyskanych dotacji ze źródeł zewnętrznych nie może przekraczać 100% całkowitej wartości zadania. Dodatkowo powinien wiedzieć także, że środki z funduszy europejskich nie mogą być łączone ze środkami pochodzącymi z budżetu państwa i samorządów terytorialnych.

11.1 ŚRODKI Z FUNDUSZY EUROPEJSKICH

11.1.1 Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego

Mechanizm Finansowy EOG stanowi jedno z największych źródeł zewnętrznego finansowania kultury w Polsce. Środki w ramach programu przyznawane są przez trzy kraje Europejskiego Obszaru Gospodarczego: Norwegię, Islandię i Liechtenstein. Dysponentem środków przyznanych Polsce jest Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Środki z niniejszego funduszu dostępne będą do 30 kwietnia 2014 r., a podstawowym warunkiem uczestnictwa w programie jest podpisanie umowy partnerskiej lub listu intencyjnego z jednym z państw darczyńców. Program zakłada dziewiętnaście obszarów priorytetowych, z których dwa dotyczą ochrony i opieki oraz promocji dziedzictwa kulturowego.

Mechanizm Finansowy EOG	
Priorytet – Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego	
Rodzaje kwalifikujących się zadań	
<ul style="list-style-type: none"> • rewitalizacja, konserwacja, renowacja i adaptacja na cele kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z otoczeniem; • budowa, rozbudowa i przebudowa instytucji kultury, konserwacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych • księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych, archiwów i zbiorów audiowizualnych, w tym filmowych; • rozwój zasobów cyfrowych w dziedzinie kultury, w tym: digitalizacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmiennictwa, archiwaliów i zbiorów audio, audiowizualnych i filmowych oraz tworzenie wirtualnych instytucji kultury 	
Uprawnieni wnioskodawcy	
<ul style="list-style-type: none"> • jednostki samorządu terytorialnego; • państwowe i samorządowe instytucje kultury • państwowe szkoły i uczelnie artystyczne • publiczne uczelnie wyższe; • archiwa państwowe; • organizacje pozarządowe ze strefy kultury • kościoły i związki wyznaniowe 	
Poziom dofinansowania	
<ul style="list-style-type: none"> • dofinansowanie do 85% całkowitych kosztów kwalifikowanych. Minimalna wartość gruntu 1 mln euro a maksymalna 8 mln euro. 	
Informacje szczegółowe:	
Adres:	Strona internetowa:
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego- Departament Funduszy Europejskich ul. Krakowskie Przedmieście 15/17 00-071 Warszawa Tel. +48 22 42 10 302, Fax. +48 22 42 10 371	www.eog2016.mkidn.gov.pl

Mechanizm Finansowy EOG	
Priorytet - Promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej	
Rodzaje kwalifikujących się zadań	
1) Obszary tematyczne projektów <ul style="list-style-type: none"> • Edukacja artystyczna i kulturowa • Dziedzictwo kulturowe (w tym dziedzictwo kulturowe materialne i niematerialne oraz literatura i archiwa) • Muzyka i sztuki sceniczne • Sztuki plastyczne i wizualne 2) Rodzaje projektów: <ul style="list-style-type: none"> • Organizacja wystaw spektakli, koncertów, festiwali (w tym filmowych) i innych wydarzeń artystycznych • Wspieranie współpracy oraz wymiany artystów w zakresie m. In. Sztuk plastycznych, sztuk scenicznych, muzyki, fotografii, filmu i innych • Współpraca ekspertów w dziedzinie nowoczesnych technik konserwatorskich (w tym digitalizacji dóbr kultury); dokumentacji, ochrony, konserwacji i promocji dziedzictwa kulturowego, zwalczania zagrożeń dla dóbr kultury, w tym zwalczania przestępczości przeciwko zabytkom i dobrom kultury, zarządzania dziedzictwem narodowym • Współpraca międzyinstytucjonalna instytucji kultury i archiwów W ramach programu będą mogły otrzymać dofinansowanie projekty „miękkie” nie inwestycyjne o charakterze niekomercyjnym	
Uprawnieni wnioskodawcy	
<ul style="list-style-type: none"> • państwowe i samorządowe instytucje kultury • państwowe szkoły i uczelnie artystyczne • jednostki samorządu terytorialnego i ich związki; • publiczne uczelnie wyższe; 	

<ul style="list-style-type: none"> • archiwa państwowe; • organizacje pozarządowe ze sfery kultury 	
Poziom dofinansowania	
<ul style="list-style-type: none"> • dofinansowanie do 90% całkowitych kosztów kwalifikowanych. • Projekty małe - minimalna wartość dofinansowania wynosi 50 000 euro a maksymalna 150 000 euro • Projekty duże - minimalna wartość dofinansowania wynosi 150 000 euro a maksymalna 1 000 000 euro 	
Informacje szczegółowe:	
Adres:	Strona internetowa:
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego- Departament Funduszy Europejskich ul. Krakowskie Przedmieście 15/17 00-071 Warszawa tel. +48 22 42 10 302, fax. +48 22 42 10 371	www.eog2016.mkidn.gov.pl

11.2 ŚRODKI DOFINANSOWANIA Z BUDŻETU PAŃSTWA

11.2.1 PROGRAMY MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego corocznie umożliwia dostęp do różnorodnych programów dofinansowujących działania na rzecz ochrony, opieki i promocji dóbr kultury między innymi pod hasłami programowymi:

- 1) wydarzenia artystyczne;
- 2) kolekcje;
- 3) promocja literatury i czytelnictwa;
- 4) edukacja;
- 5) obserwatorium kultury;
- 6) dziedzictwo kulturowe;
- 7) rozwój infrastruktury kultury.

Najważniejszym programem bezpośrednio nakierowanych na ochronę dziedzictwa kulturowego jest: PROGRAM „DZIEDZICTWO KULTUROWE”, w ramach którego corocznie ogłaszanych jest pięć priorytetów:

PRIORYTET I	OCHRONA ZABYTEKÓW
Rodzaje kwalifikujących się zadań	
<ul style="list-style-type: none"> • Prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania; • Prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok założenia wniosku 	
Uprawnieni wnioskodawcy	

<ul style="list-style-type: none"> • osoby fizyczne, • jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie
Poziom dofinansowania
<ul style="list-style-type: none"> • 50% - 100% kosztów kwalifikowanych, zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, przy czym minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 25 tys. zł.
Termin i nabór wniosków
<ul style="list-style-type: none"> • Termin, miejsce oraz sposób składania wniosków ogłaszany jest na stronie internetowej: http://www.mkidn.gov.pl

PRIORYTET II	WSPIERANIE DZIAŁAŃ MUZEALNYCH
Rodzaje kwalifikujących się zadań	
<ul style="list-style-type: none"> • organizacja czasowych wystaw muzealnych i publikacji towarzyszących im katalogów • modernizacja stałych wystaw muzealnych • publikacja katalogów do wystaw muzealnych • konserwacja muzealiów, archiwaliów, starych druków, rękopisów, kartografii, muzykaliów, ikonografii, grafiki artystycznej, dokumentów życia społecznego 	
Uprawnieni wnioskodawcy	
<ul style="list-style-type: none"> • samorządowe instytucje kultury • państwowe instytucje kultury • organizacje pozarządowe • Kościoły i związki wyznaniowe 	
Poziom dofinansowania	
<ul style="list-style-type: none"> • Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 50 000 zł. • Maksymalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi: 200 000 zł dla zadań, w przypadku których wnioskowane dofinansowanie nie przekracza 80% przedstawionego we wniosku budżetu i 400 000 zł dla zadań, w przypadku których wnioskowane dofinansowanie nie przekracza 50% przedstawionego we wniosku budżetu. 	
Termin i nabór wniosków	
<ul style="list-style-type: none"> • Termin, miejsce oraz sposób składania wniosków ogłaszany jest na stronie internetowej: http://www.mkidn.gov.pl 	

PRIORYTET III	KULTURA LUDOWA
Rodzaje kwalifikujących się zadań	
<ul style="list-style-type: none"> • zadania edukacyjne, w tym warsztaty, kursy i szkolenia dotyczące zagadnień kultury regionalnej; • zadania animacyjne wspomagające lokalne społeczności w twórczych działaniach, nawiązujących do miejscowych tradycji • publikacje książkowe z zakresu kultury ludowej • zadania dotyczące dokumentacji, archiwizacji, udostępniania i ochrony unikalnych zjawisk kultury ludowej, w tym sztuki i rękodzieła ludowego, gwary, muzyki, tańca, śpiewu, obrzędowości; • zadania popularyzujące unikalne i żywe elementy kultury ludowej, w tym konkursy, przeglądy, festiwale sztuki i rękodzieła ludowego • zadania dotyczące ochrony architektury regionalnej • zadania o charakterze artystycznym inspirowane, sztuką i twórczością ludową; • zakupy obiektów oraz kolekcji dzieł sztuki ludowej w celu ich publicznego 	

<ul style="list-style-type: none"> • udostępnienia • projekty badawcze i popularyzatorskie z zakres antropologii kulturowej, etnologii i etnografii
Uprawnieni wnioskodawcy
<ul style="list-style-type: none"> • osoby fizyczne, • jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie
Poziom dofinansowania
<ul style="list-style-type: none"> • 50% - 100% kosztów kwalifikowanych, z godnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, przy czym minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 25 tys. zł.
Termin i nabór wniosków
<ul style="list-style-type: none"> • Termin, miejsce oraz sposób składania wniosków ogłaszany jest na stronie internetowej: http://www.mkidn.gov.pl

PRIORYTET IV	OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ZA GRANICĄ
PRIORYTET V	OCHRONA ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH
Rodzaje kwalifikujących się zadań	
<ul style="list-style-type: none"> • ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcia Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych • nieinwazyjne badania archeologiczne, niezwiązane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt; • opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach badań zabytków 	
Uprawnieni wnioskodawcy	
<ul style="list-style-type: none"> • samorządowe instytucje kultury • państwowe instytucje kultury • organizacje pozarządowe • publiczne i niepubliczne uczelnie akademickie • podmioty prowadzące działalność gospodarczą 	
Poziom dofinansowania	
<ul style="list-style-type: none"> • Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 40 000 zł. • Maksymalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi: 200 000 zł • Maksymalna kwota wnioskowanego dofinansowania 85% środków kwalifikowalnych 	
Termin i nabór wniosków	
<ul style="list-style-type: none"> • Termin, miejsce oraz sposób składania wniosków ogłaszany jest na stronie internetowej: http://www.mkidn.gov.pl 	

11.2.3 FUNDUSZ KOŚCIELNY

Fundusz Kościelny, którego dysponentem jest Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, stanowi formę dofinansowania o bardzo mocno zawężonym zakresie prac, jak również i liście beneficjentów mogących z niego skorzystać.

FUNDUSZ KOŚCIELNY
Rodzaje kwalifikujących się zadań
<ul style="list-style-type: none"> • podstawowe prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy nieruchomych zabytkach sakralnych (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolacje, remonty i wymiany zniszczonej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.)
Uprawnieni wnioskodawcy
<ul style="list-style-type: none"> • osoby prawne Kościoła katolickiego • osoby prawne innych Kościołów i związków wyznaniowych, działających na podstawie ustaw o stosunku państwa do kościoła oraz związków wyznaniowych; • osoby prawne Kościoła i związków wyznaniowych, wpisanych do rejestru Kościołów i związków wyznaniowych, o którym mowa w art. 30 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz. U. z 2005 r., nr 231, poz. 1965 r., z późn. zm.)
Poziom dofinansowania
<ul style="list-style-type: none"> • środki przeznaczone na dotacje utrzymywane są na poziomie 8% całości budżetu funduszu
Termin i nabór wniosków
<ul style="list-style-type: none"> • na dofinansowanie prac przyszłych, które zostały określone we wniosku

11.2.4 DOFINANSOWANIE WOJEWÓDZKIEGO URZĘDU OCHRONY ZABYTEKÓW

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami o dofinansowanie do prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, można ubiegać się z funduszy Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

DOFINANSOWANIE KUJAWSKO-POMORSKIEGO WOJEWÓDZKIEGO KONSERWATORA ZABYTEKÓW	
Rodzaje kwalifikujących się zadań	<ul style="list-style-type: none">• prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków (projekty realizowane bez udziału środków europejskich) planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji• refundacja prac przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku
Uprawnieni wnioskodawcy	<ul style="list-style-type: none">• osoby fizyczne,• jednostki samorządu terytorialnego• inne jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego
Poziom dofinansowania	<ul style="list-style-type: none">• dofinansowanie może być udzielone w wysokości do 50% nakładów koniecznych• dofinansowanie w wysokości do 100% może być udzielone jedynie w przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub robót, stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac lub robót
Termin i nabór wniosków	

	<ul style="list-style-type: none">• na dofinansowanie prac, które zostaną przeprowadzone w danym roku – do dnia 28 lutego każdego roku• na dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok założenia wniosku – do dnia 30 czerwca roku, w którym dofinansowanie ma być przyznane
--	---

11.3 DOTACJE SAMORZĄDOWE

11.3.1 DOTACJE SAMORZĄDU WOJEWÓDZKIEGO

Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego:

- 1) udziela dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na terenie województwa. Zasady udzielania dotacji i ich realizacji określa Uchwała Nr XXV/497/08 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 8 września 2008 r. z późn. zm.

DOTACJE NA PRACE PRZY ZABYTKACH

Rodzaje kwalifikujących się zadań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich
- przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych
- wykonanie dokumentacji konserwatorskich
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich
- wykonanie projektu budowlanego
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku
- stabilizacja konstrukcyjna części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% tej przynależności
- odnowienie lub całkowite odtworzenie stolarki okiennej, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych
- modernizacja instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależność;
- wykonanie instalacji przeciwwilgociowej
- uzupełnienie narysów ziemnych, dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących oryginalnych elementów zabytkowego parku lub ogrodu;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej, odgromowej

Uprawnieni wnioskodawcy:

- osoby fizyczne,
- jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego

Poziom dofinansowania:

- dofinansowanie udzielane jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych
- dofinansowanie w wysokości do 100% może być udzielone wyjątkowo,

w uzasadnionych przypadkach	
Termin i nabór wniosków:	
<ul style="list-style-type: none"> do dnia 15 grudnia roku poprzedzającego rok, w którym planowane są działania przy zabytku w przypadku nie wykorzystania przeznaczonych środków przewiduje się drugi termin składania wniosków tj. do dnia 15 kwietnia roku, w którym dotacja ma być wykorzystana powyższe terminy nie mają zastosowania w przypadku ubiegania się o dotacje na prace interwencyjne wynikające z zagrożenia zabytku 	
Informacja:	
Adres:	Strona internetowa:
Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-pomorskiego w Toruniu Departament Kultury i dziedzictwa Narodowego, Biuro Dziedzictwa Narodowego ul. Św. Jana 1/3, 87-100 Toruń, tel. 056 646 20 22	www.kujawsko-pomorskie.pl

2) zgodnie z ustawą z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działaniach pożytku publicznego i wolontariacie, ogłasza co roku otwarty konkurs na wykonanie zadań publicznych, związanych z realizacją zadań Samorządu Województwa w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

KONKURS NA WYKONANIE ZADAŃ PUBLICZNYCH	
Rodzaje kwalifikujących się zadań:	
<ul style="list-style-type: none"> wydarzenia artystyczne i kulturalne (festiwale, przeglądy, spektakle, wystawy) dokumentacja (niekomercyjne projekty wydawnicze z wykorzystaniem różnych nośników i technik zapis, poświęcone problematyce kultury, sztuki i dziedzictwa kulturowego regionu) edukacja kulturalna (warsztaty, kursy, akcje, happeningi skierowane do różnych grup społecznych) dziedzictwo, tradycja, tożsamość (przedsięwzięcia związane z ochroną i popularyzacją tradycji i dziedzictwa kulturowego regionu kujawsko-pomorskiego, budowaniem i wzmocnieniem jego tożsamości, promocja zasłużonych dla regionu wybitnych postaci i wydarzeń historycznych) 	
Uprawnieni wnioskodawcy:	
<ul style="list-style-type: none"> organizacje pozarządowe w rozumieniu ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie 	
Poziom dofinansowania:	
<ul style="list-style-type: none"> zgodni z ogłoszonym konkursem w danym roku 	
Termin i nabór wniosków:	
<ul style="list-style-type: none"> nabór wniosków ogłaszany jest na stronie internetowej www.kujawsko-pomorskie.pl 	
Informacja:	
Adres:	Strona internetowa:
Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu Departament Kultury i dziedzictwa Narodowego, Biuro Dziedzictwa Narodowego ul. Św. Jana 1/3, 87-100 Toruń, tel. 056 646 20 22	www.kujawsko-pomorskie.pl

11.3.2 DOTACJE RADY POWIATU GRUDZIĄDZKIEGO

Rada Powiatu Grudziądzkiego zgodnie z przyjętą Uchwałą nr XXXIII/42/2006 z dnia 28 czerwca 2006 r. przewiduje udzielanie dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków zgodnie z przyjętymi zasadami podanymi poniżej.

DOTACJE RADY POWIATU GRUDZIĄDZKIEGO	
Rodzaje kwalifikujących się zadań:	
I	Prace lub roboty budowlane przy zabytku spełniającym wszystkie następujące kryteria: <ol style="list-style-type: none"> 1) znajduje się na stałe w obszarze powiatu grudziądzkiego, 2) jest w złym stanie technicznym, 3) posiada istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe dla mieszkańców Powiatu Grudziądzkiego
II	Dotacja na prace lub roboty budowlane przy zabytku może finansować nakłady obejmujące: <ol style="list-style-type: none"> 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskich 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku 8) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowitego odtworzenia, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki 9) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% tej przynależności 10) odnowienie lub całkowite odtworzenie stolarki okiennej, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych 11) modernizacja instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależność; 12) wykonanie instalacji przeciwwilgociowej 13) uzupełnienie narysów ziemnych, dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych 14) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących oryginalnych elementów zabytkowego parku lub ogrodu; 15) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, o którym mowa w pkt. 7-15 16) zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej i przeciwpożarowej, odgromowej 17) działania zmierzające do odnowienia oryginalnych elementów, obiektów i urządzeń zabytku będących przynależnościami w rozumieniu art. 51 Kodeksu Cywilnego np. elementy wyposażenia wnętrz
Uprawnieni wnioskodawcy:	
<ul style="list-style-type: none"> • każdy przedmiot będący właścicielem lub posiadaczem zabytku, a także przedmiot, który do tego zabytku posiada tytuł prawny wynikający z użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu albo stosunku zobowiązane 	
Poziom dofinansowania:	
<ul style="list-style-type: none"> • dofinansowanie udzielane jest w wysokości do 30% ogółu nakładów • dofinansowanie w wysokości do 100% może być udzielone wyjątkowo, w uzasadnionych przypadkach, jeżeli zabytek posiada wyjątkowa wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, albo gdy sytuacja wymaga niezwłocznego podjęcia prac lub robót budowlanych przy zabytku 	
Termin i nabór wniosków:	
<ul style="list-style-type: none"> • do dnia 31 sierpnia danego roku • termin powyższy nie ma zastosowania w przypadku ubiegania się o dotację na prace interwencyjne wynikające z zagrożenia zabytku • wzór wniosku o udzielenie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków stanowi załącznik nr 1 do Uchwały Nr XXXIII/42/2006 Rady powiatu Grudziądzkiego z dnia 28 czerwca 2006 r. 	

11.3.3 DOTACJE RADY GMINY GRUDZIĄDZ

Rada Gminy podobnie jak Rada Powiatu, zgodnie z art. 81 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, posiada prawo przyznawania dotacji celowych z własnych środków na prace przy zabytkach. Zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków znajdujących się na terenie Gminy Grudziądz określa Uchwała Nr XIV/60/2011 Rady Gminy Grudziądz z dnia 28 listopada 2011 r.

DOTACJE RADY GMINY GRUDZIĄDZ	
Rodzaje kwalifikujących się zadań:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskich 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich 5) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz 6) zabezpieczenie, zachowanie i utwalenie substancji zabytku 7) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowitego odtworzenia, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki 8) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% tej przynależności 9) odnowienie lub całkowite odtworzenie stolarki okiennej, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych 10) modernizacja instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależność; 11) wykonanie instalacji przeciwwilgociowej 12) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących oryginalnych elementów zabytkowego parku lub ogrodu; 13) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, o którym mowa w pkt. 7-13 	
Uprawnieni wnioskodawcy:	
<ul style="list-style-type: none"> • osoba fizyczna lub osoba prawna będąca właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru zabytków, albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie znajdującym się na terenie Gminy Grudziądz, 	
Poziom dofinansowania:	
<ul style="list-style-type: none"> • dofinansowanie udzielane jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac lub robót objętych wnioskiem • dofinansowanie w wysokości do 100% może być udzielone wyjątkowo, w uzasadnionych przypadkach, jeżeli zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych 	
Termin i nabór wniosków:	
<ul style="list-style-type: none"> • do dnia 30 września roku poprzedzającego rok, w którym dotacja ma być udzielona • termin powyższy nie ma zastosowania w przypadku ubiegania się o dotację na prace interwencyjne wynikające z zagrożenia zabytku 	

L I T E R A T U R A

1. S. Becker, Szynych i jego historia, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, nr 14 (243) 2010 r.;
2. R. Bednarek, Z. Prusinkiewicz, Gleby [w:] Województwo toruńskie. Przyroda – ludność i osadnictwo-gospodarka. Red. R. Galon. Warszawa 1984 r.;
3. M. Biskup, Trzynastoletnia wojna z Zakonem Krzyżackim 1454-1466, Warszawa 1967 r.;
4. Diecezja Toruńska, Historia i terażniejszość, red. St. Kardasz, T. 8, Dekanat grudziądzki, Toruń 1998 r.;
5. Fr. S. Dmochowski, Wycieczka do starych Prus, [w:] Krajobrazy zapamiętane, Toruń 2002 r.;
6. X. Froelich, Geschichte des Graudenz Kreises, Bd. 1-2, Graudenz 1868-1872 r.;
7. Grudziądz I okolice. Przewodnik., pod. Red. S. Poręby, Grudziądz 1990 r.;
8. B. Heym, Geschichte des Kreises Brisen und seiner Ortschaften, 1902 r.;
9. Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, red. T. Chrzanowski, M. Kornecki, T. XI, z. 7, Warszawa 1974
10. A. Kola, Grody ziemi chełmińskiej w późnym średniowieczu, Toruń 1991 r.;
11. St. Kujot, Kto założył parafie w dzisiejszej diecezji chełmińskiej?, Rocznik TNT, nr 9-12, Toruń 1904 r.;
12. W. Łęga, Ziemia Chełmińska, Wrocław 1961 r.;
13. H. Maercker, Geschichte der Ländlichen Ortschaften und der drei Kleineren Städte des Kreises Thorn in seiner Früheren Aussendung (...), Danzig 1899-1900, Pelplin 1995 r., s. 409;
14. B. Nagel, Ziemia chełmińska, Toruń 1935 r.;
15. M. Skiwka, Osady mennonickie na terenie Basenu Grudziądzkiego, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, nr 21(290) 2011 r.;

16. Słownik Geograficzny Państwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. F. Sulimierski i inni, Warszawa 1880-1914 r.;
17. Słownik historyczno - geograficzny ziemi chełmińskiej w średniowieczu, red. M. Biskup, K. Porębska, M. Grzegorz, warszawa 1971 r.;
18. A. Stenzel, Pałace i dwory okolic Grudziądza, Grudziądz 2008 r.;
19. A. Wiśniewski, Historia Wełcza, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, nr 31 (184) 2008 r.;
20. E. Wiśniewski, Historia budowli sakralnych we wsi Mokre, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, nr 26 (179) 2008 r.;
21. E. Wiśniewski, Historia wsi Zakurzewo i Mokre, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, nr 18 (171) 2007 r.;
22. E. Wiśniewski, Historia obszaru od wsi Kobylanka do osady Jałowa Buda, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, nr 1 (1140) 2007 r.;
23. E. Wiśniewski, Historia wsi Gać i Węgrowo, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, nr 18 (92) 2006 r.

**WYKAZ GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH
DLA GMINY GRUDZIĄDZ**

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW DLA GMINY GRUDZIĄDZ – 2013 R.					
LP.	MIJSCOWOŚĆ	NR	OBIEKT (funkcja pierwotna)	DATOWANIE	FORMA OCHRONY
1.	BIAŁY BÓR	1	Budynek mieszkalno-gospodarczy	XIX/XX w.	
2.	Biały Bór	36	Budynek mieszkalno-gospodarczy	pocz. XX w.	
3.	Biały Bór	42	Budynek mieszkalny w zagrodzie	pocz. XX w.	
4.	Biały Bór	80	Budynek mieszkalno - gospodarczy	pocz. XX w.	
5.	Biały Bór	97	Szkoła	k. XIX w.	
6.	Biały Bór		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.	
7.	BRANKÓWKA	12	Budynek mieszkalny + budynek gospodarczy	k. XIX w.	
8.	Brankówka	17	Budynek mieszkalny	pocz. XX w.	
9.	DASZKOWO		Młyn wodny	4 ćw. XIX w.	
10.	Daszkowo		Dwojak w zespole młyńskim	pocz. XX w.	
11.	DUSOCIN	4	Budynek mieszkalny	k. XIX w.	
12.	Dusocin	6	Budynek mieszkalny	k. XIX w.	
13.	Dusocin	9	Szkoła	Pocz. XX w.	
14.	Dusocin	27	Budynek inwentarski w zagrodzie	k. XIX w.	
15.	Dusocin	29	Leśniczówka + budynek gospodarczy	pocz. XX w.	
16.	Dusocin	31	Budynek mieszkalny	pocz. XX w.	
17.	Dusocin	34	Budynek mieszkalny	pocz. XX w.	
18.	Dusocin	39	Budynek mieszkalny, obora, podwórze gospodarcze z otaczającą je zielenią	3 ćw. XIX w.	Rejestr zabytków nr A/136 Decyzja z dnia 3 lipca 1993 r.
19.	Dusocin		Kapliczka przydrożna	pocz. XX w.	
20.	Dusocin		Cmentarz ewangelicki	I poł. XIX w.	
21.	GAĆ	39	Budynek mieszkalno- gospodarczy	k. XIX w.	
22.	Gać	49	Budynek mieszkalno- gospodarczy	k. XIX w.	
23.	Gać		Cmentarz ewangelicki	II poł. XIX w.	
24.	GOGOLIN	9	Budynek mieszkalny (Czworak)	1908 r.	
25.	Gogolin	13	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	
26.	Gogolin	19	Szkoła	XIX/XX w.	
27.	Gogolin		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.	
28.	GRABOWIEC	2	Budynek mieszkalno-gospodarczy	Po 1920 r.	
29.	Grabowiec	3	Budynek mieszkalno-gospodarczy	k. XIX w.	
30.	Grabowiec		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.	
31.	HANOWO		Budynek mieszkalno-gospodarczy	k. XIX w.	
32.	Hanowo		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.	
33.	KOBYLANKA	6	Budynek mieszkalny	k. XIX w.	
34.	Kobylanka	10	Szkoła + budynek gospodarczy	1900 r.	
35.	Kobylanka		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.	
36.	LEŚNIEWO		Cmentarz ewangelicki	k. XIX w.	
37.	Leśniewo		Cmentarz ewangelicki	k. XIX w.	
38.	LINARCZYK	6	Budynek mieszkalny	1900 r.	
39.	Linarczyk	7	Budynek mieszkalny	40 lata XX w.	
40.	Linarczyk	11	Budynek mieszkalny + gospodarczy	40 lata XX w.	
41.	Linarczyk	12	Budynek mieszkalno-gospodarczy	pocz. XX w.	
42.	Linarczyk		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.	
43.	LISIE KĄTY	10/18	Budynek mieszkalny + budynek gospodarczy	k. XIX w.	
44.	Lisie Kąty	14	Dróżnicówka + budynek gospodarczy	pocz. XX w.	
45.	Lisie Kąty	20	Budynek Aeroklubu Nadwiślańskiego	50 lata XX w.	
46.	Lisie Kąty		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.	
47.	MAŁE LNISKA	5	Dwór w zespole podworskim	3 ćw. XIX w.	
48.	Małe Lniska	4	Czworak w zespole podworskim	k. XIX w.	
49.	MAŁY RUDNIK	19	Budynek mieszkalno-gospodarczy (d. 31)	k. XIX w.	
50.	Mały Rudnik	20	Szkoła	1894 r.	
51.	Mały Rudnik	22c	Budynek mieszkalny	1910 r.	

52.	Mały Rudnik	24	Budynek mieszkalno-gospodarczy	k. XIX w.	
53.	Mały Rudnik	52	Karczma	pocz. XX w.	
54.	Mały Rudnik	79	Budynek mieszkalno-gospodarczy (d. nr 90)	k. XIX w.	
55.	Mały Rudnik		Budynek mieszkalno-gospodarczy (d. nr 19)	II poł. XIX w.	
56.	Mały Rudnik		Budynek mieszkalno-gospodarczy (d. nr 92)	k. XIX w.	
57.	Mały Rudnik	84	Dróżnicówka + budynek gospodarczy	pocz. XX w.	
58.	Mały Rudnik		Dróżnicówka	pocz. XX w.	
59.	Mały Rudnik		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.	
60.	MARUSZA		Willa w zespole podworskim	1860 r.	
61.	Marusza		Wieża zielarska	1861 r.	
62.	Marusza		Park podworski	II poł. XIX w.	
63.	Marusza		Teren założenia dworsko-parkowego	II poł. XIX w.	
64.	MOKRE	1	Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP	XIV w., 1641 r.	Rejestr zabytków nr A/298 Decyzja z dnia 13 lipca 1936 r.
65.	Mokre	1	Plebania	3 ćw. XIX w.	
66.	Mokre	1	Budynek gospodarczy przy plebanii	3 ćw. XIX w.	
67.	Mokre		Cmentarz przykościelny	XIV w.	
68.	Mokre		Cmentarz parafialny rzym. - kat.	II poł. XIX w.	
69.	Mokre		Kapliczka przydrożna	pocz. XX w.	
70.	Mokre		Założenie parkowe przy plebanii	II poł. XIX w.	
71.	Mokre	2	Organistówka + budynek gospodarczy	k. XIX w.	
72.	Mokre	9	Budynek mieszkalno-gospodarczy	pocz. XX w.	
73.	Mokre	10	Budynek mieszkalno-gospodarczy	k. XIX w.	
74.	Mokre	20	Pastorówka	1895 r.	
75.	Mokre		Kościół ewangelicki	1895 r.	
76.	Mokre	29	Budynek mieszkalny z założenia młyńskiego	k. XIX w.	
77.	Mokre	43	Budynek mieszkalny w majątku ziemskim	3 ćw. XIX w.	
78.	Mokre		Założenie zieleni komponowanej przy domu nr 43	II poł. XIX w.	
79.	Mokre	46	Budynek mieszkalny (czworak)	k. XIX w.	
80.	Mokre	52	Budynek mieszkalny w majątku ziemskim	3 ćw. XIX w.	
81.	Mokre	114	Szkoła	pocz. XX w.	
82.	Mokre		Kaplica grobowa	3 ćw. XIX w.	
83.	Mokre		Cmentarz ewangelicki	3 ćw. XIX w.	
84.	Mokre		Kapliczka przydrożna	pocz. XX w.	
85.	NOWA WIEŚ, ul. Grudziądzka	39	Budynek mieszkalny w majątku ziemskim	4 ćw. XIX w.	
86.	Nowa Wieś, ul. Grudziądzka	45	Budynek mieszkalny w majątku ziemskim	3 ćw. XIX w.	
87.	Nowa Wieś, ul. Grudziądzka	45	Założenie zieleni komponowanej przy budynku mieszkalnym nr 45	3 ćw. XIX w.	
88.	Nowa Wieś, ul. Grudziądzka		Kaplica grobowa rodziny Wirch	4 ćw. XIX w.	
89.	Nowa Wieś, ul. Grudziądzka		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.	
90.	Nowa Wieś, ul. Piaskowa		Cmentarz parafialny rzym. - kat.	1935 r.	
91.	Nowa Wieś, ul. Leśna		Zespół „Fortu Nowa Wieś” – Fort Dwernickiego	1900-1902 r.	
92.	Nowa Wieś, ul. 29 Października		Ziemna reduta cytadeli	1812-1813 r.	
93.	PARSKI	11	Szkoła	k. XIX w.	
94.	Parski	13	Budynek mieszkalny	1908 r.	
95.	Parski		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.	
96.	Parski		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.	
97.	Parski		Zespół „Fortu Parski”- Fort Czarneckiego	1900-1902 r.	
98.	Parski		Bateria Północna	1914 r.	
99.	PIASKI	4	Karczma	k. XIX w.	
100.	Piaski	7	Pastorówka + budynki gospodarcze	1900 r.	
101.	Piaski	10	Szkoła	pocz. XX w.	
102.	Piaski		Kościół ewangelicki	1900 r.	
103.	Piaski		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.	
104.	PIENKI KRÓLEWSKIE		Kościół ewangelicki	1908 – 1911 r.	
105.	ROZGARTY	5	Budynek mieszkalny	1891 r.	
106.	Rozgarty	16	Budynek mieszkalno-gospodarczy	pocz. XX w.	

107.	RUDA	6	Budynek mieszkalno-gospodarczy	k. XIX w.	
108.	Ruda	7	Budynek mieszkalno-gospodarczy	k. XIX w.	
109.	Ruda	8	Budynek mieszkalny w zespole młyńskim	poł. XIX w., 1918 r.	
110.	Ruda	8	Młyn wodny w zespole młyńskim	4 ćw. XIX w.	
111.	Ruda		Założenie parkowe w zespole młyńskim	II poł. XIX w.	
112.	Ruda		Teren założenia młyńskiego	Poł. XIX w.	
113.	Ruda	9	Szkoła i budynek gospodarczy	k. XIX w.	
114.	Ruda	27	Budynek mieszkalny	k. XIX w.	
115.	Ruda	33	Budynek mieszkalno-gospodarczy	pocz. XX w.	
116.	Ruda		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.	
117.	SKARSZEWY	1	Leśniczówka	k. XIX w.	
118.	Skarszewy	17	Budynek mieszkalny w majątku ziemskim	3 ćw. XIX w.	
119.	Skarszewy	17A	Stajnia w majątku ziemskim	3 ćw. XIX w.	
120.	Skarszewy	24	Budynek mieszkalny + gospodarczy w zagrodzie	pocz. XX w.	
121.	Skarszewy		Cmentarz ewangelicki	II poł. XIX w.	
122.	SOSNÓWKA	1	Budynek mieszkalno-gospodarczy	k. XIX w.	
123.	Sosnówka	10/11	Budynek gospodarczy	k. XIX w.	
124.	Sosnówka	16	Szkoła	pocz. XX w.	
125.	Sosnówka	32 (d. 31)	Budynek mieszkalny	1851 r.	
126.	Sosnówka		Chałupa mennonicka	I poł. XIX w.	
127.	Sosnówka		Cmentarz mennonicki	k. XVII w.	
128.	STARY FOLWARK		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.	
129.	SZTYNWAG	10	Chałupa mennonicka	I poł. XIX w.	
130.	Sztynwag		Cmentarz ewangelicki	II poł. XIX w.	
131.	SZYNYCH	16	Budynek mieszkalno-gospodarczy	pocz. XX w.	
132.	Szynych	17	Budynek mieszkalno-gospodarczy	30 lata XX w.	
133.	Szynych	36	Budynek mieszkalny	k. XIX w.	
134.	Szynych	49	Plebania + budynek gospodarczy	k. XIX w.	
135.	Szynych	50	Budynek mieszkalny	pocz. XX w.	
136.	Szynych	55	Karczma, sklep	pocz. XX w.	
137.	Szynych	61	Budynek mieszkalno-gospodarczy	pocz. XX w.	
138.	Szynych		Kościół parafialny p.w. Św. Mikołaja	1742 r.	Rejestr zabytków nr A/297 Decyzja z dnia 30 listopada 1929 r.
139.	Szynych		Cmentarz przykościelny	XVIII w.	
140.	Szynych		Cmentarz ewangelicki z częścią mennonicką	poł. XIX w.	
141.	ŚWIERKOCIN		Cmentarz ewangelicki	II poł. XIX w.	
142.	Świerkocin		Zespół „Fortu Świerkocin” – Fort Prądyńskiego	1900-1902 r.	
143.	TURZNICE	47	Budynek mieszkalny	1924 r.	
144.	Turznice	54	Budynek mieszkalny	Po 1920 r.	
145.	Turznice	56	Młyn wodny	4 ćw. XIX w.	
146.	Turznice		Kościół parafialny p.w. Św. Józefa	1936 r.	
147.	Turznice		Chałupa	pocz. XX w.	
148.	Turznice		Cmentarz parafialny rzym. – kat.	1909 r.	
149.	WAŁDOWO SZLACHECKIE	17	Dworzec kolejowy	Pocz. XX w.	
150.	Waldowo Szlacheckie	34	Dróżnicówka + budynek gospodarczy	Pocz. XX w.	
151.	Waldowo Szlacheckie	35	Kolejowy budynek mieszkalny	Pocz. XX w.	
152.	Waldowo Szlacheckie		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.	
153.	WĘGROWO	13	Poniatówka	30 lata XX w.	
154.	Węgrowo	23	Poniatówka	30 lata XX w.	
155.	Węgrowo	23	Kapliczka w zagrodzie	30 lata XX w.	
156.	Węgrowo	27	Poniatówka	30 lata XX w.	
157.	Węgrowo	29	Poniatówka + budynki gospodarcze	30 lata XX w.	
158.	Węgrowo	46	Szkoła + budynek gospodarczy	pocz. XX w.	
159.	Węgrowo	72	Poniatówka	30 lata XX w.	
160.	Węgrowo		Teren parku podworskiego	poł. XIX w.	Rejestr zabytków nr A/300

					Decyzja z dnia 25 listopada 1986 r.
161.	Węgrowo		Teren założenia folwarcznego	XVIII w. - 1914 r.	
162.	Węgrowo		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.	
163.	WIELKIE LNISKA	1	Dwór w zespole podworskim	II poł. XIX w., pocz.	
164.	Wielkie Lniska		Rządcówka w zespole podworskim	k. XIX w.	
165.	Wielkie Lniska	1	Bukaciamia w zespole podworskim	k. XIX w.	
166.	Wielkie Lniska	1	Obora w zespole podworskim	Po 1920 r.	
167.	Wielkie Lniska	1	Chlewnia w zespole podworskim	XIX/XX w.	
168.	Wielkie Lniska	1	Cielętnik w zespole podworskim	po 1920 r.	
169.	Wielkie Lniska		Park podworski	II poł. XIX w.	Rejestr zabytków nr A/299 Decyzja z dnia 24 listopada 1986 r.
170.	Wielkie Lniska		Teren założenia dworsko-parkowego	II poł. XIX w.	
171.	Wielkie Lniska		Zespół umocnień fortu rozproszonego Wielka Księża Góra	1890 - 1914 r.	Rejestr zabytków nr A/7 Decyzja z dnia 4 grudnia 1998 r.
172.	Wielkie Lniska		Zespół umocnień fortu rozproszonego Małe Księżę Góry	1890 – 1914 r.	
173.	WIELKI WELCZ	8	Budynek mieszkalny	k. XIX w.	
174.	Wielki Welcz	13	Szkoła	1900-1903 r.	
175.	Wielki Welcz	14	Budynek mieszkalny	pocz. XX w.	
176.	Wielki Welcz	15	Posterunek polskiej straży granicznej	po 1920 r.	
177.	Wielki Welcz	20	Budynek mieszkalny	k. XIX w.	
178.	Wielki Welcz	21	Budynek mieszkalny	k. XIX w.	
179.	Wielki Welcz	36	Budynek mieszkalny + gospodarczy	k. XIX w.	
180.	Wielki Welcz	40	Budynek mieszkalny	k. XIX w.	
181.	Wielki Welcz		Kościół parafialny p.w. Św. Jana Chrzciciela	XIV w. 1737 r.	
182.	Wielki Welcz		Dzwonnica przy kościele	pocz. XX w.	
183.	Wielki Welcz		Poniatówka	30 lata XX w.	
184.	Wielki Welcz		Kapliczka przydrożna	pocz. XX w.	
185.	Wielki Welcz		Cmentarz przykościelny	XIV w.	
186.	Wielki Welcz		Cmentarz mennonicki	k. XVIII w.	
187.	ZAKURZEWO	15	Szkoła	k. XIX w.	
188.	Zakurzewo		Cmentarz ewangelicki	II poł. XIX w.	
189.	Zakurzewo		Cmentarz pocholeryczny	pocz. XIX w.	
190.	Dusocin, Gać, Grabowiec, Góry Łosiowe, Leśniewo, Lisie Kąty, Węgrowo, Wielkie Lniska, Wielki Welcz		Schrony piechoty z rozbudowy mobilizacyjnej Twierdzy Grudziądz	1914 r.	
191.	Parski, Nowa Wieś, Świerkocin		Schrony z zespołu fortyfikacji polskich „Linii Osy”	1939 r.	
192.	Gać, Grabowiec, Góry Łosiowe, Mokre, Skarszewy, Węgrowo, Wielkie Lniska, Wielki Welcz		Schrony z zespołu fortyfikacji niemieckich (m. in. Północna linia obrony na Łosiowych Górach, wzgórzach koło Leśniewa, linia Pokrzywno- Marusza-Skarszewy)	1944 - 1945 r.	

WYKAZ REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH
dla Gminy Grudziądz

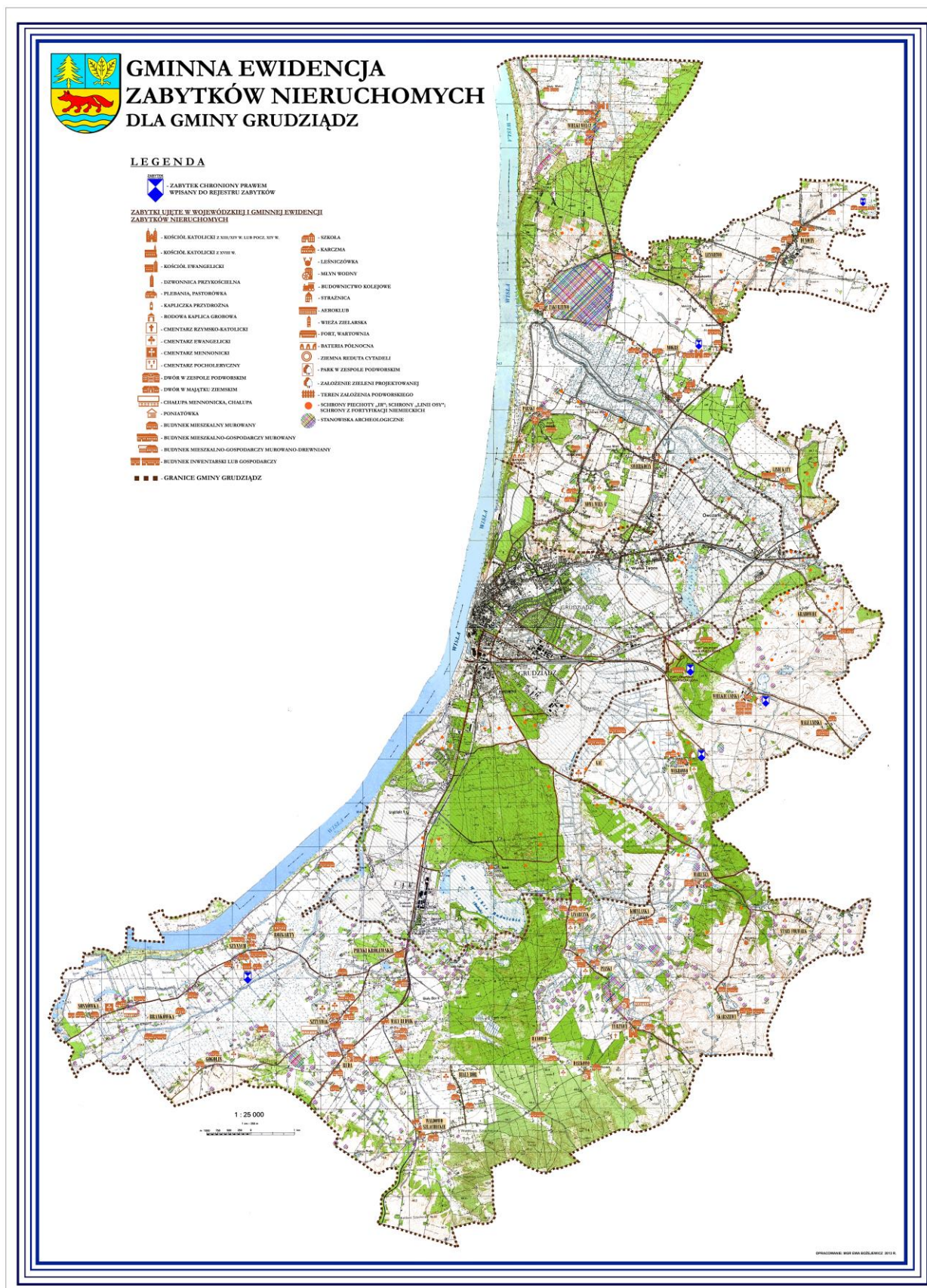
ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW				
Gmina Grudziądz – 2013 r.				
Lp.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NUMER REJESTRU	DATA DECYZJI
1.	DUSOCIN	Zagroda wiejska:		03.07.1993 r.
		1) dom mieszkalny, poł. XIX w.	A/136/1	
		2) obora, poł. XIX w.	A/136/2	
		3) podwórze gospodarcze z otaczającą je zielenią, poł. XIX w.	A/136/3	
2.	MOKRE	Kościół parafialny p.w. WNMP, XIV w., 1641 r.	A/298	13.07.1936 r.
3.	SZYNYCH	Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja, 1742 r.	A/297	30.11.1929 r.
4.	WĘGROWO	Park podworski o powierzchni 3,5 ha, poł. XIX w.	A/300	25.11.1986 r.
5.	WIELKIE LNISKA	Park podworski o powierzchni 1,26 ha, pocz. XIX w.	A/299	24.11.1986 r.
6.	WIELKIE LNISKA	<i>Fort Grupowy Wielka Księża Góra:</i>		04.12.1998 r.
		1) Schron piechoty, 1890-1914 r.	A/7/1	
		2) Schron piechoty, 1890-1914 r.	A/7/2	
		3) Schron piechoty, 1890-1914 r.	A/7/3	
		4) Schron piechoty, 1890-1914 r.	A/7/4	
		5) Schron amunicyjny, 1890-1914 r.	A/7/5	
		6) Schron sanitarny, 1890-1914 r.	A/7/6	
		7) Bateria pancerna, 1890-1914 r.	A/7/7	
		8) Wartownia, 1890-1914 r.	A/7/8	
		9) Wartownia, 1890-1914 r.	A/7/9	
		10) Wartownia, 1890-1914 r.	A/7/10	
		11) Wartownia, 1890-1914 r.	A/7/11	
		12) Wartownia, 1890-1914 r.	A/7/12	
		13) Wartownia, 1890-1914 r.	A/7/13	
		14) Wartownia, 1890-1914 r.	A/7/14	
		15) Bateria ziemna, 1890-1914 r.	A/7/15	
		16) 5 podwójnych stanowisk pancernych wieżyczek przewoźnych, 1890-1914 r.	A/7/16	
		17) dom wał mistrza, 1890-1914 r.	A/7/17	
18) Formy ziemne: wał piechoty, nasyp osłonowy, krata forteczna z pasem zasieków i drogi łączące obiekty, 1890-1914 r.	A/7/1-17			

**WYKAZ WOJEWÓDZKIEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH
DLA GMINY GRUDZIĄDZ – 2013 R.**

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR	OBIEKT (funkcja pierwotna)	DATOWANIE
1.	BIAŁY BÓR	1	Budynek mieszkalno-gospodarczy	XIX/XX w.
2.	Biały Bór	36	Budynek mieszkalno-gospodarczy	pocz. XX w.
3.	Biały Bór	42	Budynek mieszkalny w zagrodzie	pocz. XX w.
4.	Biały Bór	80	Budynek mieszkalno - gospodarczy	pocz. XX w.
5.	Biały Bór	97	Szkoła	k. XIX w.
6.	Biały Bór		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.
7.	BRANKÓWKA	12	Budynek mieszkalny + budynek gospodarczy	k. XIX w.
8.	Brankówka	17	Budynek mieszkalny	pocz. XX w.
9.	DASZKOWO		Młyn wodny	4 ćw. XIX w.
10.	Daszkowo		Dwojak w zespole młyńskim	pocz. XIX w.
11.	DUSOCIN	4	Budynek mieszkalny	k. XIX w.
12.	Dusocin	6	Budynek mieszkalny	k. XIX w.
13.	Dusocin	9	Szkoła	Pocz. XX w.
14.	Dusocin	27	Budynek inwentarski w zagrodzie	k. XIX w.
15.	Dusocin	29	Leśniczówka + budynek gospodarczy	pocz. XX w.
16.	Dusocin	31	Budynek mieszkalny	pocz. XX w.
17.	Dusocin	34	Budynek mieszkalny	pocz. XX w.
18.	Dusocin		Kapliczka przydrożna	pocz. XX w.
19.	Dusocin		Cmentarz ewangelicki	I poł. XIX w.
20.	GĄC	39	Budynek mieszkalno- gospodarczy	k. XIX w.
21.	Gać	49	Budynek mieszkalno- gospodarczy	k. XIX w.
22.	Gać		Cmentarz ewangelicki	II poł. XIX w.
23.	GOGOLIN	9	Budynek mieszkalny (Czworak)	1908 r.
24.	Gogolin	13	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.
25.	Gogolin	19	Szkoła	XIX/XX w.
26.	Gogolin		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.
27.	GRABOWIEC	2	Budynek mieszkalno-gospodarczy	Po 1920 r.
28.	Grabowiec	3	Budynek mieszkalno-gospodarczy	k. XIX w.
29.	Grabowiec		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.
30.	HANOWO		Budynek mieszkalno-gospodarczy	k. XIX w.
31.	Hanowo		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.
32.	KOBYLANKA	6	Budynek mieszkalny	k. XIX w.
33.	Kobylanka	10	Szkoła + budynek gospodarczy	1900 r.
34.	Kobylanka		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.
35.	LEŚNIEWO		Cmentarz ewangelicki	k. XIX w.
36.	Leśniewo		Cmentarz ewangelicki	k. XIX w.
37.	LINARCZYK	6	Budynek mieszkalny	1900 r.
38.	Linarczyk	7	Budynek mieszkalny	40 lata XX w.
39.	Linarczyk	11	Budynek mieszkalny + gospodarczy	40 lata XX w.
40.	Linarczyk	12	Budynek mieszkalno-gospodarczy	pocz. XX w.
41.	Linarczyk		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.
42.	LISIE KĄTY	10/18	Budynek mieszkalny + budynek gospodarczy	k. XIX w.
43.	Lisie Kąty	14	Dróżnicówka + budynek gospodarczy	pocz. XX w.
44.	Lisie Kąty	20	Budynek Aeroklubu Nadwiślańskiego	50 lata XX w.
45.	Lisie Kąty		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.
46.	MAŁE LNISKA	5	Dwór w zespole podworskim	3 ćw. XIX w.
47.	Małe Lniska	4	Czworak w zespole podworskim	k. XIX w.
48.	MAŁY RUDNIK	19	Budynek mieszkalno-gospodarczy (d. 31)	k. XIX w.
49.	Mały Rudnik	20	Szkoła	1894 r.
50.	Mały Rudnik	22c	Budynek mieszkalny	1910 r.
51.	Mały Rudnik	24	Budynek mieszkalno-gospodarczy	k. XIX w.
52.	Mały Rudnik	52	Karczma	pocz. XX w.
53.	Mały Rudnik	79	Budynek mieszkalno-gospodarczy (d. nr 90)	k. XIX w.
54.	Mały Rudnik		Budynek mieszkalno-gospodarczy (d. nr 19)	II poł. XIX w.
55.	Mały Rudnik		Budynek mieszkalno-gospodarczy (d. nr 92)	k. XIX w.
56.	Mały Rudnik	84	Dróżnicówka + budynek gospodarczy	pocz. XX w.
57.	Mały Rudnik		Dróżnicówka	pocz. XX w.
58.	Mały Rudnik		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.
59.	MARUSZA		Willa w zespole podworskim	1860 r.
60.	Marusza		Wieża zielarska	1861 r.
61.	Marusza		Park podworski	II poł. XIX w.
62.	Marusza		Teren założenia dworsko-parkowego	II poł. XIX w.
63.	MOKRE	1	Plebania	3 ćw. XIX w.

64.	Mokre	1	Budynek gospodarczy przy plebanii	3 ćw. XIX w.
65.	Mokre		Cmentarz przykościelny	XIV w.
66.	Mokre		Cmentarz parafialny rzym. - kat.	II poł. XIX w.
67.	Mokre		Kapliczka przydrożna	pocz. XX w.
68.	Mokre		Założenie parkowe przy plebanii	II poł. XIX w.
69.	Mokre	2	Organistówka + budynek gospodarczy	k. XIX w.
70.	Mokre	9	Budynek mieszkalno-gospodarczy	pocz. XX w.
71.	Mokre	10	Budynek mieszkalno-gospodarczy	k. XIX w.
72.	Mokre	20	Pastorówka	1895 r.
73.	Mokre		Kościół ewangelicki	1895 r.
74.	Mokre	29	Budynek mieszkalny z założenia młyńskiego	k. XIX w.
75.	Mokre	43	Budynek mieszkalny w majątku ziemskim	3 ćw. XIX w.
76.	Mokre		Założenie zieleni komponowanej przy domu nr 43	II poł. XIX w.
77.	Mokre	46	Budynek mieszkalny (czworak)	k. XIX w.
78.	Mokre	52	Budynek mieszkalny w majątku ziemskim	3 ćw. XIX w.
79.	Mokre	114	Szkoła	pocz. XX w.
80.	Mokre		Kaplica grobowa	3 ćw. XIX w.
81.	Mokre		Cmentarz ewangelicki	3 ćw. XIX w.
82.	Mokre		Kapliczka przydrożna	pocz. XX w.
83.	NOWA WIEŚ, ul. Grudziądzka	39	Budynek mieszkalny w majątku ziemskim	4 ćw. XIX w.
84.	Nowa Wieś, ul. Grudziądzka	45	Budynek mieszkalny w majątku ziemskim	3 ćw. XIX w.
85.	Nowa Wieś, ul. Grudziądzka	45	Założenie zieleni komponowanej przy budynku mieszkalnym nr 45	3 ćw. XIX w.
86.	Nowa Wieś, ul. Piaskowa		Kaplica grobowa rodziny Wirch	4 ćw. XIX w.
87.	Nowa Wieś, ul. Piaskowa		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.
88.	Nowa Wieś, ul. Grudziądzka		Cmentarz parafialny rzym. – kat.	1935 r.
89.	Nowa Wieś, ul. Leśna		Zespół „Fortu Nowa Wieś” – Fort Dwernickiego	1900-1902 r.
90.	Nowa Wieś, ul. 29 Października		Ziemna reduta cytadeli	1812-1813 r.
91.	PARSKI	11	Szkoła	k. XIX w.
92.	Parski	13	Budynek mieszkalny	1908 r.
93.	Parski		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.
94.	Parski		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.
95.	Parski		Zespół „Fortu Parski”- Fort Czarneckiego	1900-1902 r.
96.	Parski		Bateria Północna	1914 r.
97.	PIASKI	4	Karczma	k. XIX w.
98.	Piaski	7	Pastorówka + budynki gospodarcze	1900 r.
99.	Piaski	10	Szkoła	pocz. XX w.
100.	Piaski		Kościół ewangelicki	1900 r.
101.	Piaski		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.
102.	PIENKI KRÓLEWSKIE		Kościół ewangelicki	1908 – 1911 r.
103.	ROZGARTY	5	Budynek mieszkalny	1891 r.
104.	Rozgarty	16	Budynek mieszkalno-gospodarczy	pocz. XX w.
105.	RUDA	6	Budynek mieszkalno-gospodarczy	k. XIX w.
106.	Ruda	7	Budynek mieszkalno-gospodarczy	k. XIX w.
107.	Ruda	8	Budynek mieszkalny w zespole młyńskim	poł. XIX w., 1918 r.
108.	Ruda	8	Młyn wodny w zespole młyńskim	4 ćw. XIX w.
109.	Ruda		Założenie parkowe w zespole młyńskim	II poł. XIX w.
110.	Ruda		Teren założenia młyńskiego	Poł. XIX w.
111.	Ruda	9	Szkoła i budynek gospodarczy	k. XIX w.
112.	Ruda	27	Budynek mieszkalny	k. XIX w.
113.	Ruda	33	Budynek mieszkalno-gospodarczy	pocz. XX w.
114.	Ruda		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.
115.	SKARSZEWY	1	Leśniczówka	k. XIX w.
116.	Skarszewy	17	Budynek mieszkalny w majątku ziemskim	3 ćw. XIX w.
117.	Skarszewy	17A	Stajnia w majątku ziemskim	3 ćw. XIX w.
118.	Skarszewy	24	Budynek mieszkalny + gospodarczy w zagrodzie	pocz. XX w.
119.	Skarszewy		Cmentarz ewangelicki	II poł. XIX w.
120.	SOSNÓWKA	1	Budynek mieszkalno-gospodarczy	k. XIX w.
121.	Sosnówka	10/11	Budynek gospodarczy	k. XIX w.
122.	Sosnówka	16	Szkoła	pocz. XX w.
123.	Sosnówka	32 (d. 31)	Budynek mieszkalny	1851 r.
124.	Sosnówka		Chałupa mennonicka	I poł. XIX w.
125.	Sosnówka		Cmentarz mennonicki	k. XVII w.
126.	STARY FOLWARK		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.
127.	SZTYNWAG	10	Chałupa mennonicka	I poł. XIX w.

128.	Sztywnag		Cmentarz ewangelicki	II poł. XIX w.
129.	SZYNYCH	16	Budynek mieszkalno-gospodarczy	pocz. XX w.
130.	Szynych	17	Budynek mieszkalno-gospodarczy	30 lata XX w.
131.	Szynych	36	Budynek mieszkalny	k. XIX w.
132.	Szynych	49	Plebania + budynek gospodarczy	k. XIX w.
133.	Szynych	50	Budynek mieszkalny	pocz. XX w.
134.	Szynych	55	Karczma, sklep	pocz. XX w.
135.	Szynych	61	Budynek mieszkalno-gospodarczy	pocz. XX w.
136.	Szynych		Cmentarz przykościelny	XVIII w.
137.	Szynych		Cmentarz ewangelicki z częścią mennonicą	poł. XIX w.
138.	ŚWIERKOCIN		Cmentarz ewangelicki	II poł. XIX w.
139.	Świerkocin		Zespół „Fortu Świerkocin” – Fort Prądzyńskiego	1900-1902 r.
140.	TURZNICE	47	Budynek mieszkalny	1924 r.
141.	Turznice	54	Budynek mieszkalny	Po 1920 r.
142.	Turznice	56	Młyn wodny	4 ćw. XIX w.
143.	Turznice		Kościół parafialny p.w. Św. Józefa	1936 r.
144.	Turznice		Chalupa	pocz. XX w.
145.	Turznice		Cmentarz parafialny rzym. – kat.	1909 r.
146.	WAŁDOWO SZLACHECKIE	17	Dworzec kolejowy	Pocz. XX w.
147.	Waldowo Szlacheckie	34	Dróżnicówka + budynek gospodarczy	Pocz. XX w.
148.	Waldowo Szlacheckie	35	Kolejowy budynek mieszkalny	Pocz. XX w.
149.	Waldowo Szlacheckie		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.
150.	WĘGROWO	13	Poniatówka	30 lata XX w.
151.	Węgrowo	23	Poniatówka	30 lata XX w.
152.	Węgrowo	23	Kapliczka w zagrodzie	30 lata XX w.
153.	Węgrowo	27	Poniatówka	30 lata XX w.
154.	Węgrowo	29	Poniatówka + budynki gospodarcze	30 lata XX w.
155.	Węgrowo	46	Szkoła + budynek gospodarczy	pocz. XX w.
156.	Węgrowo	72	Poniatówka	30 lata XX w.
157.	Węgrowo		Teren założenia folwarcznego	XVIII w. -1914 r.
158.	Węgrowo		Cmentarz ewangelicki	poł. XIX w.
159.	WIELKIE LNISKA	1	Dwór w zespole podworskim	II poł. XIX w., pocz.
160.	Wielkie Lniska		Rządźcówka w zespole podworskim	k. XIX w.
161.	Wielkie Lniska	1	Bukaciarnia w zespole podworskim	k. XIX w.
162.	Wielkie Lniska	1	Obora w zespole podworskim	Po 1920 r.
163.	Wielkie Lniska	1	Chlewnia w zespole podworskim	XIX/XX w.
164.	Wielkie Lniska	1	Cielętnik w zespole podworskim	po 1920 r.
165.	Wielkie Lniska		Teren założenia dworsko-parkowego	II poł. XIX w.
166.	Wielkie Lniska		Zespół umocnień fortu rozproszonego Małe Księżę Góry	1890 – 1914 r.
167.	WIELKI WELCZ	8	Budynek mieszkalny	k. XIX w.
168.	Wielki Welcz	13	Szkoła	1900-1903 r.
169.	Wielki Welcz	14	Budynek mieszkalny	pocz. XX w.
170.	Wielki Welcz	15	Posterunek polskiej straży granicznej	po 1920 r.
171.	Wielki Welcz	20	Budynek mieszkalny	k. XIX w.
172.	Wielki Welcz	21	Budynek mieszkalny	k. XIX w.
173.	Wielki Welcz	36	Budynek mieszkalny + gospodarczy	k. XIX w.
174.	Wielki Welcz	40	Budynek mieszkalny	k. XIX w.
175.	Wielki Welcz		Kościół parafialny p.w. Św. Jana Chrzciciela	XIV w. 1737 r.
176.	Wielki Welcz		Dzwonnica przy kościele	pocz. XX w.
177.	Wielki Welcz		Poniatówka	30 lata XX w.
178.	Wielki Welcz		Kapliczka przydrożna	pocz. XX w.
179.	Wielki Welcz		Cmentarz przykościelny	XIV w.
180.	Wielki Welcz		Cmentarz mennonicki	k. XVIII w.
181.	ZAKURZEWO	15	Szkoła	k. XIX w.
182.	Zakurzewo		Cmentarz ewangelicki	II poł. XIX w.
183.	Zakurzewo		Cmentarz pocholeryczny	pocz. XIX w.
184.	Dusocin, Gać, Grabowiec, Góry Łosiowe, Leśniewo, Lisie Kąty, Węgrowo, Wielkie Lniska, Wielki Welcz		Schrony piechoty z rozbudowy mobilizacyjnej Twierdzy Grudziądz	1914 r.
185.	Parski, Nowa Wieś, Świerkocin		Schrony z zespołu fortyfikacji polskich „Linii Osy”	1939 r.
186.	Gać, Grabowiec, Góry Łosiowe, Mokre, Skarszewy, Węgrowo, Wielkie Lniska, Wielki Welcz		Schrony z zespołu fortyfikacji niemieckich (m. in. Północna linia obrony na Łosiowych Górach, wzgórzach koło Leśniewa, linia Pokrzywno- Marusza-Skarszewy)	1944 - 1945 r.

UZASADNIENIE

Na podstawie art. 87 ust. 1-4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami. Programy, o których mowa mają na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Programy, o których mowa są ogłaszane w Wojewódzkim Dzienniku Urzędowym.

Przewodnicząca Rady

Hanna Guzowska